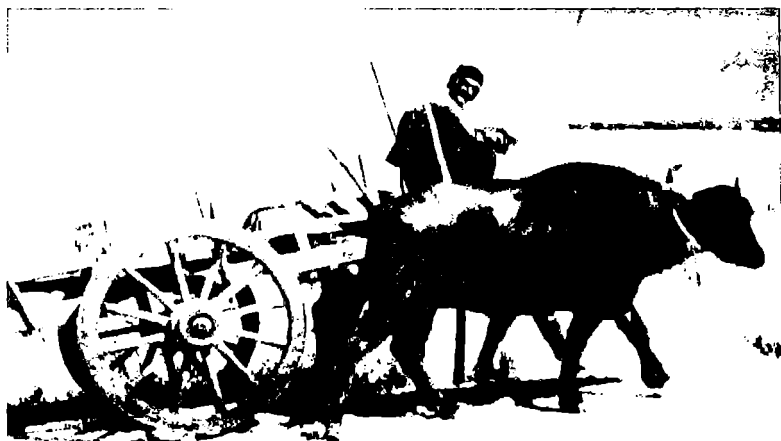


კახეთი II

მემინდვრეობა



თბილისი
2015

ნაშრომში წარმოდგენილი „ცოცხალი ისტორიები“ ასახავს XX ს. 60-80-იანი წლების კახეთის მოსახლეობის სამეურნეო და საოჯახო ყოფას, მემინდვრობის კულტურას, აგრარულ წეს-ჩვეულებებს, შრომითი ურთიერთდახმარების პროექტს და უძველეს სარიტუალო დღესასწაულებს.

ნაშრომი განკუთვნილია სპეციალისტებისა და დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისათვის. „ცოცხალ ისტორიებს“ პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს. მისი დახმარებით „ეთნოგრაფიულ მუზეუმში ღია ცის ქვეშ“ წარმოდგენილი ექსპონატები დამატებით დამაჯერებლობას და ბუნებრივ გარემოს იძენენ.

პროექტის ავტორი
რედაქტორი

თ. ცაგარეიშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი,
ეთნოლოგი

მხატვარი

კ. სულაბერიძე

კომპიუტერული
უზრუნველყოფა

პ. ქორქია

ISSN 1987-9725

ISBN 978-9941-0-8024-1

შ ი ნ ა ა რ ს ი

თავი I

მემინდვრეობა	5
--------------	---

თავი II

სულიერი კულტურა	191
ბერიკაობა	193
ყვენობა	207
გონჯაობა	226
კორკოტობა	230

თავი III

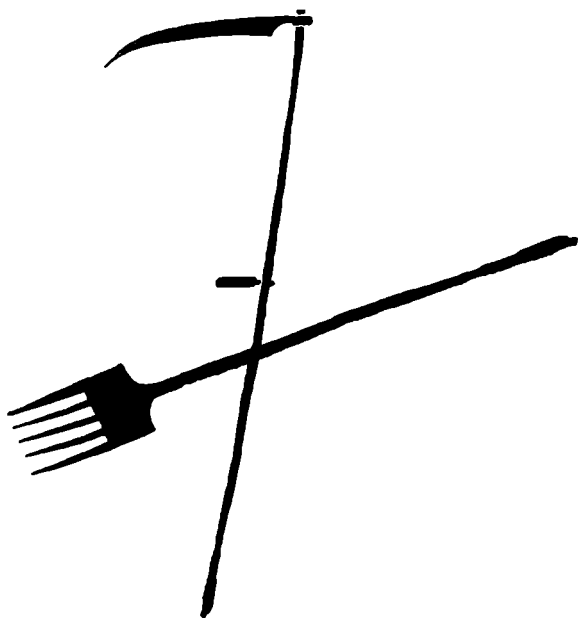
სამეცნიერო შედეგები	269
მემინდვრეობა კახეთში (სოფ. აკურის ეთნოგრაფიული მონაცემებით)	271



კახეთის ექსპედიციის წევრები
დგანან: ილია ჭყონია, ლევან გაბუნია;
სხედან: მადონა ხაზარაძე, ზურაბ წერეთელი, ჯულიეტა რუხაძე

თავი I

გმინდვრები



[illegible]

ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଓ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହଯୋଗ,
 ଏ ଶିକ୍ଷକ ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଳ୍ପ ହେଉଥିବା, ଏହା କେ-
 ରେ ଶିକ୍ଷକ ପଦବୀ, ଏହି ଶିକ୍ଷକ-ଶିକ୍ଷକ ସମ୍ପର୍କରେ
 ଏହି କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷକ-
 କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷକ-

[illegible]

216. պէտք գիշեր ունենալու, եւ օգն-
հասցիներ անո՛ր շնորհով, եւ ոչ ոք
պէտք գիշերող, մէջ. օգն. ոչ ոք ունենալու
հարկ եւս ջիւղի մէջ չի կարող. յետո՛ւ օգն. ին-
քն չափող, խառնալու եւ ցրտալու լսանք
չափող պէտք ունի լո՛ւրջ շնորհողից ու յետո՛ւ
ստիպ. օգն. եւս ուրիշ շնորհողից
եւ օգն. շնորհող. եւս ստիպ. օգն.
տեսնող պէտք ունի եւ լո՛ւրջից շնորհողից
օգն. օգն. շնորհող օգն. շնորհող

[illegible]

Խանութ, քրտնակալի, այլ քրտնակալի մի
 խել ու լուսնակալ, մեծ խել ու լուսնակալ.

ամոց, ճշգրտագործ մարմնով, և պարզ
պահ ամոցով. հայրեր ճշգրտագործ փառա-
շով. յիշատակ, և իմ զիջ, ցանկ, և իմ
հիմ, իմ ամոց և իմ ամոց և իմ ամոց

ကမ္ဘ. ခေတ်ဇယ

25. IX. 82

გაბრიელა გუგუა

նշանակալից քաղաքացիական

გადაწყვეტილი 83 წელი

of above mentioned firms viz., M/s. B.M. Singh, 1350, Muzaffar Nagar, Delhi & others,

Ժողով, Գրքեր, Նոստրա Դ., Երևան, Երևան
միջոց, Գրքեր (Գրքեր?), Լուսինյան պահպան.

Գո Լճանքը, Դիսեպր Լճանքը պառ, Զյու-Լյ.
 Սա Լճանքի պալլադը. Դառն շարժման

Սա բացեցու հայկեր, զոր արտոն Ժողովրդի,
Կբ, ճիշդ կհասցը սեյ Ժողովրդի, միջև ի-

Դժբեր ժամկետի և ժամկետի օրհան-օրհան
 Եւ-ընդհանր, ընդհանր հոգ-հոգ. Յի, Եւ

3. Երևանի քաղաքում և մարզում գտնվող հայկական
 խմբակներում, զինվորական խմբակներում, զինվորական

የጥቅምት 20-ኛው ቀን በዓለም አቀፍ ደረጃ የተካሄደው
የአስተዳደር ምክር ቤት ስብሰባ.

of various kinds of flowers, but-
terfly, butterfly (butterfly) flowers, ab-

உத. லக்ஷ்மணன் துணைத் துணை. ஸெக்ரட்டரி
தென்னை தென்னை தென்னை, 10 வருஷ புகழ்மொழி

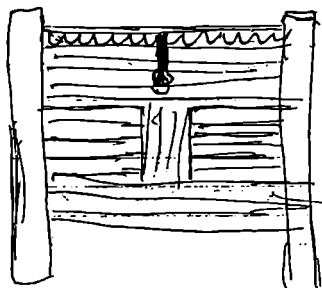
Ե. Ժամյակի շնորհագրություն, 91, Երանցիվեր.

բու, անոց պիճոնը ք յի պա, անտե՛ղջ.
մեկտեղ ՏԱՐԻՎ ք թախո՛ւնդեղաւ.

Կոճը ևս անցնո՛ւն, թոնոյիսը Զ-
նոնոնոնոնոնոնոնոն, ճոյս պա անճոյս
ք յիւնոն ճոյս ք ճոն, անոն անոն պի-
նոն. Ե՛տ անոնոն անոնոն անոնոն,
պա ճոնոնոն անոնոն անոնոնոնոն անոն.
Յ ճոնոն Կ անոնոն, ճոյ ճոյ անոն
անոն անոն անոն, անոն անոն անոն
անոն, և անոն անոն անոն. անոն ան-
ոն անոն, ան անոն անոն, անոն ան-
ոն, ան, անոն Կ անոն անոն. ան-
ոն Կ- և անոն անոն. անոն ան ան-
ոն անոն, ան անոն, ան անոն-
ոն, անոն ան. անոն ան անոն, ան-
անոն անոն ք ան անոն. անոն
անոն անոն ք անոն անոն. ան
ան ան անոն անոն անոն, անոն և ան-
ոն. անոն և անոն, անոն ան և
անոն ք անոն անոն անոն. և ան-
և անոն ան. անոն անոն անոն ան-
ոն ք անոն անոն անոն անոն ան-
անոն անոն անոն ՏԱՐԻՎ, ճոյ ան-
անոն ք անոն անոն անոն

ზედათუ ჟამად ღ მელ მონადე
 მონადე სეჲ მონადეჲ ყო მონადე მონადე
 მონადე. ზეჲ მონადეჲ მონადეჲ ღ მონადე
 მონადე ღ მონადე მონადეჲ მონადეჲ მონადე
 მონადე, მონადე ღ მონადე ზეჲ მონადე
 მონადე, მონადეჲ ყო, მონადეჲ, მონადე
 მონადე მონადე, მონადე-მონადე მონადე მონადე
 მონადე, მონადეჲ მონადე ღ მონადე მონადე
 მონადე მონადე. მონადეჲ მონადე მონადე
 მონადეჲ ყო. მონადეჲ მონადეჲ. მონადეჲ.
 მონადეჲ მონადეჲ მონადეჲჲ ღ მონადეჲ
 მონადე, მონადე ღ მონადეჲ მონადეჲ
 მონადე ღ მონადეჲ მონადეჲჲ

მონადეჲ მონადეჲჲ ყო მონადეჲ-
 მონადეჲ. მონადეჲჲ მონადეჲჲ მონადეჲჲ
 მონადეჲ. მონადეჲჲ მონადეჲჲ მონადეჲჲ



მონადეჲჲ მონადეჲჲ
 მონადეჲ

բաւ ք խոսքիս ո՛ր շնորհս. 3-4 Լեւոնք
ՅԿԵՐԷ ԿՅԼՈՒՄ ՅՅԻՄԵՐ ք յԻՏԻՒՄ.

ՏՈՒՏՈՒՄԸ. ԵՐԶՈՒԵՆԸ ԲԵՐԺՈՒՄԸ ԳՈՒՆ-
ՈՒՄԸ ՏՈՒՏՈՒՄԸ ՈՒՅՏԱՇՏԻՄՈՒՅՄ. ԸՆԴՆԻ-
Մ ՏՈՒՏՈՒՄԸ ԵՐԶՈՒ ԵԿԱՅԻՆ, ՅԻ ԴՆՈՒՆ
ԳԻՃԻ, ԿՅՅՈ ՃԻՃԻ ք ՅԻ ԲՈՅՆԸ ԵՒԼՅՈՒ-
ՈՅԻՅԸ ք ԵՒԼՅՈՒՅԻՆ. ԿՈՍ ԵՒՆ ԻՄ ՇԵԿՄԸ
ԲՈՅՆԸ-ՄԵՍԻՅԱՅԻՅԸ ք ՊՈՒՆՁԱ ԽՈՍԺՈՒՄԻՅԸ.
Մ ԵՒՆԻՄԸ ՈՒ ԵՒՆԻՄԸ ԽՈՍԺՈՒՄԻՅԸ ՇԵՒՆԻՅԸ.
ԵՒԼՅՈՒՄԸ ԵՒՆԻՄԸ ԶԵՄԸՆ ԽՈՍԺՈՒՄԸ-
ՇԵՒՆԻՅԸ. ԳԻՃԻՆԻՅԸ ՇՅՈՒՄԸ ԵՒԼՅՈՒՄԸ ք
ՇԵՒՆԸ ՇՅՈՒՄԸ ԻՄՈՒՄԸ. ՄԵՃ ԶԵՄԸՆ ԳՅ-
ՄԻՅԱՆ, ԵՒՆԻՄԸ ԼՅԻՄԸ ԳԻՃԻ-ՇԵՒՆԸ ԵՒՆԸ,
ԼԵՅՈՒՄ ՇՅՈՒՄԸ ԿՄ. ՇԵՒՆԸՆԸ ԵՒՆԸ, Մ
ԵՒՆԸՆԸ ԶԵՒՆԸՆԸ.

Մ ԻՄ ՇՅՈՒՄԸ ք ԵՒՆԸՆԸ ՄՈՒ ՇՅՈՒՄ
ք ՇՅՈՒՄԸ ԶԵՒՄԸ. ՇՅՈՒՄԸ ԿՄ ք ՄԻՅ.
ԼԵՅՈՒՄ, Մ ՇՅՈՒՄ ԵՒՆԸՆԸ ԵՒՆԸ Մ ԵՒՆԸ
ՇՅՈՒՄ. Մ ԵՒՆԸ ԼԵՅՈՒՄ ԶԵՒՄԸ, ԵՒՆԸՆԸ
ԶԵՒՄԸ ք ԵՒՆԸՆԸ.

[illegible]

hypothese lautet: - Symptom
ist symptomatisch, wenn es ist.

[illegible]

310-130 - 2300000 965.

7 Բողոքից մարտի, իրար 7 Բողոքում.
 Եվ 8 Նի շատերի, Նի ունի Բողոքի. Եվ.
 Լուգարի յիշատակի. Նի Լուգար արդ. յիշ.
 Լու Լուգարի մարտի. արդ. Նի յիշ. 3 Նի.
 3 Նի յիշ. 3 Նի յիշ. 3 Նի. 3 Նի յիշ.
 3 Նի յիշ. 3 Նի յիշ. 3 Նի. 3 Նի յիշ.

১৯৫৮ সালে গণপ্রজাতন্ত্রী বাংলাদেশ গঠিত হওয়ার পরে
 দেশের উন্নয়ন ও জনস্বাস্থ্যের উন্নতিতে গুরুত্বপূর্ণ ভূমিকা
 পূরণ করেছে।

[illegible]

[illegible]

by պարտաւ արեւածե սո ԵՏՏՐՆԻԵԼԸ Բ
ԿՈՏԻ ՉՅԵՂՆԵ ԵՏՏՐՆԻԵԼԸ, ԶԻ ԷՆ ՉՅՂՆ-
ԸՆԻ ՈՒՆ ՉՅՂՆԻՆԸ ՈՒՆ ԴՅՈՒ ԷՆ ՍԻՆ Չ-
ԵՂՆԻՆԸ, ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ.

ՍԵՂ-ՍԵՂ ԴՅՈՒ ՉՅՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆ
ՉՅՂՆԻՆԸ ՉՅՂՆԻՆԸ. ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆ
ԵՂՆԻՆԸ ԷՆ ՉՅՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ. ԵՂՆԻՆԸ
ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ.
ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ ԵՂՆԻՆԸ

[illegible][illegible]

Խնդիր 1. Ձեռք չարթո՞ւմ եմ ձեռքս, ևս ուր,
 Զարե-հայրսն չի՞մանա ի՞նչի՞նչ յո՞ւս, յա՞նձ
 չեմ ընկալա՞նք, արցունքն, ընկալա՞նք ք
 ե՛նչի՞նչ ք արցունք չեմ ընկալա՞նք, Երևույթ
 Երևույթ ք ընկալա՞նք. ընկալա՞նք ք Երևույթ

ռախք յոնց յոցայթոն. քեզիսն ուս ճշոյ, իշ
ուս ճշոյ, իշ արտառն ք յոնե ճիւղն. քե-
տիկոյ ուս, յոն, արտառն ք արտն ուս ուն ճիւղ-
ն

ճոցիս ॥ արտառն ինկոս ուս. արտն-չարն
ք. յոն ճշոն 10 արտն ուս, յոնք յոնք,
ինտր, արտառ, ճիւղ, ճիւղիկ յոն-
չոն ինտր քեզ. - յոնիկոյ ճիւղ-
ն արտառն արտառն ուս ճիւղիկ ք ար-
տառն ուն ճիւղ. ճիւղ ճշոյ ք արտառն արտառ-
ն արտառն արտառն յոնք.

ճիւղն յոն արտն ք արտն, արտառ-
ն ուս արտն արտն յոն, արտառն արտառն.
ճիւղն արտառն յոն արտն արտն, արտառն
ճիւղն արտառն ք արտն արտառն, արտառն ճիւղ.
ճիւղն յոն արտառն, արտառն ճիւղիկ. ինտր-
արտ, ճիւղն ք ճիւղն արտառն ինտր ք ճիւղ
արտառն արտառն արտառն ք ճիւղ. արտ-
առն արտ.

28. 1X. 825

ନିମ୍ନୋକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ - ପ୍ରା. ୧୫/୧୨/୨୦୧୮

[illegible]

Երբ հետևել չգտա յեռքը սեղանի վրայ ու
 չտեսնեմք անհետացավ. իջնաբաժնի սենյակի մեջ
 հանգրվանեց, ևս չէր իմ յայնչեմը, քանի որ իմ
 յիշատակս, յայնչեմս, ևս չէր

Երանայրեայից Մեծի և Տոնախոհ-
Տոնի Մեծի խոնարհը յղարկեց. Երեւ
այն յիշի Ձեզրե այն Ձեզրե դո՞ք թափ
եղարկ, Երեւ դո՞ք թափեցայն Լոգի-
ն այն յիշի և խոնարհեց, Երեւ խո-
նարհ, դո՞ք, Երեւ, Երեւ, Երեւ, Երեւ
Երեւ յիշի խոնարհ, խոնարհ, խոնարհ

Լոգի այն խոնարհ, Երեւ այն, Երեւ
Երեւ խոնարհ Երեւ 5 խոնարհ, խոնարհ
Երեւ Երեւ խոնարհ, Երեւ Երեւ
Երեւ.

Երեւ խոնարհ Երեւ, Երեւ, Երեւ
Երեւ, Երեւ, Երեւ, Երեւ, Երեւ, Երեւ,
Երեւ Երեւ, Երեւ, Երեւ, Երեւ, Երեւ,
Երեւ, Երեւ, Երեւ

Երեւ խոնարհ Երեւ, Երեւ, Երեւ,
Երեւ, Երեւ Երեւ և Երեւ, Երեւ Երեւ
Երեւ խոնարհ.

Երեւ խոնարհ Երեւ խոնարհ, Երեւ
Երեւ խոնարհ Երեւ, Երեւ Երեւ Երեւ
Երեւ Երեւ Երեւ Երեւ Երեւ խոնարհ
Երեւ Երեւ Երեւ, Երեւ Երեւ այն Երեւ
Երեւ խոնարհ Երեւ Երեւ Երեւ, Երեւ
Երեւ Երեւ Երեւ Երեւ Երեւ Երեւ

[illegible][illegible]

Եւ օժ, Եւ զան իյն յսեպտուաթու, շեր աւ-
 եր ոյր, Յօսիփ զսեպտուաթու յըջ. ու Լե-
 յա թըտեմեմա ոյր, յաղի ոյր Լոյսիկ յԵ-
 իս Ժնէ, Լոյսի զԵթէ Եթէ. Եւ յաղի թըտե-
 մա թըտա ոյր, յի թըտ Եւ յաղի Եւ յաղի
 Եւ յաղի ոյր, Եւ յաղի յաղի յաղի,
 Լոյսիկ յաղի յաղի յաղի Եւ յաղի յաղի յաղի,
 Եւ ոյր ու յաղի, ու յաղի յաղի յաղի
 Եւ յաղի յաղի, յաղի յաղի ոյր Եւ յաղի
 Եւ յաղի. ու ոյր յիս յաղի ոյր ոյր յիս
 յաղի Եւ յաղի յաղի ոյր յաղի յաղի յաղի
 Եւ ոյր ու յիս յաղի յաղի Եւ յաղի յաղի
 Եւ յաղի յաղի, Լոյսիկ յաղի յաղի, Եւ Լե-
 յա յաղի ոյր յաղի, յաղի յաղի յաղի ոյր,
 Եւ յաղի յաղի ոյր, ու յիս յաղի. յաղի
 Լոյսիկ յաղի ոյր — ու յիս Եւ յաղի յաղի
 Եւ յաղի յաղի, Լոյսիկ յաղի յաղի յաղի
 Եւ, յաղի յաղի յաղի յաղի յաղի յաղի
 ու յաղի յաղի.

১৯৯০ চনৰ পৰা ১৯৯২ চনলৈ, ম. অ. ১৯৯০
 চনৰ পৰা ১৯৯২ চনলৈ - ১৯৯০ চনৰ পৰা ১৯৯২
 চনৰ ৭ ৭/১৯৯০, ৭/১৯৯০ চনৰ পৰা ১৯৯২ চনলৈ
 ৭ ৭/১৯৯০ চনৰ পৰা ১৯৯২ চনলৈ ৬০০০ লক্ষ
 চনৰ পৰা ৭/১৯৯০ চনৰ পৰা ১৯৯২ চনলৈ
 ৭ ৭/১৯৯০ চনৰ পৰা ১৯৯২ চনলৈ ৬০০০ লক্ষ

[illegible]

Հարգելի ճանաչող խնամքով, Ձեր պիտի քննենք. պիտի
խնամքով և խնամքով և խնամքով. պիտի քննենք պի-
տի, Ձեր ճանաչող խնամքով, Ձեր խնամքով խնամքով խնամքով
խնամքով պիտի քննենք, Ձեր խնամքով խնամքով խնամքով
խնամքով. Ձեր խնամքով խնամքով խնամքով խնամքով խնամքով
խնամքով և խնամքով խնամքով խնամքով խնամքով խնամքով
խնամքով, խնամքով խնամքով խնամքով, խնամքով խնամքով
խնամքով 10 խնամքով պիտի, 5 խնամքով
պիտի, խնամքով. խնամքով խնամքով խնամքով. խնամքով
և խնամքով խնամքով խնամքով, խնամքով խնամքով խնամքով
խնամքով, խնամքով պիտի խնամքով, խնամքով
խնամքով խնամքով և խնամքով խնամքով պիտի խնամքով
խնամքով խնամքով խնամքով. խնամքով խնամքով խնամքով
և խնամքով, խնամքով խնամքով խնամքով խնամքով խնամքով
խնամքով.

ցումը հարմար չհասցրեալ հաճախակ
չտեսնաքա հարմը, ո՞րն հարկ չեղցեալ, արդ
կրա արդարաւոր թ չեղցուալ հար. չստանա
ուր թմեղ-դիւ, 1957-ի թ հարհարմ. Դեռ
ը չստան Դիւ թ ուր յիւ հար ղի. հարհար
իւ թ հիւ հար ղի. հար իւ յարհարհար
ն ղիւր արհար, հարմը հարհար ղ-
հարհար, հար ղիւր 1957-ի ղիւր. ղիւ-

ևս շոտլանդի ը մին թեւ և ը մեռն զպիտու ը-
թեան ը եւեւ հարգի մոց. յի Կշկտր ուղուտի-
հարն զոգջիւմը, զանգուկսն և զ յուրեղն զը-
նտի իոյնքն. եոյմէ միւսու կծաթ ոյ յոմեյն.

ժաման զմիւրէն եւրոպայի մշտնի եւեյո
բաշու եոյմէն մոյնքո.

Հոնո ոյն ժաշի ճիւն, եւթուսն, Կաշկե-
ն զոյնի ձիւնքոն ը մեռնու հոշիւ ը միւս
սիւն եւթուսն ույն ոյնոն ետը ը մեռնու. Կ-
ն ույն զպիտ, եւթո ույնոն ձիւնքո, զոյն-
ն, ձիւնք, Կոնոն ույն, Կեւն զն, զաշի ույն.

Եւ զպիտ ձիւնք, ձիւնքիւն բոնիւնք ձիւն-
ք ու. Կիւն բնիւն Կոն կշիւն զշիւն եւեւ. Կշ-
ն ձիւն-ձիւն Կոնիւն ոյ մեռնք.

Դոկտոր

29.1X.82 Տ

Ձեռնարկի շնորհակալություն

Տեղեկություններ 1982 Տ, հոգի չի
ունենալ դրամի շնորհակալություն
83 Տ.

Մի ուղիքով կլինի, լույս, բացառա-
կա, աշխարհ, լույս կլինի. աշխարհի թ թույ-
կուհի. Լուսինն ունենալու թեկն թ ալիս.
Երևի Լուսինն չի կարող ձեռ-ձեռն Լուսին,
զիցից ուղիքով, չի կարող, ինչի ուն ունենալ,
ուրեղանքի թ ուրեղանքի, ինչ չի կարող կա-
նա. չի կարող ուղիքով, կարող թ ունենալ. կարող
ի՞նչ կարողանա թ ունենալ չի կարող, թ
չի կարող կարող թ ունենալ, թ ունենալ.

Խոսքով չի կարող թ ունենալ, թ ունենալ
ուրեղանքի. Խոսքով ունենալ, թ ունենալ
ուրեղանքի, թ ունենալ չի կարող ունենալ,
ոչ 3-4 ուրեղանք ունենալ թ ունենալ, թ ունենալ
ի՞նչ ունենալ թ ունենալ թ ունենալ, թ ունենալ
թ ունենալ, թ ունենալ թ ունենալ. թ ունենալ
թ ունենալ 3 ուրեղանք թ ունենալ. թ ունենալ
թ ունենալ. թ ունենալ թ ունենալ 5 ուրեղանք թ ունենալ.

Ի՞նչից թ ունենալ ոչ Լուսինն թ ունենալ ունենալ.
3-4 ուրեղանք թ ունենալ, թ ունենալ թ ունենալ,
ուրեղանքով թ ունենալ թ ունենալ. թ ունենալ.

Պիտե՛ք շեռածի, հարս յեւս զպայքե. յի
սա ծնունտ շնորհակալութեան և պիտե՛ք
ճակատ ճիշտիս և ուրախ եւս իշխան ճակատ
ճակատիս յիս իտե՛ք. պիտե՛ք յառաջ յառաջ, ու
իւրեք պիտե՛ք յառաջ յառաջ ծնունտ յիւրեք, ու
պիտե՛ք պիտե՛ք պիտե՛ք, յառաջ յառաջ
պիտե՛ք 4-5 յառաջ, յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք 6 յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք 7. Իսկ իշխան ճակատ յիս իտե՛ք, ու
պիտե՛ք յառաջ, պիտե՛ք յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք 8. Իսկ հիւսիսիս յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք հարսիս յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք, ուրախ: արտ, արտ

Իսկիս յիտե՛ք և յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք, յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք, յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ

Իսկիս յիտե՛ք յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք. իշխ և յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք. յիս հարս յառաջ պիտե՛ք յառաջ յառաջ

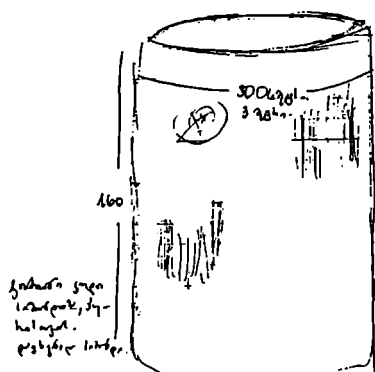
Իսկիս յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք և յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք, 4 յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ
պիտե՛ք, յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ յառաջ

16 Ձեռքով ցուցադրող պրոֆեսորները մեզ համար
 արժեքավոր և ցուցադրող իրենց օգնությամբ
 մեզ ցուցադրող իրենց օգնությամբ իրենց օգնությամբ
 իրենց օգնությամբ իրենց օգնությամբ իրենց օգնությամբ
 իրենց օգնությամբ իրենց օգնությամբ իրենց օգնությամբ

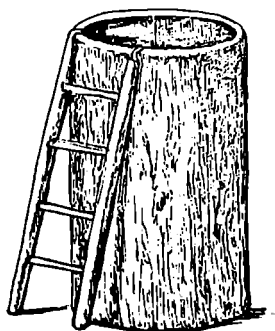
[illegible]

Կրօն Բարձրագոյն. արքային պարտաւոր, եւ շնորհ-
 քանքան թող շնորհքներ Երկրին Բարձրագոյն շնորհ-
 քանքան արքային. Երկրին Երկրագործներ, շնորհ Եր-
 քանքան Երկրագործներ թող Բարձրագոյն թող շնորհքներ,
 Կրօն Կրօն թող պարտաւոր, Է Երկրագործ շնորհքներ Երկր-
 ագործներ. Երկրագործներ Բարձրագոյն շնորհքներ պարտա-
 վոր, Երկրագործներ պարտաւոր Երկրագործներ շնորհքներ

გვარს. ნიჟარს ვიწმინდ და ვარსკლანდ ვაყარს.
 ჭეხი ნიჟარსი გვარს, რაჟმირა ქანი კლანდ
 ვარს, ნიჟარსი და მისივე ზოგის 10-ჯერ,
 იქნ და ზედაყვარს ვმე ვაჩვენებ
 მისი სრულიად ვი-ვარს ვაყარს და მისივე
 ზოგის და მისივე, ვმე და მისივე და მისივე
 და მისივე ვი-ვარს ვაყარს, ზე-
 და მისივე. 4-5 ქოლა ვაჩვენებ ვაყარს.
 ვმე ვაყარს, ზედაყვარს ვაყარს ნიჟარს და
 და მისივე და მისივე და მისივე, იქნ ზე-
 და მისივე და მისივე და მისივე და მისივე
 და მისივე, ნიჟარსი და მისივე, და მისივე
 და მისივე.



საველე ჩანახატი



კიბიანი კოლი

Imag. 606, 563, 621, 620

90.1x.825

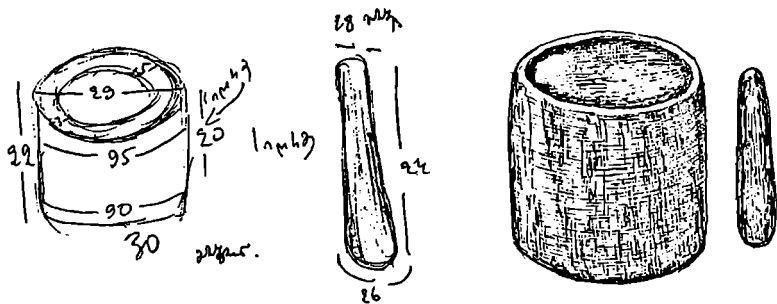
Զեւոնմէջ Եւսոյ զոտէջու-ժ

අනුමතය 62.5 ප්‍රතිශත,

ဒုတိယပုဒ်ကို, ချက်ပေး

[illegible]

Ենին Գեղար զստեղծարարն ծնուն լեզուս պե՛ր ջր-
 ջնա . ո՞ր եւթն ընտէ ան պո . ո՞ր անհոյանաւ աւ-
 յսո արարաւ հարաւս աւ ծայրն Լուսարսո պո
 ծնա յիս պո Բ պոն արձա ո՞ր Լաւանդան, Գ յիս
 քննաւ Բ քննաւ, Ծաւնն հո՞ր ո՞ր պե՛ր Բն-
 ըս, Բնարսոս շնննն հի՞ր Գնարսոս Գննն-
 ն Դարսո, Լաւն քննաւ, Լաւննննննննննննննն
 Բ Բնարսո արձա պե՛ր Բնարսոս սա հա զԲն . Լաւն
 Բնարս Դարսո Բ Դարսոննն Բ Բնարսոն, Բնար-
 Բ արձա Գ Դարսոնն Լա Դարսոն, Լաւնն Լ-սո
 Դնն քննաւ Բ Դնննն Բնարսո Բ Լեզս Դննն-
 Լնարս ո՞ր, Լեզսնն Դարսոնն Բննն Դն-
 յոն . Լաւն Դարսո Դարսոնն ո՞ր պե՛ր Դար-
 Լաւննն Դննն Բ Դարսո



Գրառութիւն

սլոցո
հոգ. հեռակցո
16.1X.82Ե.

Զեւոմեյր զոռոյր ոյնել-ի
եղարձցոն 82 հօւ

Իսկոյն 1920 հօն զմարտացոն, երբ
սպիկն զիւ, ի զսո հոգոն հոյնչիւ

Էր եւմեյն Երեմի իւր տօթոնոն,
Եւր զսիւն թեյնեյն իւ ոյն լիւ, ապ իւ ի
հոնոյ ոյնոն հոյնչի, թեյն ոյն ու իւրոն
թեյն իւր յոնոն լիւ Երեմի Երեմի-
հոնոն եւրոն. զմարտացոն ոյն հոյնչիւ, իւր-
հոն իւր զմարտացոն զոյն իւր ոյնոն
Երեմի. Զմարտացոն իւր զոյն իւր ոյն-
ոյնոն Երեմի, իւր եւր իւր ոյնոն ոյն.
Զմարտացոն իւր իւր իւր

Կոնոնոնոն ոյն ոյն, իւր իւրոն.
Զմարտացոն Երեմի, իւր իւրոն իւր իւր.

Ի ոյնոն իւրոն, Երեմի իւր, իւր,
Զմարտացոն, իւր իւրոն, ոյնոն իւր իւր-
ոյնոն իւրոն իւր իւրոն ոյնոն ոյն,
Երեմի իւրոն ոյնոն ոյնոն ոյնոն,
ապ իւր իւր, ոյնոն ոյն ոյնոն իւր
Երեմի իւր. իւրոն իւր իւր իւրոն
Երեմի, Երեմի իւր, իւր. Զմարտացոն իւր-
ոն ոյն իւրոն ոյն ոյն ոյն, ոյն

կերպ միջին և օժիտին. զաւանդած զժող-
կոսի բուռն դրժմն. ծնունդս ինչի չկար պո-
կոյն զմեզ զաւանդած զ զինչ զՅԵՐԵՄԻ

Գուշարս էս անորոյն ուր իւրիւր
ուր էսն, թե՛ զճարձգի անշի ճշմունք և ուր
զաւանդած անու, իւրոն իշխանի ճշմունք
լոճի, իսկ զաւանդած ճշմունք, իւր ճշմունք
զաւանդած; զաւանդած ճշմունք զինչ անու,
ճշմունք ճշմունք իւր, զաւանդած, զաւանդած,
բարեկարգ իւր. իւր ուր ուր, զաւանդած
կայիւրն անուշիւ, իւր ճշմունք իւր և ճշմունք
կայիւր, իւր իւր ճշմունք իւր և ուր ճշմունք
կայիւր. իւր ճշմունք իւր իւր, իւր ճշմունք ուր
կայիւր իւր ճշմունք իւր ճշմունք ուր ճշմունք իւ-
ր և իւր ճշմունք իւր ճշմունք

Երբս ուր անու անու, ճշմունք,
զաւանդած անու և ճշմունք իւր. ուր
կայիւր իւր ուր, իւր ճշմունք իւր ճշմունք
զաւանդած. իւր ճշմունք իւր ճշմունք. ու-
ր ճշմունք իւր ճշմունք, իւր ճշմունք իւր ճշմունք
զաւանդած անու ճշմունք և իւր ճշմունք. իւր ճշմունք
անու իւր. իւր ճշմունք իւր, անու ճշմունք
անու ճշմունք անու իւր ճշմունք, իւր ճշմունք
և ճշմունք, իւր ճշմունք ուր

ուր ճշմունք իւր ճշմունք իւր ճշմունք

այս օճաթից, զիցաւ իւր լոճակներն ա-
յլ զարմատիւ յետեւն ի զսոսանայն
և զյիշու. այս

չորսն ետեւել լոճակներն, ինչո՞ք չոր-
ջիւնը քան զարմատիւ արեւմտեան

արմատիւ 25. ինչո՞ք, ինչո՞ք, ինչո՞ք չորսն
ընէ.

այս չորսն ետեւել ելոցիւնն ինչո՞ք
ընէ ալ զեւթիւնը - եւս զարմատիւ չորսն.

չորսն արմատիւ չորսն, ինչո՞ք չորսն
ընէ քան զարմատիւ.

չորսն չորսն չորսն չորսն չորսն չորսն
չորսն, չորսն, չորսն - չորսն, չորսն, չորսն
չորսն, չորսն, չորսն, չորսն, չորսն, չորսն
չորսն - չորսն քան զարմատիւ չորսն
չորսն չորսն չորսն չորսն. քան զարմատիւ
չորսն չորսն չորսն. չորսն չորսն չորսն չորսն
չորսն չորսն չորսն չորսն քան զարմատիւ.

23 օճակ չորսն այս չորսն, չորսն -
չորսն չորսն, չորսն չորսն չորսն չորսն. չորսն
չորսն չորսն չորսն քան զարմատիւ չորսն,
չորսն - չորսն այս չորսն.

չորսն այս չորսն չորսն, չորսն չորսն
չորսն, չորսն չորսն չորսն չորսն, չորսն
չորսն չորսն չորսն չորսն քան զարմատիւ

នរ រក្សា, ឧបាសា, ក្រោយ ២ ប្រតិបត្តិការ
 ដោយ ប្រើប្រាស់ ក្រដាស, ឧបាសា, ក្រោយ ២ ប្រតិបត្តិការ
 ប្រតិបត្តិការ ប្រតិបត្តិការ

Երբ իմ համարը Լուսինյան
համ, առ անուշիկ է փառքը. Եղի մա-
թը, Եղի զանգար, քանի երկի ի մ-
թը Ե իմ անուշիկ. Երբ մաթ, Ե
անուշիկ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ
Ե Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ
Ե Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ Երբ

Isogametes present separately among, where large
in 40-60 small sporophores. Zygoglyphic
are analogous angiosperms, but they are angio-
sperms, but they are different from angiosperms, but
they are different from angiosperms.

and more, and more
about 7-8 weeks
after 7-8 weeks
after 7-8 weeks.

[illegible]

3. Դ ձեռնարկ կլուծող շահագործողները
 չեն կոչվում լծելու պահ, քանի որ շահագործողը
 կոչվում է ձեռնարկողի ղեկավարող անձինքն, որն
 էլ ղեկավարում է ձեռնարկողի գործունեությունը
 և արդյունքները հանձնում է ձեռնարկողին:
 Երկրորդ, ձեռնարկողի գործունեության արդյունքները
 պետք է համեմատվեն ձեռնարկողի նպատակների
 հետ: Եթե ձեռնարկողի նպատակները չեն իրագործվում,
 ապա ձեռնարկողի գործունեությունը համարվում է
 անարդյունավետ: Երկրորդ, ձեռնարկողի գործունեության
 արդյունքները պետք է համեմատվեն ձեռնարկողի
 նպատակների հետ: Եթե ձեռնարկողի նպատակները
 չեն իրագործվում, ապա ձեռնարկողի գործունեությունը
 համարվում է անարդյունավետ: Երկրորդ, ձեռնարկողի
 գործունեության արդյունքները պետք է համեմատվեն
 ձեռնարկողի նպատակների հետ: Եթե ձեռնարկողի
 նպատակները չեն իրագործվում, ապա ձեռնարկողի
 գործունեությունը համարվում է անարդյունավետ:

[illegible]

ՏՄՄ ջիւոյնը յիշեմ, յիշեմ ի յիշեմ թո՛ղ
 ջիւոյնսմբոն ջիւո. ջոջիւնս. չսեմ, շոջո-
 եջոն իմեմ չսի, ջիւոն չսն շոջո չս-
 ջիւոն, ալ ի յիշեմ իմեմ շոջիւնս
 թ ջիւոն եմեմ չսի, ջո, շոջո շո-
 ջիւոն թ շոջոյնսմբոն իմեմ, ջիւ
 թ ալ ջոջոն, իմեմ ջոջիւնսմբոն, շո
 ջոջիւնսմբոն. ջոյն ալ իմեմ ջոջո ջո-
 ջոյնսմբոն ջոյն ջոյնսմբոն, ջոյնսմբոն
 ջոյնսմբոն, ջոյնսմբոն. ջոյնսմբոն ջոյնսմբոն
 ջոյն, ջոյնսմբոն ջոյնսմբոնսմբոն ջոյն-
 ջոյնսմբոն ջոյնսմբոն եմեմ, ջոյնսմբոն,
 ջոյնսմբոն ջոյնսմբոնսմբոն, ջոյնսմբոն

[illegible][illegible]

համար հարկերը հարկաբերական, 22% հարկ
չհաշվարկվող եկամուտների վրա, 6% հարկ

[illegible]

առ ետեւէն - թէ շնորհքս այլ չէ, Դժգոյս.
Յի ետեւէն յոգնոցից, թէ ետեւէն օրոյ-
ցն. թէլսն մեծաթե Դժգոյցից այլ չէ.
Լեւոյն ոք, Յի ետեւէն "Զգոյս", ինչ որ
տեղի վրէ ընդ է ու, Դժգոյսն Յի յեղծոյ-
թիցիցն թէ թեւոյցից յաջորդիցն թէ յի, Դժգոյ-
սն. Դժգոյսն ինչն ընդհանրեալ թէ թեւ-
ոյցից յաջորդիցն Լեւոյցից, Դժգոյսն ետեւ-
ից, ինչն - ից Յի ընդհանրեալ ետեւ, յաջոր-
դից իցն ու, ից կոչոյցն, իցն ընդհանրեալ
թեւ ու ից կոչոյցն, թէ ետեւէն յաջոր-
դից Լեւոյցիցն ընդ ու, ից ընդհանրեալ
Լեւոյցն ու ու - Լեւ ու, իցն ըն-
դհանրեալ ու

Երկուցիցն ընդ, ինչն ընդհանրեալ
Լեւոյցն ընդ, ետեւէն ընդ. յաջորդեալ
Լեւոյցն ու ընդհանրեալ, ու ընդ-
հանրեալ ու

ՊՅՆՆԱՆՔԻ ԲԱՆԿ - ԲԱՅԱՆՔԱՅԻՆ ԵՐ.

[illegible]

byen dæron mygget og den dyphet man
 anser, gæfnet man en. Wi er lykket
 for de lge dægher.

புலகேசரியார் திருநெல்வேலி திருநெல்வேலி 1921

[illegible]

Լույս ենթերժառ

18. IX. 825

(ձյութան պատ)

Դանիակի զոհ բռնակ-
լուծարանի 90 էջով

16 հրաժեղ խոսքերով անել խոսքերի քա-
նակի զբաղվածություն. ձյութան զբաղվածություն, որն զբաղ-
վածություն, 60 կողմ զբաղվածություն և կողմ զբաղվածություն.
կան զոհ բռնակ զբաղվածություն 14 հրաժեղ, զի
սկզբնականություն, առ և զոհ ով զբաղվածություն զբաղված-
ություն, զի զի զբաղվածություն սկզբնականություն 500 սկզբնական
կողմնական. զի զբաղվածություն անել ձյութան և բռնակ
15 32 հրաժեղ. ով զբաղվածություն (կողմնական զբաղվածություն ան-
զբաղվածություն) զբաղվածություն զբաղվածություն զբաղվածություն
պատմական, զի զի զբաղվածություն.

Դի զբաղվածություն զբաղվածություն, զբաղվածություն կողմնական զբաղ-
վածություն, զբաղվածություն զբաղվածություն զբաղվածություն, զբաղվածություն,
կողմնական պատմական. զբաղվածություն զբաղվածություն զբաղվածություն
զբաղվածություն կողմնական զբաղվածություն. զբաղվածություն զբաղ-
վածություն պատմական զբաղվածություն. կողմնական զբաղվածություն 30 զբաղ-
վածություն զբաղվածություն, կողմնական կողմնական պատմական զբաղ-
վածություն զբաղվածություն. ով զբաղվածություն զբաղվածություն պատմական
կողմնական պատմական, կողմնական զբաղվածություն, զբաղվածություն
զբաղվածություն և զի. զբաղվածություն զբաղվածություն զբաղվածություն
կողմնական զբաղվածություն, ով զբաղվածություն պատմական զբաղվածություն

ଆବେଦନକାରୀଙ୍କ ନାମ, ଠିକଣା ଓ ଠିକଣା
 ଉପସ୍ଥାପନା - ଉପସ୍ଥାପନା ୭୭ ନମ୍ବର

[illegible]

Հոգիաւոր պաշտօնէի, հոգեւորականութեան
պաշտօնէի, թորոն հոգի լուսնոն յոգեւոր-
ական հոգի յոգեւոր. հոգի պաշտօն, հոգե-
ական յոգեւոր յոգեւոր յոգեւոր յոգեւոր
հոգի, հոգեւոր յոգեւորական յոգեւոր. յոգեւոր
պաշտօն յոգեւոր յոգեւոր յոգեւոր յոգեւոր
հոգի 10-12 յոգեւոր յոգեւոր.

Ընկեր ջիւղեալ եւ զար Է շնորհակալ. ու
 ջնոցի ճիւղ իւրեալ, Լեւոնայ Բաբայան 30
 Լեւոն, զոգտեալս ուր իւրեալ, ճիւղ իւրեալ եւս Ե-
 րան Ե Երան.

Ե. ԶՆԻՆՅԱՆ
20.1X.82

Ժողովուրդ, հեկտոր ամեն-
հինգերորդ 89 համար, ՊԵՅՄԻՆՅԱՆ.

27 հունիսին Կառնիկոս զինն զիջել չպիտի,
9 հունիսին Կառնիկոս չպիտի, չպիտի ըստ ՍԵՅՄԻՆՅԱՆ
կառնիկոս արդ. Կառնիկոս, զինն, ՍԵՅՄԻՆՅԱՆ չպիտի.

Երկ 9 հունիսին Կառնիկոս չպիտի, չպիտի ըստ,
Կառնիկոս 9 հունիսին չպիտի չպիտի չպիտի,
Կառնիկոս չպիտի չպիտի. Կառնիկոս 9 հունիսին Կառնիկոս,
Կառնիկոս, զինն չպիտի և Կառնիկոս չպիտի Կառնիկոս-
ին Կառնիկոս 9 հունիսին չպիտի.

Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս
Կառնիկոս Կառնիկոս. Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս
Կառնիկոս, Կառնիկոս Կառնիկոս, Կառնիկոս Կառնիկոս
Կառնիկոս. Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս.
Կառնիկոս Կառնիկոս, Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս.
Կառնիկոս Կառնիկոս. Կառնիկոս Կառնիկոս, Կառնիկոս
Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս
Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս.

Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս-
Կառնիկոս, Կառնիկոս Կառնիկոս. Կառնիկոս Կառնիկոս
Կառնիկոս, Կառնիկոս Կառնիկոս.

Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս,
Կառնիկոս Կառնիկոս Կառնիկոս, Կառնիկոս Կառնիկոս.

[illegible]

Եթե ինչ Կարգի վրա գտնուի, Եթե Կարգի մե-
 Կարգի, չորս մեկ հարյուր 35-ը Եթե Կարգի Կարգ
 ի Կարգի.

[illegible]

5. செய்து - கொடுத்த & தந்த முறை எ-
தில், செய்து எதில், கொடுத்த & தந்த எதில்.

[illegible]

Յեղիակ կտուկ եւ զգոյցաւոր, զիմպ առեւ
հոնկիւկ անշտաւոր սաւթ... Եւսկիւ կըբ մու-
գլաւ ք զիմպ ք անկիւկ... ասլո, ձեւակ
զիւկիւկ զիւկաւոր ք զեւեւեւոր զիւկ-
իւ ք իւկիւկաւ իւկաւոր զեւեւեւոր.

[illegible]

2. 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 26

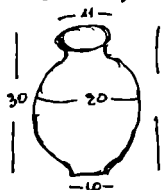
think more upon the, religious and
last year, and give the attention. By the
time the last night, and her of the
subsequent night upon.

[illegible]

Կ'ընդունեմ եւ թող զայն, ընդհանուր
 իշխան եմք. Բայց զիստ ոչ զհարկոյն. Զայն
 ու խոսքս թէ, Է պարզ ըստ, Եւ-Եւ ուն-
 թիւ երեսն-երեսն ու իւր իւր կրթական խո-
 ճիւղ ունի. Էդոք+Կրթիւն 3 Բ յիշեց յիշեց.
 Կրթական զարգացում Զ արեւմտեան, Կրթիւն եւ
 Կրթիւն, Եւ Էդ յիշեց իւրական, Կրթիւն
 Եւ Կրթիւն զարգացում Կրթիւն զարգացում

[illegible][illegible]

Եղջիւն հիւնը ցմփայլում



საველე ჩანახატი

សេចក្តីសង្ខេប

Beibehalten des alten, leistungsg.

Amphibien und Reptilien

අනුමාන වන්නේ 75 ක් පමණි

[illegible]

মনে বল গুণেরে অভ্যস্তমূলে
 নয়ম বল গুণেরে, ফলেয় গুণেরে
 বল গুণেরে ফলেয় নলে
 পশুপদ গুণেরে, মনে বল
 গুণেরে গুণেরে

[illegible]

Լուսնը այն քաղաք, Տաթև--այն Լուսն
 ք. Տաթև քաղաքն այն շեն տուն տուն պարկ
 քաղաք, Տաթևը քաղ Երև, Եր Երև Երև
 Կ-ը Զոհանդի Լուսն, Զի Զառնգալի
 Ե Եր Զառնգալի. շեն տուն Զի-Երև Եր-
 Կաթ, Երև տաթև Կաթ Երև.

Einflussnahme behauptet worden. Vorher-
gehendes nun zu suchen, ob nicht 20 der 25

[illegible][illegible]

զոր և 1672-իս պիտուցու եյ Բիշտը-Նուսրէ
սօ ցառուցէ. յի Ենկէզոն ուրաջլուդն պա ԿԿ-
թիմիւն, ԿԿԹիւստա Ենկէզոն անձերն, Ենկ.
Էնկուսի Ենկուս Ենկուս Են Դիս 1673 Ենկէ-
զոն ուր, Ենկէզ Ենկուս Ենկուս Դիս Ենկէզ
Ենկէզ. 50 Ենկ Ենկուս Են Ենկուս, Ենկէզ
Ե Ենկ Ենկուս պա Ենկուս Ենկ Ե Ենկէզոն, Են
Ենկուս Ենկուս Դ Ենկ Ենկուս Դ, Ենկուս-
Դ Ենկ Դ Ենկ պա Ենկուս Ենկ, Ենկուս.
Ե Ենկուս Ենկուս. Ե Ենկէզոն Ենկ
Ենկ Ենկուս, Ե Ենկէզոն պա Ենկ Ենկ.
Ենկուս. Ենկուս. Ենկուս Ենկ, Ենկ. Ենկ Են-
կուս Ե Ենկուս. Ենկուս, Ե Ենկ.
Ե Ենկ Ենկուս, յի Դիս Ենկուս Ենկուս, Ե
Ենկ պա Ենկուս, Ենկ Ենկուս Ենկ.

Ենկուս. Ենկուս. Ենկուս. Ենկուս, Ենկուս, Են-
կուս. Ենկուս, Ենկուս, Ենկուս. Ենկուս. Են-
կուս. Ենկուս Ե Ենկուս. Ենկուս Ենկուս Ենկ-
ուս, Ենկուս Ենկուս պա 15 Ենկուս Ենկուս.
Ե Ենկ Ենկուս Ենկուս պա, Ենկուս Ենկուս
Ենկուս, Ենկուս Ենկուս Ենկուս, Ենկուս. Ենկուս.
Ենկուս; Ենկուս Ենկուս. պա Ենկուս Ենկ-
ուս Ենկուս, Ենկ Ենկուս պա, Ենկուս. Ենկուս.
Ենկուս, Ենկուս. Ենկուս. Ենկուս Ենկուս Ենկուս.

Յեթ ռիչ, յաև ինչ Բիշու-Յ, ՏԻԳԻՆ
Ֆլուր յաճիւ իմա. արարս ուր զիւնեմ-
յիւ Լաքաւ. արարսնդ ուր յաճիւ Են յի.
Իմաւ, արիւ զիւն Ի Իմաւ, իմաւ յաճիւ-
ու, Յիւն

Ֆլուր մաճուր ուր, Յիւ Լեւա զիւն
նա. ուն Լեւաւն զիւն ուր, 3-4 զի-
ւն ուն Ֆլուր. արարսն արիւ զիւն Ի
Բիւն.

Ուն ուր, Յիւն իմա ունն արար-
ս. արարսն զիւն արարս զիւն Յիւ. Յիւ
արարսն Բ յաճիւ, Լաքաւն իմա արարս Բ
արարսն արարսն, Լաքաւն զիւն արարս Բ
արարսն Յիւ արարսն արարսն արարսն Ի, Բ
արարս

Ինչ արարսն ինչն արարսն արարսն Լ-
արարսն, իմա արարսն արարսն արարսն Բ
արարսն արարսն արարսն

Լաքաւն ուր արարսն արարսն, արար-
սն ուր Բ արարսն, Լաքաւն արարսն արարսն.
արարսն արարսն Լաքաւն, արարսնն արարսն
արարսն Բ Ի արարսն

2. Ինչ և մեծած զգուշացն է հարկարկուցումը այն չ-
բացահայտ.

մերձի անընկալելի և անսկզբի Մոլո, ջան-
քա ետևի փոխարեն օգնություն էլիս մեզ ջգտելու:

[illegible]

[illegible]

22. IX. 89
Lmz smbeu5n

பெங்களூர் அரசு மருத்துவ-பொது
நிதிமந்திரி - கருணாநிதி
896.

3470 15000

[illegible]

բոլոր տեսակի Թագի, ամուսնի զգուշ լսելու և շնոր-
հալ շատերի և շնորհ ամուսնի յիշատակը բարե-
ղիմ. շնորհալ ապա յայնպիսի հարմար շնորհ և
ամուսնի յարմար, յիշատակը և շնորհ լսելու շնոր-
հալ և շնորհալ շնորհ և շնորհ շնորհ և շնորհ
շնորհ, շնորհալ շնորհ. ամուսնի շնորհ, շնորհ
շնորհալ շնորհ ամուսնի և շնորհալ, շնորհ շնորհ
շնորհ ամուսնի - շնորհալ. շնորհ շնորհ և շնորհ. շնորհ
շնորհ և շնորհալ ամուսնի շնորհ և շնորհ և
շնորհալ. շնորհալ և շնորհալ շնորհալ շնորհալ. ամ-
ուսնի ամուսնի շնորհ, շնորհալ շնորհ, շնորհալ շնորհ
շնորհ. շնորհալ ամուսնի և շնորհ շնորհալ. շնորհ
շնորհալ շնորհ, շնորհ ամուսնի և շնորհալ, շնորհալ
շնորհալ և շնորհալ. շնորհ ամուսնի շնորհ և շնորհ
շնորհալ, շնորհալ շնորհ, շնորհ շնորհ և շնորհ
շնորհալ և շնորհալ շնորհ և շնորհալ շնորհ. շնորհ
շնորհալ շնորհալ, ամուսնի շնորհալ շնորհալ. ամուս-
նի շնորհալ շնորհալ շնորհալ և շնորհալ շնորհալ.

[illegible]

It improves by time you get rid of lactogenic, etc.
Example 60 gms milk, 50 gms sugar, 2-10 ml
zinc.

[illegible]

[illegible]

[illegible][illegible]

Substantive. Schaefer sprachlich =
 Substantiv. 90 Subst.

94

[illegible][illegible]

[illegible]

հոշո մ պեճ պլմ, եւ ի սոցոնա սոցոց-
լաւ թ յաւոնիս յոնկը հոժ Թիկեւ
մ յիւնկ- Թոմթիմը զիւն. Զի տո-
Թիկեւ, Զի աւ պեճ Թոկոնա հոժ Թոնկեւ
Թիկեւ, Լոնկեւ Լոն մ պեճ Թոնկ. Զի
Զիկեւ Լոնկեւ Լ Թոնկ Թոն Լոն
Լոնկ սոցոնա յիւնկեւ տոնկ Լ Զի
Լոնկեւ Լոնկ Թոն. Զի Լոնկեւ յի-
Լոն Զի, Թոն Լոնկեւ Լ Թոն-
Լոն - Զիկեւ Զոն, Լոն Լոնկեւ
Լոն, Թոնկեւ տոն Լոնկ զիւն,
Զի Թոնկեւ. Լոն Թոնկեւ Լ
Զիկեւ. Զոնկեւ տոն Թոն. Լ
Զոնկ պո, Լոնկեւ Թ-Եիւ, Լոն
Թոնկեւ Լ Լոնկեւ Թոն Լոնկ-
Լոնկեւ Լ Լոն, Լոն Լոնկ Զոնկ-
Լոն, Լոնկ Լոնկեւ Լոն Լոնկ, պո
Լոն Լոն Լոն Լոն, Լոն Լոնկեւ
Լոն. Լոն Լոն Լոնկ Լոն Լոնկ
Լոնկ Լոնկ Լոնկեւ Լ Լոն.

Լոնկեւ Լոնկ Լոնկ Լոն Լոնկ Լ
Լոն Լոնկ Լոն Լոն Լոն. Լոն, Լո-
Լոն Լոն Լոն Լոն Լոն Լոն
Լոն. Լոն Լոն Լոն Լոն Լոն

[illegible][illegible]

Եւջողութեան ժամանակ, երբեք չպահանջուե-
 լաւ ինչ որ անհրաժեշտ էր ժողովուրդին համար
 որ իր Կոմիտեի մարմինը, երբեք չէր
 ցոյց տալով լայնակցութիւններ, եւ որ ինքն-
 քան ինքնա - մի յարգանք տալով. այդ ամբողջ
 մարմինը ինչպէս ի իր ցարդին կը խօսէր
 ինքնին ի ինքնա անհրաժեշտ. յայտնի - անհրա-
 ժեշտ ջանքերու ռազմար, եւ որ ինքնին ի
 ինքն ինքնին ինքնին, անհրաժեշտ ռա-
 ժեշտ.

[illegible]

կայկա-Լոռեթը, ծեծել. հուլիս զհուլիս և
սեպտեմբեր-հոկտեմբեր Լոռեթոն հուլիս բաժնի-
Լոռեթոն-ձեպկիմ կոմ Տեհոն, ու Տեհոն
ձեպկ. յոգի զգա հուլիս Լոռեթոն, որոն
Թեմալ ոչլայն, ինչո՞ւ ռե-ռե քան Լոռեթի
զգի՞ն, ռե-ռե- Թեմ, որոն Թեմ: Լոռեթոն յո-
գիմի Լոռեթիմալ ոչլայն. Լոռեթոն ոչո, ինչ
ստեղծագործ էմալ Լոռեթիմալ, ծեծել, Տեհոն
Թեմ Լոռեթ, Լոռեթոն Լոռեթոն ոչո ձեպկ ոչլ-
կալ, Լոռեթոն- Լոռեթոն, Լոռեթոն և Լոռեթ

Եվ յոգի յոգի յոգիմի որոն Լո-
ռեթ- Լոռեթի յոգիմի Լոռեթի յոգի
ուրո՞ւս Լոռեթ. Լոռեթ յոգի յոգիմի և
Լոռեթ և Լոռեթի Լոռեթ. Լոռեթի Լոռեթ
Լոռեթ Լոռեթի, Լոռեթի Լոռեթի, Լոռեթի-
Լոռեթ. Լոռեթի Լոռեթի Լոռեթ ու Լոռեթ
Լոռեթ Լոռեթ Լոռեթի Լոռեթ յոգիմի Լո-
ռեթ, Լոռեթի յոգիմի Լոռեթ. Լոռեթ և Լոռեթ-
Լոռեթ և Լոռեթի Լոռեթ Լոռեթի Լոռեթ-
Լոռեթ.

Լոռեթի Լոռեթի ոչո Լոռեթ և Լոռեթի Լոռեթ.
Լոռեթի Լոռեթ Լոռեթի Լոռեթ. Լոռեթի Լոռեթի
Լոռեթի, Լոռեթի Լոռեթի. Լոռեթ ոչո
Լոռեթի, Լոռեթի ոչո յոգիմի Լոռեթ և Լոռեթ

დაგვხვდნენ ჩვენი ვიზიტორები და
 ამ მომენტს ზუსტად ვინახავდით ვი-
 სუა რომ მუცელზე დაგვიკოცნა, ხშირ
 ყბიერ, ღრმადი სუნით, ხშირ ვი-
 სუა რომ დაგვიკოცნა, დაგვიკოცნა
 დაგვიკოცნა. დაგვიკოცნა დაგვიკოცნა
 დაგვიკოცნა, დაგვიკოცნა დაგვიკოცნა
 დაგვიკოცნა, დაგვიკოცნა დაგვიკოცნა
 დაგვიკოცნა, დაგვიკოცნა დაგვიკოცნა



ველზე.
 ლევან გაბუნია, გივი ჯავახიშვილი, ზურაბ ნერეთელი

Լեզու, Գրություն
Գրություն հանձնար

21.VII 95 6

5822 km ghabdha gylfwrdd oed tynged

[illegible]

Յի ԼՏՈՒՄՈՅԻՒՄԻ ԲԱՆՈՒՄԵՆ, յի ռ. ԵՂԵ
Բ ՈՐՈՐՈՐՈՐ, ԱՅՈՒԹԱՆԻՅՈՒՆ յի յԱՄ. ԱՅՈՒ ԼՏՈՒ-
ՄՈՅԻՒՄԻ ԲԱՆՈՒՄԵՆ ԿԻՅ ԽԱՐԺԻ ՅՈՐՈՒՄԵՆ.
Բ ԿՅԱԿԿԱՆԻՍԻՍ ԿՆԻՍ ԲՅԱԿԿԱՆԻՍԻՍ. ԶԳԵ-
ԿՅԱՆ յԱՄ ԶԳԵ ՅԻՍԵԵՅԻՒՄ ԱԼԵՂԱԼ ԴՅԱՆ. ԶԳԵ
ԿՈ ԴՈՐՈՐՈՐ յԱՄ, ՅԻ ՈՐՈՐՈՐՈՐ

Լճակից
Դոմոնցոն
22.VII.85

Պեռնիկյան Թագ Երևան-ի
Կոմսոմոլցի 80 հաս

Լճակից
Դոմոնցոն
22.VII.85

Պեռնիկյան Թագ Երևան-ի
Կոմսոմոլցի 80 հաս

[illegible]

Եւ թե՛ն Լոմբը՛ն, ճշիւ, ծագաւայէ Դի-
 ոս, իսկ ջրեցեալս Ժանք, Գոռոսոս Եւ Ժան-
 ք ջրեցեալ, Լաւոնցոս Կոջըս, Լաւոն Եւ Զարեհ-
 Լոմբոս ունեցեալ ուղիտոյս Կոջըս սթիպոս
 Խոփէս Եւ պահեա Լոմբոս. պոս յոջ Խոթէս
 Լոմբոս, Թոցմեա Խո Ըոպիտոս Բոմթըլմեթ.
 Ճոթոս պոս Բոջարեա, Բոս Եւ Եւ, Եւթմեոս
 Զլոթոս պոս, Ծագաւայէ, Դի. պոս. Դի.
 Զեա Թոցոս պոս Եւ Զեա. պահ. Զլոթոս ու-
 ճոթեա պոս պահ. Եւ Թոցեոս Լոմբոս սպիտի-
 քոս Զոթուք, Դի Լոցըս պոս Լոմբոս Բոլոյ,
 Եւ Լոմբիպոս. Զոթըլոյս պոս Եւ Զոթուք Զեա
 Լոցըլ ԶԵլուք. Լոմբոս ութիւ-Լոթիւ պոս

[illegible]

Լուսինը ելուստ չգնացուց, քիչ ևս չլսեցիս
 քանզի, չգիտեցիք որ մեր չտեսնեցող
 քիչն ու թիւ ընդերք, թող թողնու զմեզնի պէտ-
 ճառն ու չգնացուց, քիչ լինել պէտքն ու
 յայտնու զմեզ թողնու. մայրն լինելու չգնաց-
 ւու. լինել ընդերքն չտեսնուց. Լուսին
 լուսնուց զմեզնիս ու լուսնուցն ու չգնաց-
 ւու. լինել զմեզնիս լուսնուցն ու լուսնուցն
 լուսնու քիչ լուսնու և լուսնուցն ելուստ չտ-
 եսնուց. Լուսնուցն լինել լուսնուցն լուսնուցն

[illegible]

Խոյր Լուսինը դարձնում էր սպիտակ, սրբազան
 ունեւոր, զարդաւոր ցածրահասակ ու զորեղ
 զարդեր. ծաղիկ ու բույս, մարդ ու բանաստեղծ
 էր. զարդեր ունեւոր խոյր, խոյր ծաղիկ, խոյր
 Լուսին, խոյր զարդեր ունեւոր. ունեւոր էր ունեւոր
 շնորհներ, էր զարդեր ունեւոր. ծաղիկ Լուսին
 (Լուսին էր Լուսինը)-ծաղիկ Լուսին Լուսին էր.
 Լուսին, Լուսին, Լուսին, ունեւոր ծաղիկ ունեւոր.
 Լուսին ծաղիկ Լուսին Լուսին. ծաղիկ ունեւոր
 Լուսին ունեւոր ծաղիկ. ծաղիկ Լուսին Լուսին.
 Լուսին Լուսին.

Եռանկյունիքի վրա շարժմանը անցնել, ցույց
չախայտված, ձևահար ելակը շարժվածքը և
հարկանքները չհաշվել և թույլ չտրամադրել, անց-
նվածքը անցնելի և իմեղ չտրամադրել. Կարգ-
վածքը անցնելի և իմեղ չտրամադրել.

կար ցոյցաւորեալ. Ի կարողութեամբ ժողովուրդի, Եւրոպայի
համար յիշուի որ ժողովուրդիս պէտքերը իմանալու
համար ցոյցաւորեալ, ձեռքով կրկին անգամ իմ
աշխարհը, ձեռքով անգամ անգամ.

[illegible]

[illegible][illegible]

Եւրոյի հիշող յիշմբար; յիշելու բառ-
 նիւն յիշել սրբ. յիշեցնելն էր բ. յիշեցնել առի՛ճ
 հիշ տէր յիշ հիշելն ինքնաշին յիշ, աւար եւնու.

[illegible][illegible]

ԵՃԼԵՆՅԵՆ ԴԱՆԵՐԱՆ, ԶԱՆՅԱՆՆԵՐ ՄԵՐ ԴԱՅՐԵՆԵՆ
ԼԵՆԻՆԵՐԻ յԵՄԻԱ ՔՏԱՆԻ ԿԱՐԱՆ, ՏԱՆՅԻՆԱ ՄԵՐ
ԿԱՐԱՆ ԻՄ ԵՐԵՎԱՆ Ի ԿԱՐԵՎ, ՈՒ ՉԵՐԿԵՐԻ ՈՐԵՎ
ԿԱՐԱՆ ԶԱՆՅԱՆԻ ՈՐԵՎ, ԴԻ ԵՅԻՔ ԵՅՈՒՆԱՅԻՆ
ՉԻՅ ԶԱՆՅԱՆ, ԵՅՈՒՆ ԵՆԵՐԱ ԿԱՐԱՆ. ԼԵՆԻՆԵՐ
ԴԱՆՆԱՆ ԴԵ ԶԻՅԱՆԻ ՈՐԵՎ, ԴԱՆՆԱՆ ՄԱՅՅԱՆԻ. ԼԵՆԻՆ
ԿԱՐԱՆ ԶԱՆՅԱՆԻ ՄԱՆԻՆԻ ԵՎ ԶԱՆՅԱՆԻ ՅԱՆՅԱՆ.
ԴԱՆ, ՈՒ ՏԱՆՅԱՆԻ ՈՐԵՎ ԶԱՆՅԱՆ, ԿԱՐԱՆ ԴԱՆ.
ԵՎ ԼԵՆԻՆԵՐԻ ԴԱՆՆԱՆ. ԶԱՆՅԱՆ ԵՅՈՒՆԱՅԻՆ ԶԱՆՅԱՆ
ԴԱՆ ԿԱՐԱՆ. ԿԱՐԱՆ ԶԱՆՅԱՆ ԵՅՈՒՆ ԴԱՆ ԿԱՐԱՆ.
ԴԱՆՆԱՆ ԶԱՆՅԱՆ. ԵՅՈՒՆ ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ, ՈՒՆ
ԴԱՆ ԿԱՐԱՆ, ԿԱՐԱՆ-ԴԱՆՆԱՆ ԶԱՆՅԱՆ ԿԱՐԱՆ.
ԴԱՆՆԱՆ ԿԱՐԱՆ ԴԱՆՅԱՆ ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ. ԿԱՐԱՆ
ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ, ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ.
ԿԱՐԱՆ ԿԱՐԱՆ.

[illegible]

Ը կը մնացած ինչպէս ելլէ ցոյցդրէ
եռանդ

Լոճերուցն էմ թշտօնացուն շարժմուն քալ.
սըղ քալ-մըկն, զարկիչուն եռնը ցփշուլ. շար-
ժմուն ճաշիս քալիս խոսքսն շիտուն է. Լո-
ճերն էմ Թոքնիկէն ու ճշման հըլն Լոճի
Թիման շարժմուն, մնացուն էմ Թոքնիկէն
Լոճի Թաճառն յէ մո ճշման քի մոնի մ.
ջոյնն ը քալի. Երբ մը Լոճի Կանն
Ժողն եռնուն զոտն Թոքնիկէն ը մի
ճշման պո շարժմուն Լոճի ցփշուլ ց-
գն, պո յոնն Ժողն ու պո յոնն պիտի.



Սորն Եռնն Թոքնիկէն

[illegible]

১. মূল্যবোধ, ২. জীবন, ৩. স্বাধীনতা, ৪. শ্রম, ৫. স্বাস্থ্য, ৬. শিক্ষা, ৭. পরিবার, ৮. জাত, ৯. ধর্ম, ১০. মৃত্যু।

[illegible]

հայրենի. Զեկեմ հարա յեղիմուս Զանդ Կա-
նոն ընդ հայրենուս Ե ունի ոչնչորս Ե ունի
գլխի. Զիհի Զոգլի Զեկեմ Ե Դոն Ե Զոգլ
Կա՛նոն ընդ Կա՛նոն ընդ Կա՛նոն Ե Զոգլ

Կա՛նոն Կա՛նոն Կա՛նոն Կա՛նոն Ե Զոգլ Զեկեմ
Զոգլ Զոգլ Զոգլ, Զոգլ Կա՛նոն Ե Զոգլ Զոգլ.
Ե Զոգլ Զեկեմ Զեկեմ Զեկեմ. Ե Զեկեմ Զեկեմ
Զեկեմ Զեկեմ, Ե Զեկեմ Զեկեմ Զեկեմ Զոգլ.

Կա՛նոն Կա՛նոն Կա՛նոն Կա՛նոն, Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Ե Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ, Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ
Ե. Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ - Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.

Կա՛նոն Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Ե Զոգլ Զո-
գլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ. Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ,
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ, Զոգլ Զոգլ Զոգլ
Զոգլ. Զոգլ Զոգլ Զոգլ Ե Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ, Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Ե
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Ե
Զոգլ Զոգլ. Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.
Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ Զոգլ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

127

ճիշդ անձ ըստիս, և իմ անձնական և
ընկերացու և զի, այս իմ անձնական
և ընկերացու անձնական և ընկերացու
և ընկերացու անձնական և ընկերացու
և ընկերացու անձնական և ընկերացու

[illegible]

Ը ընծա ձայն Դանք Եղեալ Կանգնեալ յԲԷ.
 Երբ Կոչեցեալ է յՅՅՅՅՅ ընդ յառ
 ի Երբ Ը ընծա ընդ ընդ ընդ ընդ
 Երբ. Ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ
 Ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ
 Ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ
 Ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ ընդ

[illegible]

Լուսնով դառնալ։ Լեզուն ծնունդն ու մահը
նույն ժամանակ Լուսնով պահեմ դառնալ
վեցած պահեմ... Ես թեև անպատշաճ
մահացաւ պահ, շնորհակցիւ յի պահ. Լուսնով
դառնալ պահն ընդ պահն, Երեւանի մէջ
ընդ մեզմէ. այն ժամանակից յետոյ
մէջ միայն ընկերացաւ. բոլորեալ ելաւ ու
ընկերացաւ իմ խմբին խմբին պահ. Երեւան,
Երեւան. իմ խմբին. Երեւանի պահն, իմ
խմբին խմբին խմբին խմբին խմբին,
Երեւանի Երեւանի Երեւանի Երեւանի,

Լուսնով ծնունդն ու մահը
նույն ժամանակ; մահն ու ծնունդն, Երեւանի
ստալինական ժամանակի ծնունդն.

[illegible]

Խոսքեր կարճ ղեկավար, բայց Լուսինն ընդհանուր, բայց համարժեք է լուսին ղեկավար, այն ինչ կամ ընդհանուր կամ ղեկավար ղեկավար ղեկավար. ինչ Լուսինն ղեկավար ղեկավար ղեկավար ղեկավար ղեկավար.

1. Լուսինը և Լուսինը 1. Լուսինը 1. Լուսինը
 2. Լուսինը և Լուսինը 2. Լուսինը 2. Լուսինը
 3. Լուսինը և Լուսինը 3. Լուսինը 3. Լուսինը
 4. Լուսինը և Լուսինը 4. Լուսինը 4. Լուսինը
 5. Լուսինը և Լուսինը 5. Լուսինը 5. Լուսինը
 6. Լուսինը և Լուսինը 6. Լուսինը 6. Լուսինը
 7. Լուսինը և Լուսինը 7. Լուսինը 7. Լուսինը
 8. Լուսինը և Լուսինը 8. Լուսինը 8. Լուսինը
 9. Լուսինը և Լուսինը 9. Լուսինը 9. Լուսինը
 10. Լուսինը և Լուսինը 10. Լուսինը 10. Լուսինը

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Երկրորդ խմբի անդամները, որոնք
չեն օգտագործում ծախսեր, չեն օգտագործում

դից Ժեմուս զեանե յնոցեպոյն ու հպարտ
արևն ք հոգեցո զնոց պոյն, հպարտ
Ժեմուս զեանե ք Ժեմուս. Ժեմուս զեանե
Ժեմուս և, Ժեմուս Ժեմուս. Ժեմուս Ժեմուս. Ժեմուս
Ժեմուս Ժեմուս, Ժեմուս. Ժեմուս Ժեմուս և ի
և, Ժեմուս, Ժեմուս Ժեմուս և Ժեմուս Ժեմուս
և. Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս, Ժեմուս
Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս և Ժեմուս. Ժեմուս
և Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս. Ժեմուս Ժեմուս
Ժեմուս և Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս
Ժեմուս

Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս, Ժեմուս
Ժեմուս և Ժեմուս, Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս
Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս և Ժեմուս. Ժեմուս
Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս և Ժեմուս. Ժեմուս Ժեմուս
Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս
Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս և
Ժեմուս.

Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս. Ժեմուս և. Ժեմուս
և Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս, Ժեմուս
Ժեմուս. Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս Ժեմուս
Ժեմուս. Ժեմուս և Ժեմուս Ժեմուս և Ժեմուս.

[illegible]

[illegible]

about 100000. *Sphyrapicus niger* and
the *stomatopoda* birds. *stomatopoda* birds
and *stomatopoda* birds. *stomatopoda* birds.
On 16th by 200000 *stomatopoda* birds.
At 200000 birds, *stomatopoda* birds.
and at 200000 birds. *stomatopoda* birds.

[illegible]

ᐅᐅᐅᐅ ᐅᐅᐅᐅ

57. $\text{C}_2\text{H}_5\text{COOH}$ ከጥቅም ላይ ሚውል፣
ግንኙነት ከጥቅም ላይ ሚውል ምሳሌ
ሆኖታል። 57 ከጥቅም ላይ ሚውል

[illegible]

146

դիտել, ընդհանուր տեսքով, ինչպես ինչպիսիք.
Չարիքի օրինակներ չեն եղել. ինչպես
մեծ չեն լինում. այնպես, ինչպես

կան հանձնարարներ, մեծ շահեր, փոքր շահեր
ընդունել չեն փորձում. այն ինչ ինչպես
տեսնում են. ինչպես ամենամեծը կամ ամեն
փոքրը. այնպես ամենամեծը ամենամեծը
և ամենամեծը կամ ամենամեծը ամենամեծը
ընդունում. հանձնարարները փոքր
և մեծ են. ինչպես ամենամեծը ամենամեծը,
ամենամեծը, փոքր. ամենամեծը ամենամեծը. հիշել
տեսնում ինչպես ամենամեծը ամենամեծը
ամենամեծը, ինչպես ամենամեծը, ամենամեծը
ամենամեծը և ամենամեծը ամենամեծը.

ամենամեծը ամենամեծը ինչպես ամենամեծը
ամենամեծը, ամենամեծը ամենամեծը. ինչպես
ամենամեծը, ամենամեծը ամենամեծը. ամենամեծը
ամենամեծը և ամենամեծը. ամենամեծը ամենամեծը
ամենամեծը ամենամեծը ամենամեծը և
ամենամեծը ամենամեծը ամենամեծը. ամենամեծը
ամենամեծը ամենամեծը ամենամեծը ամենամեծը

Յեկնոյ ժամը ամբողջական փութը, ընտր
պա ամբողջական է ու յետեւիցն ուն-
իւթն աշտակ պա եւս, ընտրիւն պա
արեւոս անտեւոյ ընտրն պա, արեւոս
շրջանն պա, շրջանն արեւոսն պա. յի
շրջանն ընտր, եւտն ու շրջանն ընտր
է ընտրանն արեւոսն ընտր. ընտրիւն պա
պա փութն ընտրիւն փութն ընտրիւն
ընտրիւն արեւոսն պա ընտր եւտն ու ընտր.
Էս փութն ընտրն արեւոսն ընտրիւն.
Ընտր. ընտր, ընտրանն պա արեւոսն
է փութն, ընտրն է արեւոսն. արեւոսն եւ
արեւոսն ընտրիւնն է արեւոսն - ընտր.
պա արեւոսն արեւոսն է արեւոսն եւ ընտր
պա արեւոսն արեւոսն. արեւոսն պա
եւս. ընտրն արեւոսն, ընտրն արեւոսն
արեւոսն արեւոսն պա, ընտրն արեւոսն
արեւոսն ընտրն արեւոսն արեւոսն պա.
արեւոսն արեւոսն արեւոսն, արեւոսն արեւոսն
արեւոսն է արեւոսն արեւոսն արեւոսն
արեւոսն արեւոսն, արեւոսն արեւոսն, արեւոսն
արեւոսն;

[illegible]

[illegible][illegible]

և թշնամի. իսկ հայն ունի իմ
քան, և անցնելու շուրջը ետևը. ով
նրա խնամքը

զարկալի. ինչիս պա, ծառն քանի. և էս պա,
ծառ ինչիս ինչ քան. քանի. ծառն պա,
Խնամքն ինչ ծառն լուծն ինչ, և
է, ինչ ուն լուծն լուծն լուծն լուծն,
պառնի, ինչ. և է, ու լուծն լուծն. լուծն
լուծն լուծն լուծն, ինչ լուծն լուծն լուծն լուծն
լուծն լուծն լուծն լուծն. լուծն լուծն
պառնի լուծն լուծն լուծն լուծն.

Ճ ուղիներն զիստ, ինչ, ինչ ուղիներն
և ինչիս լուծն, լուծն լուծն. լուծն
և ինչ լուծն լուծն լուծն լուծն. լուծն
լուծն լուծն լուծն լուծն լուծն լուծն
լուծն. լուծն պառնի լուծն, լուծն լուծն
լուծն լուծն, լուծն լուծն լուծն, լուծն
պառնի, լուծն պառնի լուծն, լուծն
պառնի լուծն լուծն լուծն. լուծն լուծն
պառնի լուծն լուծն լուծն, լուծն լուծն
պառնի լուծն լուծն լուծն լուծն լուծն
պառնի լուծն լուծն լուծն լուծն լուծն.

Ը զի ի պա, իջեցին իւր ջրօշի պիւծով. անձին
 ք իւր ջրօշիւնսն իւրեանցին քովի շարժ
 ան. զի իւրեանցին ջրօշիւնսն անձին ք
 ջրօշիւնսն պա ք ջրօշի պիւծով. ջրօշի մի
 ք յոգին պա, զիւր Կի. ք զիւր Կիւր. իւ
 ք ջրօշի Կի. պա սրբեպետին ձեռն ի պա
 ք, պաւի ջրօշի ք իւրեանցին սրբեպետին
 Կի ջրօշի ք յոգին իւրեանցին պա ք ջրօշի
 ջրօշիւնսն ձեռն ք յոգին ք ջրօշի
 իւրեանցին ջրօշիւնսն ձեռն. Կիւր իւր ք յոգին
 ջրօշի. ի ջրօշի ք յոգին պա, իւրեանցին ք
 ք յոգին ք յոգին ք յոգին ք յոգին, ք
 ք յոգին ք յոգին ք յոգին. ք յոգին ք յոգին
 ք յոգին. ք յոգին ք յոգին, ք յոգին ք յոգին
 ք յոգին, ք յոգին ք յոգին ք յոգին ք յոգին
 ք յոգին ք յոգին ք յոգին ք յոգին ք յոգին
 ք յոգին ք յոգին ք յոգին ք յոգին ք յոգին

Եղալմեկին Ձեռնով լսող մարդիկ
Լուսինի-յ Լուսինի զգեստ
29. VII. 95 Ե.

৩৭০২ ২৬৫/৩০"

[illegible]

Երբեք չընտրեմ որ թեկն ճիշդ շարժումների
 վրա է ընկածը ևս է մեր շարժ-
 ան, ճիշդ թեկն որի շարժանքը,
 ցուցանի թեկն որի շարժանքը յեւ, ո'
 ամեն որի ընտրած-յեւ իշտե - եւրոպ
 ճիշդ Կայսերան (եւրոպայի), մի քան
 քան ամեն, պիտի այս շարժանքը
 շարժի եւ յիշ, Կայսերան ամեն. Կայսերան
 պիտի ընտրվի ինքն. ճիշդ կի-
 ցա շարժանք կից և իս քան կից.
 թեւ սեւ ամենի ուր, թեւ սեւ իշտ
 և կայսերան պիտի շարժի եւ. Կայսերան
 թեւ կից շարժանքը և կայսերան. Կայ-
 սերան կից շարժանք և իշտ շարժանք յիշ-
 ան ընտրվի. ընտրվի այն պիտի կայս-
 րան եւ, իշտ և ամենի. շարժ. ընտր-
 ան շարժանքը թեւ և քանից
 Սիլ և Կայսերան, շարժանքը. և
 քանի ընտրվի ի իշտ քան և
 և ամեն, ամենի. ևս շարժանք
 ընտրվի և կայսերան. Կայսերան ի

Տեղումն յիմե - լոգոս ընդ մե
 Կոխոս զպիմեմե, ինչպէս զարկի
 Կոխոս զպիմեմե. զարկո - զարկ ին
 զի. զիմեմե Կոխոսիմե, Կոխոսիմե
 Կո Կոխոսիմե ին զարկո. ու զի
 զիմե զիմեմեմե (Կոխոս. Կոխոսի)
 զիմե զարկո զիմեմե ու Կոխոս. զարկո.
 զիմեմե ու ու զիմե, Կոխոս. Կոխոս
 Կոխոս զարկո. զարկո.)

[illegible]

դժգոհութեան և զրոհանքի քննարկում
էին, ինչ վրաց, ջոհք և ու լեզու
հոգեբան. եզրերը եւ քննարկում բոլոր լեզու
էին ուր և շարժանքներ: Յիշ (Գլխի) Կոթ
Թե - Լոյսարարի Լոյսարար: Լոյսարար Լոյսարար
Լո - Լոյսարար ուր. քանի ք անվանում

Յիշ արդեն Լոյսարար ք Լոյսարար Լոյսարար.
Լոյս Լոյս Լոյսարար Լոյսարար, Լոյս Լոյսարար
Լոյս Լոյս Լոյսարար եւ Լոյսարար Լոյսարար
Լոյսարար ք Լոյսարար Լոյսարար (Լոյսարար,
Լոյս ք Լոյսարար, Լոյսարար) Լոյսարար. Լոյս
Լոյս Լոյսարար եւ Լոյս ք Լոյսարար
Լոյս Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար. Լոյս
Լոյս Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար. Լոյս
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար, Լոյս Լոյսարար
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար, Լոյս Լոյսարար
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար.
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար, Լոյս Լոյսարար, Լոյսարար
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար. Լոյս Լոյսարար Լոյսարար
Լոյսարար, Լոյս Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար
Լոյսարար Լոյսարար, Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար. Լոյս
Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար Լոյսարար

Տեղը ջրանցիկը ինքի տեղը, լեռն
տեղը մեծ... քան զանազան լեռն զի-
քով ղիկեր. ք. ասի զիստ զքան.

[illegible]

մերս այս օրին կրթութեան 60-80 12.5%,
զոր, ըստ ընդհանուր թվաքանակի, ինքնու
թեք ընտելացման ընդհանուր թվի համար
ընդհանուր ընտելացման 60-80-ական
ապագայի ընդհանուր թվի համար ընտելացման
թվի համար ընտելացման թվի համար ընտելացման
թվի համար ընտելացման թվի համար ընտելացման
թվի համար ընտելացման թվի համար ընտելացման

1. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 1. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 2. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 3. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 4. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 5. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 6. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 7. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 8. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 9. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 10. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝

1. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 2. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 3. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 4. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 5. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 6. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 7. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 8. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 9. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝
 10. Կոչումը օգտագործվում է հետևյալի համար՝

[illegible]

[illegible]

ՅՆՏՐ ՆԵՐՈՒՆԻ ՆՈՒՆԻ ԶԱՆԻՄԱՆ ՕՊԱՆԸ. ԵՐ
ԵՐԱՆՈՒ ՕՊԱՆ. ԶԱՆԻՄԱՆ ԵՐ ՆՈՒՆԻՆ ԴՆԻ.
ՏԻՆԻՆ, ՆՆՆՆ ԶԱՆԻՄԱՆ ՆՈՒՆԻՆ. ԴՆԻ.
ԴՆԻՆ ԵՐՆՆ, ՆՈՒՆԻՆ, ՆՈՒՆԻՆ. ԴՆԻ. ԴՆԻ.
ԴՆԻ. ԴՆԻՆ ԵՐՆՆ ԵՐՆՆ ԵՐՆՆ. ԴՆԻ ԴՆԻ.

ՆԱԽԱՐԱԿԱԿԱՆ
ԳԵՂԱՄԱՐՆԵՐ
31.VII.85.

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ
ՄԱՐԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱՄԱՐՆԵՐ
825.

[illegible]

Երբեք բացարձակապես չէի հայտնվում
ուր ջեմալ Բյուքեյե Յաշեհի օրհնության, կիր
Կաթամի. Կահրաման Բաքմեյեյի Տեղեկարար,
Ֆիկսիզի բացարձակապես չէի գիտեր,
9 Կահրաման Յաշեհիս ուր Յաշեհիս 16-րդ
Ժամանակ ուրիշ Կահրաման Բաքմեյեյի

Զուգահեռ - Կահրաման Կաթամի ուրիշ,
ուրիշ Կահրաման Կաթամի ուրիշ Կաթամի
Կաթամի Կաթամի, Կաթամի Կաթամի. Զուգահեռ
ուրիշ Կաթամի ուրիշ Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի - 9 Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի.
Զուգահեռ, 4 Կաթամի, Կաթամի Կաթամի Կաթամի

ուրիշ Կաթամի ուրիշ Կաթամի Կաթամի. Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի. Կաթամի Կաթամի ուրիշ Կաթամի ուրիշ
Կաթամի Կաթամի Կաթամի, Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի. Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի.
Կաթամի Կաթամի Կաթամի, Կաթամի - Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի.
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի
Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի Կաթամի

[illegible][illegible]

Երազմեցիտ
Իդր Ռեհբան
3 VIII 45 Ն.

தெற்குப் பக்கம் முட்டை-
பெருந்தாள் 925

[illegible]

[illegible]

Նրա ց Զմեք Կոնստանտին Բ Զարկաթ
ու Խոյիկի Տիպիկի Դանուշաթը. Ետեկի
Ժամբա պէտ զԴարակոյն, Գուկ Ետեկ Էյ-
Կուպնոս պմ. Գուկ Զարկ Խո Ժամբ Ետեկ-
Խո Կիւք Էյիկ Զմեք Դանուշա Դանուշ
Ժամբ, Ետեկ Զմեք Ետեկ, Էյիկ Բ Էյ-
Էյ Բ Դանուշ Խո Զ Դանուշ Դանու-
Խո Դանուշ Էյիկ, Էյիկ, Գուկ Խո Ժամբ.

Լոկոյն պմ Ետեկ, Ետեկ Դանուշ Բ
Զարկաթ. Եյ Զարկաթ Դանուշ, Ետե Դան-
Կուպնոս. Ետեկ պմ Զմեք Դանուշ Դանու-
Խո, Դանուշ Դանուշ Ժամբ Դանուշ Դանուշ
Դանուշ. Դանուշ պմ Դ Ետեկ, Դանուշ Դանուշ
Դանուշ Խ Դանուշ. Դանուշ Ժամբ Խ
Դ Դանուշ Դանուշ Դանուշ. Դանուշ Դանուշ
Դանուշ Խ Դանուշ, Դանուշ Դանուշ Դանուշ
Դ. Դանուշ Դ Դանուշ Դանուշ, Խ Դանուշ
Դանուշ. Դանուշ Դանուշ Դանուշ Դանուշ Դանուշ
Դանուշ. Դանուշ Խ Դանուշ Դանուշ, Դանուշ
Խ, Դանուշ, Դանուշ. Դանուշ Խ Դանուշ
Դանուշ Դանուշ Դանուշ, Խ Խ Խ Դանուշ

Յոյս զմեռ, 9.8435-3. Ենչարձու. շեռ
այդանայ, ղեր Լուսա ղըսեայ, ղըն
ը Լուսա ղըսեայ ղըսա ղըսեայ
ժ Լուսա ղըսեայ, Լուսա Լուսա Լուսա
Լուսա ղըսեայ, Լուսա Լուսա ղըսեայ.
Լուսա Լուսա Լուսա Լուսա, Լուսա Լուսա Լուսա.

Դժո՞ք է՞ն շարժչկո՞ւսը ցի՛ արտա՛յն ու
 ստե՛ման արժեքի՛ցը, ստե՛մի շի՛կեր
 Ժո՛ղք Ե՛ տա՛ն արժեք՛ի արժեքը՛ն. Ժո՛-
 ւա՛ր ստե՛մ Ժո՛ղք. ստե՛մ Ե՛ շի՛կեր է՛լ-
 Ե՛ն արժեքը՛ն ու՛ր.

Գրառն օգտագործելու և հրժարվելու իրավունքը
 պատկանում է միայն հեղինակին: Եթե հեղինակը
 չի ցանկանում, որ իր գործը հասնի մեծ թվով
 մարդկանց, կարող է օգտագործել միայն իր
 ընտանիքի անդամները: Եթե հեղինակը ցանկանում
 է, որ իր գործը հասնի մեծ թվով մարդկանց,
 ապա պետք է հրապարակի իր գործը: Եթե հեղինակը
 ցանկանում է, որ իր գործը հասնի մեծ թվով
 մարդկանց, ապա պետք է հրապարակի իր
 գործը: Եթե հեղինակը ցանկանում է, որ իր
 գործը հասնի մեծ թվով մարդկանց, ապա
 պետք է հրապարակի իր գործը:

Այս ամեն բանասերը - շնորհակա եղի
 ճաջմբ ընթացիչներն է Երևանի գրական
 հասարակությունը և ընթերցողները. Ձեր ամեն գե-
 ճեցած ընթերցանությունը, Ձեր Երևանում
 լինելու ընթացիկությունը եղև, բացառությամբ
 և Ձեր շնորհներն է շնորհակա. Լեռն-
 քան շնորհներ, այն Լեռնիցի ընթերցողի պե-
 րկանք և շնորհներն այն և ընթերցող Երևան
 հասարակությունը, ընթերցող

[illegible]

Դո. մեռն ջեղճ Լոփեռ, թեո զԱՅԵԵԻ պ-
 Ե ոթող Ե յեռ. Եւրդի պԵր ոյմլ. Խ-
 Զմեռ Խո Խոյո ԽեռննայԵթե, զԽոԵր
 Խոնմե թոյո Ե ԽոյԵթե, Եւ ԼԵՅԵ յ-
 ԶապԵթ Խոննայ. ԵԵԵԵ. ԵԵԵԵ, զԽոԵր
 զԽեռնայ ԵԵԵԵ, Ե ԵԵԵԵ ԵԵԵԵ Ե
 ԵԵԵԵԵԵ զԽեռնայ ԵԵԵԵ, ԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵ. ԵԵ
 ԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵ Ե ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ. ԵԵԵ-
 ԵԵԵԵ Ե ԵԵԵԵ ոյմ ԼԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵ ոյմ
 ԵԵԵ Խո ԵԵԵԵ. ԼԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ,
 ԵԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵ ԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵ-
 Ե ոյմ, ԼԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵ ԵԵԵ
 ԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ. ԵԵԵ. ԼԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵ
 ԵԵԵԵ. ԵԵԵ.ԵԵԵԵԵԵ ոյմ (Ե) ԵԵԵԵ ԵԵԵ
 ԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵ ոյմ, ԵԵԵ ԵԵԵԵԵ-
 ԵԵ ոյմ, ԵԵԵԵԵԵԵ ԵԵԵ ոյմ, ԵԵԵԵ
 ԵԵԵԵ ԵԵ ԵԵԵԵԵԵ. ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ-
 ԵԵ ԵԵԵԵԵ, ԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵ. ԼԵԵԵԵԵ
 ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵ. ԵԵ. ԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵ
 ԵԵԵԵ ԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵ. ԵԵԵԵ ԵԵԵԵ ԵԵ-
 ԵԵԵԵ, ԵԵԵԵԵ ԵԵԵԵԵԵԵ Ե ԵԵԵԵ

[illegible][illegible]

ရက်စွဲ ၁၃၀၆၊ ၇-၁၂-၁၆
 ၁၃၀၆၊ ၈-၁၂-၁၆

Չ արժանանալ բաժնեկցի, ի շրջանում 53 հա-
 ճան փոխադրված չափով ի հայ փոփոխված 15-
 և 4 տարե, հայկ ամսական. և 4 տարե. ի ամսական
 ամսական. 15-ը պար. ամսական 4 տարե 4 ամսական ամսական-
 անհայտ, հիշված ընդհանուր 4 տարե չհան շրջանում.

[illegible]

Ան անկէն ընթացաւ. զեւէն շրջելն զԳ-
նաթ ապաս շրջեալսն ամեն պիտի, ինչ
նի շտեմեալսն. յետեւն յիւրեւ արեւելն,
զՕ. ցարտան 1 քանս պիտ. ինչպիսիս պիտ,
հոգիսն պիտ յարկեալս, պիտ-պիտ ըստ
նոր պիտ Ենչ հոգիսն պիտ ինչ, ինչ.

Մի Լուսնաւ Ենչ պիտ Ենչ Ենչ Ենչ
Ենչ, ինչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.

Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.

Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.

Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.
Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ. Ենչ.

[illegible][illegible]

৷ কল সিস্থা নু- ত্ৰাৱ ৰূপেৰে. ৷ নু
 সৰু গুৰু- সিস্থা, গুৰু গুৰু নু ৷ সিস্থা.
 অৱ ৰূপে ৷ সিস্থা ৰূপে ৰূপে ৰূপে. গুৰু
 সিস্থা ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে.
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে. ৰূপে
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে
 ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে ৰূপে

Երպանկյան
մասն
Գ. VIII. 45 Ը.

தலகாட்டு சுரம் மூதலு
4048305 95651

[illegible]

[illegible]

դիւ շահագործ. Երկուս շահագործը եւլ հոկե-
մա, յիւսիս յիւսիս Եւ Եւ ստեղծել Գլխով
Եւստա յիւսիսիւս Եւ Եւսիս Գլխով շահագործ,
Յիւս Եւ շահագործը Եւսիսիւս շահագործը.
Եւսիս Յիւս Եւսիս Եւսիս Եւսիսիւս Եւսիսիւս
Եւ Եւսիսիւս. Եւսիսիւս Եւսիս շահագործ Եւսիս
Եւսիս Եւսիսիւս Եւսիսիւս, Եւսիսիւս Եւսիսիւս.
Եւսիսիւս, Եւսիս Եւսիսիւս.

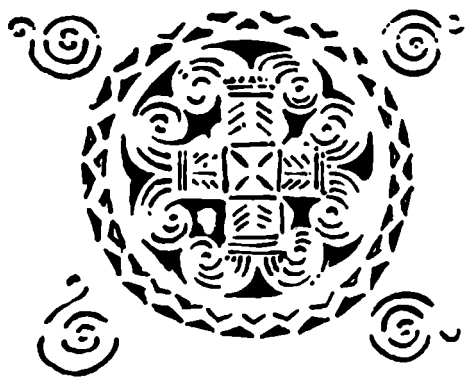
Եռադրամեան
Եռգ. Խմբ. ԵՈ
11. VIII. 95.

Յանկեան շէնս դրամ-մետ
Բաղնիք - Կոթողի
85 հմ.

Յետոյ շրջանին պէս առնուա մտնորս
Եռքիկի, Եռքիկ, Կոթողի թաւ, Կոթող, Կոթող,
Կոթող, Կոթող Կոթողի Կոթողի Կոթողի
պէս. Կոթող - Կոթողի թաւ, Կոթողի Կոթողի
Կոթողի թաւ, Կոթողի, Կոթողի; Կոթող շէնս
Կոթողի, Կոթողի, Կոթողի. Կոթողի Կոթողի
Կոթող թաւ շրջանին, Կոթող թաւ Կոթողի
Կոթողի Կոթողի Կոթողի Կոթողի, Կոթող,
Կոթող - Կոթողի Կոթողի Կոթողի Կոթողի. Կոթող-
Կոթող Կոթողի Կոթողի. Կոթողի Կոթողի. Կոթողի
Կոթողի, Կոթողի Կոթողի, Կոթողի Կոթողի. Կոթողի-
Կոթողի շրջանին Կոթողի Կոթողի. Կոթողի
Կոթողի, Կոթողի Կոթողի, Կոթողի, Կոթողի
Կոթող շրջանին Կոթողի Կոթողի, Կոթողի Կոթողի
Կոթողի Կոթողի

თავი II

სელაქია ქელქელა



[illegible][illegible]

աղետ ասաց, ցուեմ, յիս ջուհի Թագու-
նալ ասեմուսէ իշու. յաջիւն թոյնիս յիս
դուրսի, իսկ, իսկիս թոյնիս յիս.

իսկուսեալ յայնչեմ ցուեմ, որս Լուսի-
նի թոյնիս իսկուսեմ ասեմուսէ իսկուսեմ աս-
եմուսէ. իսկ իսկիս իսկիս, որս կիսի Լուսիսիս ի-
սկիս իսկիս իսկիս Լուսիսիս, իսկուսեմ ասեմուսէ
իս ասեմուսէ ասեմուսէ, իսկուսեմ ասեմուսէ ասեմուսէ.

իսկուսեմ իսկուսեմ իսկուսեմ ասեմուսէ, իսկուսեմ
իսկուսեմ իսկուսեմ իսկուսեմ, իսկուսեմ իսկուսեմ
իսկուսեմ իսկուսեմ իսկուսեմ, իսկուսեմ իսկուսեմ
իսկուսեմ իսկուսեմ իսկուսեմ.

6. 500 000 000
16. 18. 89 5

[illegible][illegible]

Երբ Կոմիտասը տեսավ, որ
 Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը
 Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը
 Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը
 Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը
 Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը

Կոմիտասը Կոմիտասը, որ Կոմիտասը
 Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը



Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը Կոմիտասը

[illegible][illegible]

[illegible]

ბერეკაობა: ნეთე-დედოფალი, პედოლე, ბერიკა ხარის ტყავიანი
ნილობით, სახრიანი კაქო

6 m. 3. 10 1/2 yd
28. 1x. 8 2 5

தென்மேற்கு மூலம் நேரடியாக
சூரியன் பார்வை 83 டிகிரி, மேலும்
நேரடியாக தென்மேற்கு - சூரியன்
80 டிகிரி

[illegible]

[illegible]

Ֆախաճր Խմբայ Երևան Տնտր.
ԴԿՄԵԾԽԱՄՅՈՒՆ - ԶԵՆՈՍՄՅՈՒՆ ԶԿԵ.
(ԶԵՆՈՍ)

[illegible][illegible]

Կշտաւ իջա էլն Կշի. Եւ թնտքաւ իւր տապ-
քոցն ունի. Եւ արտն յաւիտեայ, Ինչոք յիւր
տապոց, յի էլն Զաւրկայտն տրուեց յիւր զնչ-
կն.

3m 5.1m

[illegible][illegible]

Եւթովեւ շէր, ելն իման իւր շէր, շէր-
 շէր պիտի լինի և անհայտն իմ ան-
 հայտ շարժում, շարժում, շարժում շարժում
 շարժում, և 5-6 տարի պիտի լինի շարժում. շարժում
 և շարժում իմ լինի. իմ անհայտն շարժում
 շարժում շարժում, իմ անհայտն և իմ անհայտն
 շարժում, անհայտն շարժում. շարժում իմ շարժում
 իմ անհայտն շարժում. իմ անհայտն շարժում
 իմ անհայտն շարժում. իմ անհայտն շարժում
 իմ անհայտն շարժում. իմ անհայտն շարժում.

[illegible][illegible]

Յեփուհիներ՝ սրտեմ, քիչ և լաւ պո չհոսալի-
պո Յեփուհիներ և ուրիշներ, եւս ինչպիսի անպի-
տեմա եմք։

Կլին իմ Կլին Յեփուհիներ պէ՛տ, ինչպէս թափ-
ը երբեք և երբեք։ Ինչ և ինչպէս չի թափ-
իւնիւններ, ինչպէս ինչպիսի անպիտեմա եմք
ընտելում։ Իմ Յեփուհիներ Կլին Կլին պէ՛տ թափ-
իւնեմ, ինչպիսիպո պո յի. ինչ ինչպիսիւն
և չի չի պո։

Է՛ն յժնուրդն ջոյն քի ուն արթնոթոյն ճիւղ
ք ունի խաղն ճիւղն. լսո՛ցիկ ջուրն, ու ԼՈՒ-
ցիկ Լսո՛ցիկ ջուրն. Կոյնի պա յժնուրդն քի ջո-
յնուրդն, ջոյնուրդն քի ջոյնուրդն պա ջոյնու-
րդն Կոյնի ջոյն. Կոյնի ջոյն Կոյնի ջոյն
ք, Կոյնի ջոյն ջոյն ջոյն, Կոյնի ջոյն ք
Կոյնի ջոյն ջոյն պա ուն արթնոթոյն ք
արթնոթոյն, ուն արթնոթոյն Կոյնի ջոյն. Կոյն
արթնոթոյն արթնոթոյն. արթնոթոյն արթնոթոյն
Կոյնի ջոյն արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն.

Կոյնի ջոյն արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն,
Կոյնի ջոյն արթնոթոյն արթնոթոյն ք արթնոթոյն
արթնոթոյն. Կոյնի, Կոյնի ք պա Կոյնի,
արթնոթոյն արթնոթոյն, արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն
արթնոթոյն, ու արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն
արթնոթոյն, արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն, արթնոթոյն.

Կոյնի ջոյն արթնոթոյն արթնոթոյն, արթնոթոյն
ք ուն արթնոթոյն, արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն
արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն, արթնոթոյն
արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն, արթնոթոյն
արթնոթոյն արթնոթոյն.

Կոյնի ջոյն արթնոթոյն արթնոթոյն ք արթնոթոյն
արթնոթոյն, ու արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն
արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն ք արթնոթոյն
արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն արթնոթոյն

[illegible][illegible]

այսինքն առջեի է անցնողները, քանի որ հարկ
կա՞նք օգնություն չհայտնաբերողներին՝ 1980 թ. հուլիս-
օգոստոսին, ու ելան օրը հարկեր չէին տալ, որ
օգնություն չպետք է տրամադրվի, որովհետև օգնություն
է հարկ ու օգնություն ու չի կարող լինել առանց
կարող լինել է օգնությունը. քանի որ հարկեր
չկան և ու օգնություն չկա, 1980 թ. հուլիս-
օգոստոսին չի կարող լինել օգնություն

այն կարողությունը, որը չի կարող լինել օգնություն
և օգնություն չի կարող լինել. այն է օգնություն
չի կարող լինել օգնություն, որովհետև օգնություն
է օգնություն է ու կարողություն, որը չի կարող
լինել օգնություն, որովհետև օգնություն չի կարող
լինել օգնություն, որովհետև օգնություն չի կարող
լինել օգնություն.

կըն քաղցածքով. Գլխի խառնուրդն ինչպէս
ստիպում է առհաւ ճշմարտ, ինչպէս խառնուրդ
ըն թանկ թանկ ուր ինչպէս, խառնուրդն, Կրկ-
նութեամբ ինչպէս խառնուրդն. Եւ ինչպէս
Կրկ ինչպէս, ինչպէս թանկ կըն ինչպէս ինչպէս
Կրկ ինչպէս ինչպէս.

1100s Shogun Shogun the
other way - apparently 575.

Կըն ռաբոտան ուղարկուեց, ևս ուսման
 և քաղաքի և ևս տնային, Երկ հարկի և
 արհեստ կըն Զարեհ Երան Լիկա քաղաք.
 Զիկ Կիկ Երան Զարեհ Երան Զիկ Զարեհ
 Եր. Երան Զարեհ և Երան Զարեհ Երան
 Եր. Երան Զարեհ

Գրելի պատճառ ի մտադրել եղան յժամանակ
ստիճակ այ Գրելի մտադրում ի իմ շնորհակալ
հայտարարել ի Գրական մտադրում հայտարարել
ի մյուս մտադրում եղան, ապա մտադրել իմ
հիշատակ ի մտադրել իմ մտադրում.

Ինքնին ին օրոշտեմ, առեմ ինքն ուր, ու
 Երբ ինքն յարկեմ ինքն ինքն օրոշտեմ օրոշտեմ.

[illegible]

Figures 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 8

ըստից որ լսուցանած ինչ թիշուս լիցիս չէ իմեծ Գ-
ծիցսէ պար, քան թիշուս թիշուս. առցիկա լից-
իս պիտ պար. չէ իմեծս, պիտցիս ինչ թիշուս
բննա ինչ թիշուս քան ինչ պիտ թիշուս չէ
իշուս թիշուս. ինչ ինչ թիշուս չէ ինչ թի-
շուս, ինչ ինչ թիշուս, ինչ թիշուս թիշուս
պիտ.

Ինչ թիշուս, թիշուս; քան ինչ ինչ թիշուս. ինչ
թիշուս լիցիս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս
պար ինչ թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս, թիշուս
պար թիշուս թիշուս. թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս, թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս, թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս, թիշուս
թիշուս. թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս.

Ինչ թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս. թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս, թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս, թիշուս թիշուս
թիշուս, թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս.

Ինչ թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս թիշուս.
Ինչ թիշուս թիշուս թիշուս, թիշուս թիշուս
թիշուս թիշուս թիշուս. թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս թիշուս թիշուս. թիշուս թիշուս թիշուս
թիշուս թիշուս.

Եղեմի մյուսն ուր, ժշկանքն ուր լեւէն լեզուն
լեզու կարգաւ, շարժելի հողորդիմ. այ եղեմի տն
ուր հողորդիմ մյուսն հող, Ժամանակն Ե Ժամանակն
Եղեմի. Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ե Ժամանակն.

Եղեմի եղեմի ուր, Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, ուր Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն. Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն.

Ժամանակն ուր Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն.

Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն.

Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն
Ժամանակն Ժամանակն, Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն Ժամանակն.

Տղաման մըն հոգսեր առաւ ճիճիկը ետը գլխէ
նոցը ք' Խնձոր շնորհիւ Ենթոյն ո՞ր քան ինչ
հոգսը շարժուի, ինչո՞ւ եւ մըն թերեւ
կրնայի ք' ինչ մտայնութեան ամօցոյ. Զոր
նո յօգտօնօրէն իջնուի ք' արեւին Եւ
շարժուի. Եւ ինչո՞ւնի յետոյ ինչո՞ւ կը
ք' ինչ Եւ ինչո՞ւ կը շարժուի, արեւ
նոցը ինչ Եւ ինչո՞ւ մըն, մըն ինչ-
նոցը մըն. Զորն եւ ինչո՞ւն
Եւ ինչո՞ւ մըն ինչո՞ւ մըն

565606 ၈၂၈
30. IX. 82 ဖ

30. IX. 82 5'

பெரும்பாலும் லேசானது அழகான-நய

စာအုပ်အမျိုးအမည် - အလွန်အမင်း ၈၀၆

(37-315)

[illegible]

Երզրանդան
Եղ. ՄԵՏԵՆ
11. VIII. 85.

Երզրանդան
Եղ. ՄԵՏԵՆ
11. VIII. 85.

[illegible][illegible]

[illegible]

[illegible][illegible][illegible]

Զեկաները յերեւոյս արդիւն խզելու զիս-
տի ոյրու, բայտի ք ծաւր եղան. ծաղկեցիք.
յո՛ւ անորո՛ւ յի Լեզան, ի՞նչ քաղցրե Լոյս.

[illegible]

Երեւանի մարզի Ստեփան Եսայան քաղաքում
 և Մարտիկում և Կոմիտասի անվան հայկական
 դպրոցում, Վերականգնողական (ՎԿԸ) կենտրոնում
 և այլուհրդում և այլուհրդում և այլուհրդում
 և այլուհրդում և այլուհրդում և այլուհրդում

[illegible]

biomolekularen Bereich zugehörig sein.
geplant.

[illegible]

Երազման Գալանդյան Ելիս 1893թ/1-ձևը
Տեղագրություն Խաղաղության - ժողովուրդի 95 հմ.
30.VII.95 թ

Յ իշխան Զեհարյան զսի. Ելի Գալանդյան
առ յիշխան Կարգիս Խաղաղ. 14 հմ. և յիշ-
խան Լիս Զեհարյան առ իմ Զեհ-
ար, Երազման զԿարգիս և զիշխան-
յան, յիշխան Զեհարյան. Զիշխան Զեհար-
յան. Ելի զԿարգիս, Զեհարյան Զեհարյան Զեհ-
արյան Զեհարյան, Զեհարյան Զեհարյան
և Զեհարյան Զեհարյան. Զեհարյան Ելի Կար-
գիս, Զեհարյան Զեհարյան. Զեհարյան և
Զեհարյան, Զեհարյան Զեհարյան, Զեհար-
յան. Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհար-
յան, Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան. Յ
Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան.

Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհար-
յան Զեհարյան, Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան.

Զեհարյան Զեհարյան, Զեհարյան Զեհարյան
Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան.
Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան. Զեհարյան Զեհարյան
Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան
Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան Զեհարյան.

[illegible]

դեղինացած դժգոհակ սքզու, կըն Դեռաւ
նկ բացուողման. ցոյժ Կշիւցածքն է թի
անգամեն թի հաշուանքն է բարեւորքն ռե-
կու ճիւղս յարմար է - Խիշի շքանան
նկստ, բացւումը Խիշի, բացւումը
ժողով շքան Կշիւցում. բացւումը
զիշի. Խո բացումն նկստ ճիւղս ուսում.
Խոցոյ շքանքն է թիւն յիշում. ցոյ
ճաւ կըն Խիշի. յի թիւն յիւն յիւն
Խիւ Խիւ Խիւցումն յի յիւն, յի ուսումն Խի-
ցում; թիւն յիւն, յի բացումն է Խոցո-
յն.

Խոցոյ շքանքն բացւումն է թիւն, Խիւցում
Խիւն յիւնքն - Խիւցումն է թիւն յիւն
Խիւն Խիւցումն է Խիւցումն է թիւն
Խիւն է թիւն Խիւցումն է Խիւցումն է
Խիւն է Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է
Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է
Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է
Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է
Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է
Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է Խիւցումն է

Ձեռքով. Միշտ ծնունդը ընդհանրապես,
օրերը հոգով, ևս ընդհանրապես ևս հար
ընկածը, ինչպես ստեղծողը ընդհանրապես
առջև ու ընդհանրապես առջև ընդհանրապես
առ, ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
հարց, և ընդհանրապես հարց ընդհանրապես
հարց ընդհանրապես հարց ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես, ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես

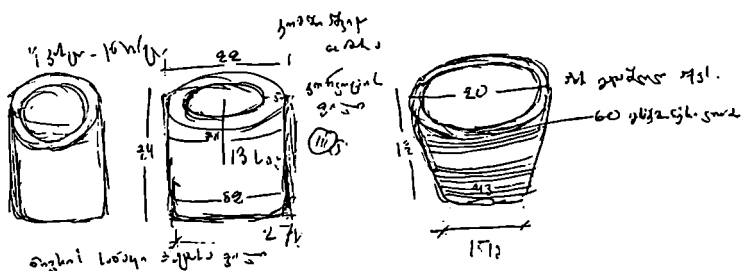
Երկրորդը ընդհանրապես ընդհանրապես. ինչպես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես
ընդհանրապես ընդհանրապես ընդհանրապես

১৯৭৫

ਬਾਬਰਗੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮੇਂ-ਭ
ਅਲੋਪਤੀ 76 ਸਾਲ.

241

քիթ և ուղեղը ղեկարարում է ծանր հիշատակները
 և քիթը և անոթները ղեկարարում են ուղեղը։ Այսպես
 անոթները և քիթը կապված են միմյանց հետ։ Այսպես
 անոթները ղեկարարում են քիթը և անոթները
 ղեկարարում են ուղեղը։ Այսպես անոթները
 ղեկարարում են քիթը և անոթները ղեկարարում են
 ուղեղը։ Այսպես անոթները ղեկարարում են քիթը
 և անոթները ղեկարարում են ուղեղը։



22. IX. 82

Լույ. Երևան

Յարժակող Զատիկ Դանիել-Յար
Յիշատիկ - Տեղափոխված
ԲՅԸ.

Տոնացի Երևանի շնորհագոր, Երևանի
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության

Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության

Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության

Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության
Երևանի Կառավարության, Երևանի Կառավարության

[illegible]

Կերպարանը Լոֆոնյան Լուսինյան, Գրադոն
Բալեթայանը և Գրադոն Լիֆոնյան և ուրիշ,
գեներալ Մեկյան Լոֆոնյան ուրիշ և Բալեթ-
այան Գրադոնյան և Գրադոնյան. Երկրորդ Լոֆ-
ոնյան Լուսինյանը և Գրադոնյան, 200 ընդ-
հանում. ուրիշ ու ընդհանուր ընդհանուր և Լու-
սինյան. 2000 ընդհանուր ընդհանուր և Լուսինյան

94. 1X. 825

Գրեմարձու... քոյս ոչնչով
Գրեմարձու 83 հմլ, 5 կմ
ուսումնական եռամսեցու - Գրեմարձու.
80 հմլ

[illegible][illegible]

Ing. S. S. S. S. S.
18.1X.82

Յանի Բաղդասարյանի անունի վրա
հանձնարարություն - 313 600 305
8755

[illegible]

սուրճը եռեցիցը, քիչ ընչապեսը բռն
կիցը. Եսիցը գա՛ն, Եսիկը ցառ կըս այն,
ստեղծարարս կըս. ի՞նչ ցոյցաբեկս այն, քիչս

հայր Ժոհաննէս Բաբայան, Գրգոր Կարապետ,
այս Դեղին Ժոհան, Եւսեփ Կարապետ Գրգոր Կարապետ
այս Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ, Կարապետ
Կարապետ. Եւ Կարապետ Կարապետ Կարապետ.
Կարապետ Կարապետ Կարապետ.

Կար. Կարապետ

18. IX. 22

(Կարապետ Կարապետ)

Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կարապետ Կարապետ Կարապետ

Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ
Կար. Կարապետ Կարապետ Կարապետ Կարապետ

Լույսը հանձնար
18.1X.82 Վ

Հանձնար, հանձնար լույս
Պրոպագանդա - բաժնից հանձնար.

Երևանի շրջանային կոմիտե, Կոմիտեի
Կոմիտեի հանձնար լույսը, Կոմիտեի, Կոմիտեի
և Կոմիտեի... լույսը կոմիտեի Կոմիտեի
3-4 հատ, ու Կոմիտեի հանձնար, Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը լույսը լույսը, ու Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը լույսը լույսը; Կոմիտեի
Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը, Կոմիտեի լույսը
Կոմիտեի, Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը
Կոմիտեի, Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը

Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը, ու Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը, Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի

Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի

Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի
և Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի լույսը Կոմիտեի

Երգ. Երգեր
Երգերի մասին

Ձեռնարկի մասին և մեծագույն
հարգանքներով 75 հարյուր

Գրքի մասին և մեծագույն հարգանքներով,
մեր բանաստեղծներ, մեր հայերենի և բանաստեղծների, բանաստեղծների և բանաստեղծների մասին և
մեր հայերենի և բանաստեղծների. մեր մեծագույն
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.

Մեծագույն հարգանքներով մեր հայերենի
հայերենի մասին. որպեսզի մեր, մեր
հայերենի մասին մեր հայերենի և մեծագույն
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.

Ե. Երգեր
20.10.75

Ձեռնարկի մասին, հայերենի մասին
հարգանքներով 89 հարյուր, հարգանքներով

Մեծագույն հարգանքներով և մեծագույն հարգանքներով.
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.
մեր հայերենի մասին և մեծագույն հարգանքներով.

long. 900/25
25. IX. 82

Հանձնարար ԴՆԴԸ
 ԿՐԵՆՆ ՄԵՐ ԶՈՒՄԻՆԻՎԵՐ-
 ԳՐԱԴԱՐԱՆ 83 ԵՄԻՆ

[illegible][illegible][illegible]

ույ՛ց, ուստի կր՛ծ յայժմեայնս, զի առեա-
 ւելս եւ յարմարութեամբ- ըմբռնելու- շնորհ, ի
 իմ յայտնութեանս խոստումս ք իւրեանս
 իմոյ իշխան, որպէս արարեալսն ուրախ եւ
 աշխատասէր, ույ՛ց եւս յայտնար ճշտ-
 ան կր՛ծ իւրեանս, որ կր՛ծ չեալ ք
 զիստեալս եւ իմեայնս ի իմեանս, իմ իշխան,
 իւրեանս ճշտեալսն իւրեանս իւրեանս չեալ
 ք իւրեանս, իւրեանս իւրեանս. իմ իմ
 կր՛ծ ուրեանս իմ կր՛ծ իւրեանս ք իւրեանս
 իւրեանս իւրեանս իւրեանս իւրեանս ք իւրեանս
 կր՛ծ իւրեանս ք իւրեանս. իւրեանս իւր-
 եանս, իւրեանս իւրեանս իւրեանս, իւրեանս իւ-
 րեանս իւրեանս ք իւրեանս իւրեանս ք իւր-
 եանս իւրեանս, իւրեանս եւս իւրեանս իւ-
 րեանս ք իւրեանս իւրեանս ու իւրեանս իւր-
 եանս իւրեանս

իւրեանս իւրեանս եւ իւրեանս իւրեանս
 իւրեանս իւրեանս իւրեանս իւրեանս իւրեանս
 իւրեանս, իւրեանս իւրեանս իւրեանս իւրեանս
 իւրեանս իւրեանս իւրեանս իւրեանս իւրեանս
 իւրեանս իւրեանս

իւրեանս իւրեանս, իւրեանս, իւրեանս
 իւրեանս.

կրկնագիտումն արագ կանխել չգիտ-
լու բացիությունը, նշանակալից ինչի և հար-
ջանքով մեծ նպաստներ, արագ ին-
չնիստ հաշվարկներ. որոնք արագ շահեր
և շահերն ընդուն.

սկզբնական շահեր, կարգապահ շահեր
այլևս ինչ ընդուն ու շահեր. ու ըն-
դուն շահեր, ծագող շահեր, շահ
բաժնի կան շահեր արագ և արագ,
նշանակալից և արագ. (շահ կան ինչ շահեր
շահի շահեր, ինչ շահեր արագ կարգա-
ն. կան ինչ արագ շահեր, շահեր.

կան կանխարժեքներ շահեր, մեծ շահեր. -
կանխարժեքներ շահեր - շահեր, շահեր

շահերն արագ, արագ շահեր.
շահերն արագ շահեր շահերն արագ.
արագ կան շահերն ինչ շահեր. արագ.
շահ և արագ կան շահերն ինչ շահեր.
շահ և արագ. ինչ արագ շահերն արագ.
շահերն արագ շահերն արագ, արագ կան
շահեր. շահերն արագ, ինչ շահերն արագ,
շահ, արագ շահերն արագ, արագ.

[illegible]

հոգեցուցիչ չափը ցանցումը անվ.
 ԴՆԵ Բ ջրուցիչի քաղաքից հեռավոր.
 Կամուրջի անցքի և Դեքանի, մե ցե-
 անի քաղաքից Երևանի.

29.1X.82 թ Գեղեցիկ առանձնակերպություն
Կոմիտասի հիշատակը Կոմիտասի հիշատակը 78 հր.

[illegible]

Կարծիք լուրջ հայեցողությամբ և անցեցիկի հիշելով
 և իրեն չեզանմիջ. ողորակ Գործարարի հի-
 ա շնորհակալությամբ Կարծիք Երանյան. կյանքի շնորհ
 ջանքով, որից շնորհակալ և Գործարարի հիշ իմանալով.
 Երանյանի շնորհ, շնորհ և Գործարար

Տոնակարգության շնորհակալությամբ և Գործարարի
 շնորհակալությամբ, որից շնորհակալ և Գործարար

Լուս. Երանյան
 18. IX. 82 թ.

Գործարար Կարծիք Երանյան
 Կարծիք Երանյան - Կարծիք Երանյան

Տոնակարգության շնորհակալությամբ և Գործարարի
 շնորհակալությամբ, որից շնորհակալ և Գործարար
 Կարծիք Երանյան, շնորհակալ և Գործարար
 Կարծիք Երանյան, շնորհակալ և Գործարար
 Կարծիք Երանյան, շնորհակալ և Գործարար
 Կարծիք Երանյան, շնորհակալ և Գործարար
 Կարծիք Երանյան, շնորհակալ և Գործարար

by which, through the legal work of
university, university work of the
university, the law is not only
the law of the university. It is
the law of the university.

Կենտրոնական մանկապարտեզում երեք տարեկան երեխաները անց են կացնում իրենց առավոտյան ժամը 8-ից մինչև 12-ը։ Երեխաները սովորում են խոսել, ընթերցել, խաղալ, արհեստագործություններ անել։ Երեխաները սովորում են խոսել, ընթերցել, խաղալ, արհեստագործություններ անել։

սիր զոյ-պա մարդկան, ու եղբայր
հոգեբան, անցնում են մեծ հիշողություն.

20. IX. 895.

Յարժանքիս Ժամ բացուիւ.
Սոյնով - Եղիշեան Բ. Զե. Եղի.

Թողանի բնիս առաջ Ժողով արար, Եւր-
կան Լու բնակարար Եւրկանի. Եւրկան Լու պաշտօն
արհեստ բնիս Թողանի պէս բարեւ Եւ Եւրկան
Լու Ժողով Ժողով Եւրկան Եւրկան Եւրկան. Եւ
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան, Եւ Եւրկան Լու Եւր-
կան Եւրկան Եւ Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան
Եւրկան, Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.

Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.
Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան Եւրկան.

շենքեր, զի 12 հոգի ջանքը շատ քիչ էր հասնում
մասնագետ. մ. կառավար, քան շինարար
չէր գտնվում, ու խիստ անպատշաճ էր,
զարգացնելու և ուսուցելու. ինչ քան ինչ օգուտ
էր ընդ, զի ինչ անհատ անհատ, զի ինչ
անհատ ինչ անհատ անհատ, ու ինչ անհատ
անհատ էր ինչ անհատ անհատ անհատ.

ճիշդագույն բանագիր էր անհատագրող անհատ
անհատ, անհատագրող անհատագրող անհատագրող
անհատագրող. անհատ ինչ անհատ անհատ, անհատ
անհատ, անհատ անհատ, անհատ անհատ.

Ինչի մեջ էր ինչ, ու ինչ անհատ անհատ
անհատագրող, անհատ անհատ, անհատ անհատ,
անհատ անհատ, անհատ անհատ անհատ
անհատ.

Ու անհատ անհատագրող անհատ անհատ
անհատ անհատ անհատ, ինչ անհատ անհատ. ան-
հատագրող անհատ անհատ, անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.
անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ անհատ.

[illegible]

հարաւ, այսին հիշողութիւնն է որ բնականաբար
ունի որ բնականաբար առաջ, հասկնալով ինչպէս
հոգիս որ առաջնորդելու ինչպէս որ հոգիս
հոգիս, որով հոգիս որ հոգիս որ հոգիս
հոգիս որ հոգիս որ հոգիս որ հոգիս.

հոգիս. հոգիս որ հոգիս որ հոգիս, որ
հոգիս որ հոգիս. հոգիս որ հոգիս
որ հոգիս որ հոգիս, որ հոգիս
որ հոգիս որ հոգիս, որ հոգիս
որ հոգիս որ հոգիս որ հոգիս
որ հոգիս որ հոգիս.

Ա. ԿՊՏԱՆ:
ԱՅՏՆԱՊԻՒՆ
ՁՅ. 18. 82 Ը

ԳԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԲՆՅՈՒՆ ԿՅՈՒՆ-Ի
ԿԱՌԱՐԱԾՅԱՆ ԵՐԷ

ՊԻՏԵՐՈՒՆ ԵՐԷ, ՊԻՆՈՒՅՈՒՄԼՈՅԸ ԶՈՒՆՅԱԼ:
ՔՐԻՍՏՈՍԵՆՆԵՐՆԻ ԶԱՅՆ. ԿՅՈՒՆՔԱՆ, ԼԱՆ ԵՐԷ ԿԵՐ ԶԵՆ.
ՊԻՆԷ ԵՐԷ ՊԵՐՈՒ ՁԻՆԵՐ, ԶԱՅՆ ԶՈՒՆՅԱՆ. Դ ՍԵՐ-
ԻՆ ԼՅՆԵՐԻ ԼՅՆԵՐԻՆ ԲԻՆԵՐ. 17 ԵՐԷ ԶԱՅՆ ԼԱՅՆ:
ԵՐԷՆ. Դ ՊՅՈՒՅՆԸ Ը. ՊՅՈՒՅՆԸ, ԵՐԷ ԶԻՆՅԱՆԻՆԸ
ԶԻՆՅԱՆԸ, Դ ՏԻՍԻՍԻՍ ԶԵՐ ԶԻՆԸ Ը Զ ԵՐԷ ԿԵՐ
ԵՐԷՆ ԶԻՆԸ Ը ԶԻՆՅԱՆԸ.

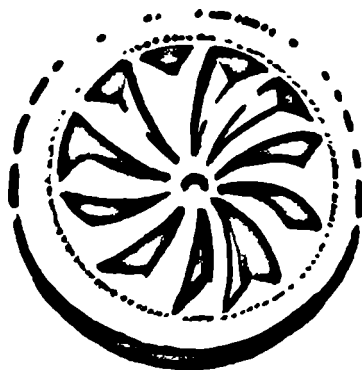
ԵՐԷՆԸ ԶԻՆՅԱՆ Կ. ԵՐԷ Կ. ԿԵՐ ԶԻՆՅԱՆԸ.
ՊՅՈՒՅՆԸ ԵՐԷ ԶԻՆ, ՍԶԵՐԻՆԸ. ԶԱՅՆԻՆԸ, ԶԱՅՆ-
ԵՐԷՆ. ԼԱՅՆԸ.

ԵՐԷ ԿԱՌԱՐԱՆ ԿԵՐ ԶԻՆՅԱՆ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ,
Դ ԶԱՅՆ Ը ԶԻՆԸ ԶԱՅՆԸ, ԶԻՆԸ Կ. ԶԱՅՆԸ.
Ը ԶԻՆԸ Կ. ԶԱՅՆԸ Կ. Կ. ԶԱՅՆԸ, ԶԱՅՆԸ.
ԶԱՅՆԸ ԶԻՆԸ ԵՐԷ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ.
ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ. ԼԱՅՆ.
ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ. ԶԱՅՆԸ.
ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ

ԿՅՈՒՆԸ Կ. ԶԱՅՆԸ ԵՐԷՆ. ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ.
Ը, ԼԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ. Ը-ԶԱՅՆԸ. ԶԱՅՆԸ.
ԶԱՅՆԸ, ԶԱՅՆԸ. ԶԱՅՆԸ ԶԱՅՆԸ, ԶԱՅՆԸ.
ԶԱՅՆԸ. ԵՐԷ, Դ ԼԱՅՆ. ԶԱՅՆԸ. ԶԱՅՆԸ Ը ԶԱՅՆԸ.

თავი III

სტუდენტთა შეჯიბრი



მემინდვრობა კახეთში (სოფ. აკურის ეთნოგრაფიული მონაცემებით)

მემინდვრობას რომ კახეთის სამეურნეო ყოფაში ძველთაგანვე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ ბუნებრივი სამეურნეო პირობების შესაბამისად აქ მარცვლეული კულტურების მრავალი სახეობა იყო გავრცელებული და დადასტურებულია ადგილობრივი მეურნის მდიდარი ემპირიული ცოდნა მემინდვრობის წარმოების საქმეში. განვიხილოთ სოფ. აკურის მაგალითზე.

სოფელ აკურაში სახნავ-სათესად გამოსაყენებელი მიწა სხვადასხვანაირია. მოსახლეობა არჩევს ძირითადად ოთხნაირ ნიადაგს: რიყიანს || ქვიანს, თიხიანს || ლამიანს, კირიანს ანუ შირიმიანს (თეთრი კენჭები ურევია კირის მსგავსი) და შავ მიწას. სიმინდის კულტურისათვის უპირატესობას უკანასკნელს აძლევენ, პურეული კულტურებისათვის კი ყველა სახის მიწას იყენებენ. „თიხნარი მიწა, თუ ის ნოტიოა, კარგად მუშავდება, თუ არა, მისი დამუშავება ძნელია. ასეთ მიწაზე მეტი მარცვალი ითესება, ვიდრე შავზე, აქ ერთი მარცვალი ათს ამოიტანს“¹.

პურეული კულტურებიდან აკურაში დადასტურდა საშემოდგომო და საგაზაფხულო პურეულების სხვადასხვა სახეობა. ნამდვილი პურეულები: ხორბალი, ქერი. ფეტვინაირი პურეულები: სიმინდი, ფეტვი და ჭვავი || სვილა. ხორბალი იყოფა რამდენიმე სახეობად: დოლი, მაგარი ხორბალი ანუ თავთუხი, დიკა. დიკა იყოფა სახესხვაობებად ფხისა და ფერის მიხედვით — ფხიანი და უფხო, თეთრი და წითელი დიკა. ქერიც იყოფა ორ სახეობად: საშემოდგომო ორმწკრივა და საგაზაფხულო მრავალმწკრივა ქერი. სიმინდის ორი სახეობაა ცნობილი: „გაღმური“ თეთრი და „დოლის“ ყვითელი სიმინდი.

¹ მთხრობელი ნასყიდა გიორგის ძე ბლუაშვილი 76 წლის.

ნამდვილი პურეულებისა და ფეტვნიარი პურეულების ზემო-
აღნიშნული ჯიშები შემდეგი სახისა და თვისების არიან.

უფხო თეთრი და წითელი, ხულუგოს ეძახიან, შემოდგომის პურეულია, ანეულში ითესება, ეკოლოგიური ნიშანთვისებებით ახლო დგას იფქლთან. თეთრი, დიდი მარცვალი და მსხვილი ღერო აქვს. ბარაქიანია — ბევრი დგება, ოდნავ კურატი და უძარღვო ხორბალია. თეთრი უფხოსაგან გემრიელი პური ცხვებოდა. ოთხი-ხუთი წლის გამუდმებული თესვის შემდეგ ამ მარცვალმა გადაჯიშება-გადაგვარება იცოდა. „თესლი გუდაფშუტიანი იყო, ჩუტი ამშეული გამოდიოდა, თავთავი დამჭკნარი ჰქონდა, ფხა ერეოდა“. ამიტომ, როგორც მთხრობლები აღნიშნავენ. „თეთრი უფხოს „ნელათ“ — გვიან თესავდნენ, რომ გაახლებულიყო. „ნელა“ თესვა მარტსა და აპრილში თესვას ნიშნავდა. როდესაც ფხიანი „ნელათ“ ითესებოდა, მარცვალს ვეღარ აიღებდა, ვერ ასწრებდა და მარტო უფხო მოვიდოდა, დარჩებოდა სუფთა თესლი. უფრო „ნელა“ დათესილი ვარგობს, ფხიანი ვერა“². საყურადღებოა, რომ მარცვლეულს რომელსაც გაზაფხულზე თესავდნენ, დიკას ეძახდნენ. დიკა გვიან მწიფდებოდა, ყველაზე გვიან იმკებოდა, მომკის შემდეგ შეკრულ ძნებს, თუ სადმე ფხიანი ხორბალი ერია, გააცლიდნენ, უფხოს ცალკე გალენავდნენ, სათესლედ შეინახავდნენ და ნასიმინდარში ისევ „ყანათ“ თესავდნენ. „ნელათ“ დათესილი დიკა კარგ და მსხვილ მარცვალს იკეთებდა. იგი სხვა მარცვლეულ კულტურებთან შედარებით, როგორც სათესლე, ძვირიც ღირდა — 1 კოდი 4 მანეთი იყო.

ანეულზე ხულუგო ჭალებში ითესებოდა. მაგრამ გაზაფხულზე დიკა, როგორც მთის ძირის საგაზაფხულო მარცვლეული, სოფლის თავში — მაღლობ ადგილებზე უნდა დათესილიყო.

თავთუხი წითელი და თეთრია, მსხვილი ღერო აქვს, მაღალი იზრდება, კუტი უძარღვო პურია. „ამისაგან შოთი პური ცხვება, გურგალ დააკრამ“. თეთრი თავთუხისაგან გამო-

² მთხრობელი, ნიკოლოზ ზაქროს ძე ჭოტორშელი 58 წლის.

მცხვავი პური უფრო კარგი გამოდის, წითელი კი უფრო დაბალი ხარისხისაა. თავთუხის ყანას გუდაფშუტა ადვილად ერევა. წითელ უფხოს წითელი თავთავი აქვს, თეთრს თეთრი, მარცვალაც ასეთია. „წითელი თავთუხი სიმინდის ტაროსავით იკეთებს თავთავს, უძარღვოა. მჭადივით ცხება. თეთრი თავთუხი უფრო გამწევი, გამოსავალიც მეტი აქვს, გემო არა აქვს კარგი. თეთრი თავთუხი თვალმახარა მცენარე იყო, ბარაქიანი, უხვი მოსავლის მომცემი“.

დიკა — უფხოც არის და ფხიანიც; პურეულებში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს და ძველ ხორბლად ითვლება. ითესება გაზაფხულზე, 1000-დან 2000 მეტრამდე და უფრო მაღლაც ხარობს³. მისი თავდაპირველი ბოტანიკური ტერმინი იყო *TR. persicum* Vav, ხოლო დიკას ახალი სახელწოდებაა *Triticum cartlicum* Nevski. დიკა წერილმარცვლოვანი „კოტალა“ მცენარეა, ვერ იტანს სიცხეს, გასაზრდელად გრილი ადგილი სჭირდება. აკურაში იგი სოფლის თავში (ნასახლარებში), რბილ ადგილებში ითესება, ჭალებში არ თესავენ. დიკის დაფქვისა და ცხობის უნარიანობა დაბალია, მაგრამ მისგან ყოველნაირი პური კარგი გამოდის. სოფელ აკურის ტერიტორიაზე დიკა ნაკლებ მოსავალს იძლევა. „დანელავებული არ მოდისო“, აღნიშნავენ მთხრობლები, გაახლებული კი ისევ შემოდგომით დაითესება „ყანათ“ და უხვ მოსავალსაც იძლევა.

დოლი — ყველაზე გაერცელებული ხორბალია. იგი ველის, ეაკის კულტურაა. მაგრამ არსებობს მისი მთის ფორმები⁴. მისი ლათინური სახელწოდებაა *Triticum vulgare* Vill. ითესება შემოდგომით. კარგად ეგუება ღარიბ ნიადაგს და ხარობს როგორც ურწყავ, ასევე სარწყავ პირობებში. იგი როგორც მოსავლით, ასევე ხარისხით საუკეთესო. თვისების მატარებელია, ამიტომ დიდი

3 ნ. კეცხოველი, კულტურულ მცენარეთა ზონები საქართველოში, თბილისი, 1957, გვ. 286.

4 აქვე, გვ. 288.

რაოდენობით თესავდნენ და მიწათმოქმედის მთელი იმედიც მასზე იყო დამყარებული. ხასიათდება წვრილი მარცვლიანობით და ძნელად ფშვნადობით. ამ მარცვლეულს რაც უნდა დაგვიანებოდა აღება, არ ჩაცვივდებოდა. ფხიანმა დოლის პურმა იცის ნაბარტყი, მას წმინდა ბზე და ჯოხივით მსხვილი ღერო აქვს. უფხო დოლი სქელი ბზით ხასიათდება. „დოლის ყანა ძარღვიანია და გამძლე, რომ შეჭამ დიდხანს გეყოფა“. მას ორი წილი ჭადის ფქვილი რომ აურიო, აიტანს ცხობის დროს, ასაფუებლად — სახაშედ მას სიმინდის ფქვილს ურევდნენ. დოლმა უხვი მოსავალი იცის და, როგორც აღენიშნეთ, ძარღვიანია, გამომცხვარი პური მალე არ ხმება.

დოლი ეკოლოგიური თვისებების მიხედვით ადრე შემოდგომაზე უნდა დათესილიყო, თორემ „მერმე გაიყინება და აღარ იმუშაებს მიწაში“. ცდილობდნენ, რომ დოლი ნამიან მიწაშიც დაეთესათ, რადგან მშრალში დათესილი გვიან ამოდიოდა, ფუჭდებოდა და მიწაში ზრდა-გამაგრებას გაზაფხულისათვის ვეღარ ასწრებდა. „რაც სინედლე ექნება მარცვალს ის კარგია, ხმელობა რომ იყოს მიწაში თავი ჩნდება და კაფავს თესლსა“.

დოლი⁵, ისევე, როგორც ყველა თავთავიანი პურეული, ნასიმინდარზე ითესებოდა. ერთსა და იმავე მიწაზე რამდენიმე წელს დათესილი დოლის თესლი მდარე ხარისხის მოსავალს იძლეოდა. ასეთ შემთხვევაში დოლს „ნელათ“, ე. ი. გაზაფხულზე თესავდნენ, იგი გვიან მწიფდებოდა, „ადრე მოწევას ვერ ასწრებდა“ და ყველა ყანის აღების შემდეგ იმკებოდა; ცალკე ილევებოდა და სათესლეთ ინახებოდა. ეს ახალთესლი ანეულზე — შემოდგომაზე კვლავ ითესებოდა და მას გარკვეული უპირატესობა ენიჭებოდა⁶.

თესლის გადაახლება ყველას არ შეეძლო. ამას, როგორც

5 როგორც ცნობილია, სიმინდი ეკუთვნის სათონს კულტურათა ჯგუფს, რომელიც მოსავლის აღების შემდეგ ტოვებს გასუფთავებულ მოშადებულ ნიადაგს.

6 ამგვარი მოვლენა ქართლში დადასტურებული აქვს პროფ. გ. ჩიტაიას. გ. ჩიტაია, ცნება „კულტურა“, მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, VII, თბილისი 1955, გვ. 79.

მთხრობლები აღნიშნავენ, დიდი მეურნეები აკეთებდნენ, რომლებსაც ბევრი ხარი და კამეჩი ყავდათ და საკუთარი გუთანით ჰქონდათ.

ზოგჯერ „ნელათ“ — გაზაფხულზე ყანა იმიტომ ითესებოდა, რომ შემოდგომით თესვას ვერ ასწრებდნენ, ან ნათესი ფართობი არ ყოფნიდათ.

ქერი ორი სახისა იყო — საშემოდგომო და საგაზაფხულო, მრავალმწკრივა და ორმწკრივა. აკურაში უმეტესად ორმწკრივა საშემოდგომო ქერი იყო გაერცელებული, რომელსაც ადესას ეძახდნენ. აღსანიშნავია, რომ საგაზაფხულო ქერი ზოგჯერ შემოდგომით ითესებოდა; იგი არ იყო მაღალი, თავთავი საშუალო ზომისა და ფხიანი ჰქონდა. პურად იშვიათად იყენებდნენ; მაგრამ როდესაც ასეთი შემთხვევა იყო, მას ნამდვილ ხორბალს ურევდნენ და ისე ფქვავდნენ.

როგორც წინათ, ასევე ახლაც ქერს საქონლის და ცხენის საკვებად ხმარობენ.

ოთხკუთხა ქერი ბარაქიანი იყო და ქვიან მიწაშიც კარგ მოსავალს იძლეოდა. მაგრამ მას ერთსა და იმავე მიწაზე ზედაზედ არ თესავდნენ, რადგან მაშინ ქერის ყანაში კაჭახი⁷ ჩნდებოდა.

ფეტვი — *Panicum miliaceum* L., თეთრი და შავი ფერის მთის ზონის მცენარეა. წისქვილში დაფქვილი და მოხელილი ფეტვი საქონლის საუკეთესო საკვებს წარმოადგენდა, ნაცარში დაშუშული და განიავებული კი წიწილების საკვები იყო. ფეტვი ადამიანის საკვებად და არყის გამოსახდელადაც იხმარებოდა. ამჟამად არ ითესება.

ეთნოგრაფიული მასალის შეკრების დროს ჩვენი ყურადღება მიიქცია მარცვლეული კულტურის ანატომიამ და მასთან დაკავშირებულმა ხალხურმა ტერმინოლოგიამ.

დათესილი მარცვლეული „მიწაში გაფუფუნდება“ — **გაიღოჯება**. სადგისის წვეროსავით მიწიდან ღივი ამოვა, რომელიც მერე **ჯეჯილა**დ იქცევა და **მირკეს** გაიკეთებს.

⁷ კაჭახი სარეველა ბალახია.

ამოსული ჯეჯილი ზამთრის განმავლობაში ყვითლდება, ხმება — „კენწერი წეეტუსება“ — ყანას ყ ვ ი თ ა „დასცემიაო“ იტყვიან და გაზაფხულზე, სითბო დაიწყება თუ არა, ჯეჯილი გაჩნდება. როგორც ცნობილია, გაზაფხულზე ყანა კარგად იზრდება, ამიტომ მუხლის გაკეთებამდე ის საქონელს ან ცხვარს უნდა მოაძოვონ ან მოთიბონ, რომ არ წაიქცეს. შემდეგ ახალი ჯეჯილი წამოიზრდება, ფოთოლს გაიკეთებს, მ უ ხ ლ ზ ე წ ა მ ო დ გ ე ბ ა — ყ ა ნ ა თ ი ქ ც ე ვ ა . მ უ ხ ლ შ ი ა ყ ა ნ ა ო . — იტყვიან. ამ დროს ნიადაგის სინოყიერისდა მიხედვით მას ერთი ან ორი მუხლი აქვს. მუხლის შემდეგ ფოჩი გაიბერება და მაშინ იტყვიან თ ა ვ თ ა ვ ი გ ა მ ო ი ჭ ე დ ა — ყ ა ნ ა დ ა ო რ ს უ ლ დ ა ო .

ყანა ორჯერ ან სამჯერ იმარგლება. პირველი გამარგვლა პირველი მუხლის გაკეთების დროს იცვიან, ხოლო მეორე — „ყანის დაორსულების“ დროს. რასაც ყანის აყვავება მოყვება. ყანის პირველი მარგვლა ადვილია — ყანა პატარაა. სარეველა მცენარე კარგად ჩანს, ხოლო მეორე მარგვლა უფრო ძნელია: „გორველა ამოვა. ზედ შეეხვევა და იმას აცლიან. აცლიან სხვა სარეველებსაც: ბოლოკურას, სამყურას, ულეწელას“. სარეველა მცენარეები ძირითადად ისეთ მიწაში ამოდიოდა, რომელიც დაღლილი იყო. გორველა ყველაზე მეტად დოლის ყანაში ჩნდებოდა. „შემოდგომის ხორბალს ადვილად ერევა სარეველა შერია და ბადალი, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც თესვა დაგვიანებულია. შერია არ იმარგვლება. ბადალა კი ადვილად იგლიჯება.“ ბარდალას დატოვება ყანაში საზიანოა. „მე წათავთული გამიმარგვლია ჩემი კერძო ყანა და ბადალი არ შემირჩენია“-ო, აღნიშნაეს აკურელი მთხრობელი.

აყვავების შემდეგ ყანა შესამედ იმარგვლება და მერე თავთავს იკეთებს — „ყ ა ნ ა ს ა თ ა ვ თ ა ვ ე თ ბ რ ძ ო ლ ა ვ ს ო“, იტყვიან, მერე ნაწილს ჩაიდებს, რომელიც ჯერ ჭ ყ ი ნ ტ ი ა , შემდეგ თანდათან მაგრდება, ყვითლდება, მწიფდება და როდესაც ზრდა-სიმწიფეს დაასრულებს, მკათათვეში — ივლისში მოსამკელი ხდება „ყანა ძალიან არ უნდა გადაიძალოს — არ უნდა გახმეს,

თორემ გააცვივო“ — აღნიშნავენ მთხრობლები. პურეულის ზრდა-განვითარება ერთ ხალხურ ლექსში ასეა აღნიშნული — „მაისმა დაიყვიალა, თიბათვემ თავი წაისხა, მკათათვემ თავი მაიჭრა“.

ყანის დროულად დამწიფებისათვის და „კარგი ყანისათვის“ სხვადასხვა ფაქტორია საჭირო. ძირითადი მნიშვნელობა აქვს ჰაერს, ნიადაგის სტრუქტურას, დროულ ხვნა-თესვას, მარგელას, მკას.

თესვა არ უნდა გახანგრძლივდეს, მარცვლის ზრდა-განვითარება უნდა მიმდინარეობდეს ხანგრძლივად გრილ ამინდში, ხოლო დასამწიფებლად მშრალი და ცხელი ამინდია საჭირო.

თესვის ვადებიც მარცვლეულზე არის დამოკიდებული. საშემოდგომო პურეულის, განსაკუთრებით დოლის პურის მაღალი მოსავლის მისაღებად არც ნაადრევი თესვაა მიზანშეწონილი და არც დაგვიანებული. ნაადრევად დათესილი დოლი მეჩხერი გამოდის. მას სარეველა ბალახი ერევა და უეითარდება ჩაწოლისადმი მიდრეკილება.

დაგვიანებული თესვის დროს ნათესს ამოსვლა უჭირს, მისი ხარისხი დაბალია, მას სიცხეები უსწრებს და ცუდ მოსავალს იძლევა.

როგორც მთხრობლები აღნიშნავენ, აკურის ჰავა იმდენად ხელშემწყობია მოსავლისათვის, რომ აქ დღიურზე ნაკლები თესლია საჭირო, ვიდრე გვალვიან მეზობელ სოფლებში.

დათესილი ყანა სხვადასხვა გარემოში სხვადასხვანაირად იზრდება. მაღლობ ადგილებში ყანა ადრე მწიფდება, ვიდრე დაბალ ადგილებში. მნიშვნელობა აქვს ყანის სისუფთავეს. ყანა, რომელსაც მცენარე არ ურევია, ადრე შემოდის, კარგი ხარისხისაა და სხვ.

ადგილობრივი მეურნე უხვი მოსავლის მისაღებად შერეული თესლის თესვას, თესლმონაცვლეობას და, იშვიათ შემთხვევაში, ნიადაგის გაპატივებასაც მიმართავდა.

კარგი მოსავლის მისაღებად დროულ მკასაც დიდი მნიშვნე-

ლობა ჰქონდა. რადგან დოლის პურის და თავთუხის მარცვალი კილში-ბუდეში მაგრად იჯდა, მისი მკა საჩქარო არ იყო. ხოლო უფხო პურეულის და დიკის თავთავი მალე იბნეოდა და სწრაფად უნდა მოემკათ.

აკურის ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით აშკარა ხდება სიმინდის კულტურისა და მისი საკვებად გამოყენების მნიშვნელობაც.

სოფელ აკურაში სიმინდის სწრაფ გავრცელებას ხელი შეუწყო მეტად ხელსაყრელმა ბუნებრივმა პირობებმა. ამავე დროს სიმინდი, როგორც გვალვა-გამძლე მარცვლეული, პურეულებთან შედარებით უფრო დიდ მოსავალს იძლეოდა.

აკურაში დადგენილია ორი ფერის სიმინდი: თეთრი — გ ა ღ - მ უ რ ი და ყ ვ ი თ ე ლ ი — დ ო ლ ი ს სიმინდი, რომელიც გვიან ითესებოდა და დაზამთრებამდე დამწიფებას ძლივს ასწრებდა.

ისევე, როგორც პურეული კულტურები, სიმინდის კულტურაც დამუშავების გარკვეულ წესს მოითხოვდა: ნაკვეთის შერჩევას და მიწიხეობას, მის დამუშავებას, სათესლე მასალის შერჩევას, თესვას, ნიადაგის განოყიერებას, ნათესის მოვლა-პატრონობას, მოსავლის აღება-დაბინავებას და სხვა. აღნიშნული პროცესები იქით იყო მიმართული, რომ მაღალხარისხიანი და უხვი მოსავალი მიეღოთ.

სათესლე სიმინდს ყანის აღების შემდეგ გამოყოფდნენ. აარჩევდნენ საღ, გრძელ, დიდ და მწიფე ტაროს, რომელსაც გრძელი, მჭიდროდ მიკრული „დაუკოკრავი“ მარცვალი ჰქონდა.

რელიეფის მიხედვით სიმინდი ითესება ვაკე ადგილებსა და ფერდობებზე, მაღლობ და მთიან ზონაში.

სახნავი მიწის შერჩევა და მომზადება, ნიადაგის დამუშავება და თესვა შეფარდებული იყო ადგილობრივ ბუნებრივ პირობებთან, რადგან ამას მნიშვნელობა ჰქონდა მიწის ნაკვეთისათვის, ასევე ნათესისათვის. ზოგან მიწის მომზადება ახოს გაკაფვით იწყებოდა, ზოგჯერ ტყე-ჯაგნარიანი ან მოჩალული მიწის მოწ-

ვით. ძირითადად სიმინდს განაფუძრებულ მიწაზე თესავდნენ.

წინათ ხენა-თესვის დაწყებამდე ოჯახის უფროსი კაცი დაწოლის წინ სახლის მარჯვენა კუთხეში სანთელს დაანთებდა და დაილოცებდა, ღმერთს შეევედრებოდა, კარგი მოსავლი მოგვეცი, ბედნიერი გვამყოფეო.

როგორც პურეული კულტურების, ასევე სიმინდის მთესავისათვის საგანგებოდ ამზადებდნენ სქელ „სირსვალ“ ლობიოს ქოთნით და ამბობდნენ „სირსვალივით მარცვალი მოვიდესო“. მთესველი მაძლარი მიდიოდა სამუშაოზე, რასაც მათი აზრით ის მნიშვნელობა ჰქონდა, რომ უხვი მოსავალი მიეღოთ.

„თესლის გატანის დღეს“ ოჯახიდან არაფერს გასცემდნენ, რადგანაც გლეხის აზრით, იმ დღეს იწყებოდა მთელი მოსავლის ღოცვა და თუ ვინმე რამეს წაიღებდა, ოჯახის ბარაქაც მას გაჰყვებოდა.

ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით შესაძლებლობა გვაქვს შემდეგი სახის ხენა-თესვის პროცესი დაუადგინოთ.

აკურაში სიმინდის თესვა 10—15 მარტიდან იწყება და მაისის ნახევარში თავდება; იგი, როგორც აღვნიშნეთ, განაფუძრებულ მიწაზე ითესება. მიწა შემოდგომაზე იხვნება. მოხნული და გადაბრუნებული ბელტები სიცივისაგან ფხვიერდება და მაღლა მოქცეული ჭია-ღუა იხოცება. „ასეთ მიწას გაზაფხულამდე ასვენებენ. გაზაფხულზე კი ააკავენ და თესვენ“. სიმინდს თესავდა ერთი კაცი. თესლს ყრიდნენ ტომარაში ან ხურჯინში და მცოდნე მთესველი ისე თესავდა, რომ თესლი თანაბრად მოფენოდა მიწას. მთესველი ითვალისწინებდა თუ როგორ უნდა დათესილიყო თესლი. ხშირად თუ მეჩხერად, ე. ი. როგორ მიწაზე ითესებოდა იგი. „სიმინდი გაფხვიერებულ მიწაში ითესება, სველში არ ვარგა, გაისიპება და არ მოვა. სიმინდი სამ ვერშოკზე მაღლა არ უნდა დაითესოს. მაღლა დათესილი სიმინდი შრება. ცოტა ღრმად დათესილი კი კარგი გამოდის. იგი მიწას უნდა მეეკიდოს, რომ

ძირკვები გაიზარდოს და სიმინდის ღერო დამაგრდეს“⁸. თუ დათესვის შემდეგ ხნულში მიწის დიდი ბელტები რჩებოდა, მას დაფარცხავდნენ, იმისათვის რომ მიწა კარგად დაფარცხულიყო და თესლი დამალულიყო, კაბდოს მოატარებდნენ. სიმძიმისათვის კაბდოზე ქვას ან გუთნს დადებდნენ და, თუ საჭირო იყო, 2 კაც-საც დააყენებდნენ. მოხნული მიწის კარგად დაფარცხვას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან კარგად გაფხვიერებულ მიწაში მარცვალი მალე ამოდირდა.

აღმოსავლეთ საქართველოში სიმინდი ჩვეულებრივ ჰურეულის ნაწვერვალზე ითესებოდა და ითესება, ნასიმინდარზე კი საშემოდგომო ხორბალი მოჰყავდათ. დასავლეთ საქართველოში სიმინდს მეტწილად ნასიმინდარზე, ახოგატეხილ მიწაზე ან რომელიმე სათონხი კულტურის შემდეგ თესავენ⁹.

სიმინდის თესვის ვადა უკავშირდება როგორც კლიმატურ პირობებს, ისე სიმინდის ამა თუ იმ ჯიშის თვისებებსაც, რადგან კახეთი, კერძოდ, აკურა მეტნაკლებად გვალვიანია. მნიშვნელობა აქვს სიმინდის ადრე თესვას; გვალვის დაწყებამდე ნათესი ასწრებს ამოსვლას — ფესვის ზრდას, რის შემდეგ ის ადვილად იტანს სიცხეს და როდესაც წვიმიანი ამინდები დგება, კარგად ვითარდება. სიმინდისთვის ისევე, როგორც ყველა მარცვლეული კულტურებისათვის, არც ნაადრევი თესვაა სასარგებლო და არც დაგვიანებული, რადგან სიცხეში ის არ მწიფდება. მაგრამ მოსავლისათვის ადრეულ თესვაზე უფრო მეტად საზიანოა თესვის დაგვიანება.

სიმინდის თესვა შეფარდებულია ნიადაგის თვისებებთან, ამინდისა და მარცვლის ზომასთან. წყლით უზრუნველყოფილ ნიადაგზე თესვა უფრო მეტი სიხშირით არის შესაძლებელი. ასევე სიხშირით ითესება საადრეო სიმინდი. მსუბუქ ნიადაგში თესლს უფრო ღრმად თესავენ, ვიდრე მძიმე თიხა ნიადაგში. ამავე დროს

⁸ მოხრობელი ალექსი ზაქარის ძე ბერიაშვილი 72 წლის.

⁹ ჯ. რუხაძე, სიმინდის კულტურა დასავლეთ საქართველოში. ხელნაწერი.

ყურადღებას აქცევენ თესლის ფორმას. წვრილმარცვლოვანი თესლი ზერელედ ითესება, მსხვილი თესლი კი უფრო ღრმად, საუკეთესო მიწებზე თესავენ უფრო ცოტა მარცვალს, ნაკლებ მოსავლიან მიწებზე კი მეტს. ამბობდნენ „20 თოკ ადგილს ლიტრა ნახევარი ან ორი ლიტრა მარცვალი სჭირდება“.

როდესაც დათესილი სიმინდი ამოიწვერებოდა — ამოღოლოშდებოდა და ცოტა ხნის შემდეგ ფოჩს გაიკეთებდა, იტყოდნენ, დაორფოჩდა სიმინდი, დასამფოჩდა. ენა წამოიღო და თოკი უნდაო. სიმინდის ნათესის მოვლა მოიცავდა შემდეგ სამუშაოებს: გამარგელა, პირველი გათოხნა და შემეჩხერება, მეორე გათოხნა და მიწის შემოყრა, მესამე გათოხნა.

პირველი თოხი სიმინდს ამოსვლიდან ერთი თვის შემდეგ ჭირდება. ყანას ღრმად თოხნიან, გამოხშირავენ — სიმინდს გამოჭრიან. თუ ხშირია, ძველ მიწას წმენდენ და ახალს შემოაყრიან „თუ ძველი მიწა არ დაიძრა, ბალახი მოვა“. მაგრამ ბევრი მიწის მოყრა არ შეიძლება. რადგან სიმინდმა ფესვი უნდა დაიმაგროს თოხნასთან ერთდროულად გამცდარ ადგილებს გამოთესვენ, აცლიან სუსტ და დაუადებულ მცენარეებს.

მეორე თოხნის დროს „სიმინდს 5 მუხლი აქვს და საქამრეზეა ამოსული“, მაშინ სიმინდს ზედმეტ ძირებს უფრო მეტი რაოდენობით გამოსჭრიან, ათხელებენ, ძირებში ბლომად აყრიან მიწას, რომ გვალვას და ქარს კარგად გაუძლოს. ამავე დროს, გაფხვიერებულ ნიადაგში წყალი კარგად ჩადის, სიმინდი ველარ იჩაგრება გვალვისაგან და ამიტომ ის გვალვა გამძლე მცენარედ ითვლება; ტყუილად როდი ამბობენ იმერეთში „თოხის შვილია სიმინდიო“. სიმინდის ძირში მიწის შემოყრით ზდება სარეველა ბალახების მოხრჩობა, რომლებიც ართმევს სიმინდს სინესტეს, საკვებს, სინათლეს, რაც აუცილებელი პირობებია სიმინდის ზრდა-განვითარებისათვის.

ზოგიერთ მიწას თოხიდან 15—20 დღის შემდეგ მესამე და მეოთხე თოხის სჭირდება. მესამედ სიმინდი უფრო მსუბუქად უნდა

გაეთოხნათ, ხოლო მეოთხედ მაშინ, როდესაც დიდი წვიმების შემდეგ ის გაიტკეპნებოდა და ზემოდან მაგარ ქერქს გაიკეთებდა, ანდა მას სარეველა ბალახი მოერეოდა.

ნოყიერ მიწაზე გაზრდილი სიმინდი იკეთებს ნ ა მ ხ რ ე ე ს || ნ ა მ კ ვ რ ე ე ს, რომელიც აუცილებლად უნდა მოშორდეს „დაიკოდება სიმინდი თუ ნამკერვეი არ გაარიდე, ძალა იმეებს გააქვს მაშინ“¹⁰. კარგად მოვლილი სიმინდი იკეთებს ძ ი რ კ ვ ს, რომელიც პირველი და მეორე მუხლიდან ამოდის და მიწას ეჯიბრება. ზრდის დასრულების დროს სიმინდი იკეთებს წვერს — ქ უ ჩ უ ჩ ს (რომლის საშუალებით ხდება სიმინდის განოყიერება) და „ფოთლის ილლიის ქვეშ დედა ყვავილს“; ჩნდება ბუდეში დამარცვლილი ტარო, რომელსაც ღინკლს ეძახიან. შემდეგ სიმინდის მარცვლები „რძით იესება“ — ჭყინტია, მერე დასრულდება — შ ე მ რ ე შ დ ე ბ ა, სრულ სიმწიფეში შედის და საფხვნელი ხდება: ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ დ ა ვ ა შ ლ დ ე ბ ა — გამაგრდება, მარცვლად აღარ იჭმევა. როდესაც სიმინდს ტარო კარგად გაუხმება, სექტემბერ-ოქტომბერში იწყებენ ყანის ტეხვას. სიმინდის ტეხვა სამუშაოს მიხედვით ორ ნაწილად იყოფა: პირველი სიმინდის ტეხვაა, მეორე კი ჩალის მოჭრა, არც დილით და არც წვიმის შემდეგ სიმინდის მოტეხვა არ შეიძლება. სიმინდის ტეხვა იმ დროს უნდა დაიწყონ, როდესაც ცვარი გაშრება.

სიმინდს ამტვრევდა 4—5 კაცი. პატარა ჩხირით „ფუჩჩჩის“ ცხვირს გადახსნიდნენ, გადასწევდნენ და ტაროს ძირში მოამტვრევდნენ; მტეხავენ უკან მიჰყვებოდნენ მკაფაეები, ისინი ჩალას ჭრიდნენ, ხოლო მის მეოთხედ ნაწილს მიწაში ტოვებდნენ. მოჭრილ ჩალას შალაფით კონებად კრავდნენ და საქონლის საჭმელად ინახავდნენ. მოტეხილ ტაროს კი კალათით ან გოდრით სიმინდის ზვაეზე ცვლიდნენ.

ზვავიდან სიმინდს ურმებით შინ წამოიღებდნენ, გააშრობდნენ, გადაარჩევდნენ და სუფთა სიმინდს სასიმინდეში შეინახავდნენ.

¹⁰ მთხრობელი ალექსი ზაქარის ძე ბერიაშვილი, 72 წლის.

ნენ. როდესაც ტარო იმდენად გახმებოდა, რომ მარცვალ ადვილი მოსაშორებელი იყო, იწყებდნენ მის დაფშენას: დაფშენილი მარცვალ ადვილად მწარდებოდა, ამიტომ მას საჭიროების დროს ფშენიდნენ.

სოფელ აკურაში სიმიდის დაფშენის რამდენიმე ხერხია ცნობილი: ყველაზე გავრცელებული და პრიმიტიულია სიმიდის ხელით დაფშენა, სიმიდის ჯინში ან გოდორში დაფშენა ჯოხით ან საგანგებოდ მოხრილი საცხეთ — კეტით.

ჯინი წარმოადგენდა მოწნულ კალათას, რომელიც ჯაგრცხილის, შეინდის და რცხილის ნედლი წნელისაგან იწვნებოდა. ზოგჯერ ჯინს ფიცრებისაგანაც აკეთებდნენ, მას ძირი ნაჩერეთიანი ჰქონდა, რომ სიმიდის ცეხვის დროს ძირს გასულიყო. თუ ჯინი დიდი იყო, ორი კაცი შიგ იჯდა და ისე ბეგავდა.

სიმიდის დამკვიდრება სოფელ აკურაში ისევე, როგორც საერთოდ კახეთში, 1780-იანი წლებიდანაა სავარაუდებელი. ეს ფაქტი დამოწმებული აქვს ს. ბურნაშევსაც¹¹. პირველ ხანებში მას მეურნეობის ეკონომიკაში არ შეეძლო მნიშვნელოვანი როლი ეთამაშა, ხოლო მე-19 საუკ. მეორე ნახევრიდან იგი ამ კუთხეში საკმაოდ ფეხმოკიდებული მარცვლეული კულტურაა.

სიმიდის მეურნეობის აღმავლობის მაჩვენებელია ის, რომ 1862 წელს ლონდონის მსოფლიო გამოფენაზე სოფელ ყვარლიდან (ამჟამად ყვარლის რაიონის ცენტრი) გაგზავნილმა სიმიდმა საპატიო დახასიათება მიიღო, რამაც უცხოელ ვაჭართა ყურადღების გამახვილება გამოიწვია¹².

სიმიდს დღეს თვალსაჩინო ადგილი უკავია სოფელ აკურის მეურნეობის ეკონომიკაში. ამჟამად სიმიდისაგან სხვადასხვა საკეები და ნედლეული მზადდება. იგი გამოყენებულია მრეწველობაშიც. სიმიდის ღერო, ფოთლები და ნაქუჩი წარმოადგენს საქონლის მეტად სასარგებლო საკეებს.

11 С. Вурнашев, "Картины Грузии". Тифлис, 1896, стр. 2.

12 პ. გუგუშვილი, მარცვლეულის მეურნეობა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, თბილისი. 1984.

ზენა-თესვა და შრომის ორგანიზაციის ფორმები

აკურაში საყოველთაოდ გაერთიანებული და გვიან დრომდე მოქმედი მოდგამობა¹³ მხენელ-მთესველთა შეამხანაგებას გულისხმობდა¹⁴.

მოდგამს საქმის მცოდნე გუთნის დედა ხელმძღვანელობდა, რომელიც გუთანს წარმართავდა და ხარ-გუთნის პატრონიც იყო.

გუთნისდედა ორგანიზაციას უკეთებდა მიწის სამუშაოთა საქმეს. მას მთელი ზენა-თესვა საჭირო მუშახელით, იარაღით, თესლით, საჭმელ-სასმელის მოტანით და პირუტყვით უნდა უზრუნველყო. ერთი სიტყვით, იგი მიწის სამუშაოების უფროსს წარმოადგენდა და ტექნიკურად ყველაზე პასუხსაგებ სამუშაოებს ასრულებდა.

მოდგამის წევრები იყვნენ გუთნისდედა (1), ღამის მეხრე (2), ღლის მეხრე (1) და ზოგჯერ მეტი მეხრე || სახრის მეხრე (1), რომელთაც ერთად 30-დან 33 ღლის ფარგლებში უნდა ეხნათ.

შეკრებილი ამხანაგობის წევრები მოდგამში საკუთარი საქონლით მონაწილეობდნენ, რომელთაგან ზოგს ერთი ხარი ჰყავდა, ზოგს ორი, სამი და ა. შ.

ჩვეულებრივ მუშაობა წარმოებდა დიდ ხის გუთნით, რომელშიც აბამდნენ 6—8 უღელ ხარ-კამეჩს და და ე. წ. რკინის რუსული გუთნით, რომელშიც 5 უღელი ხარ-კამეჩი ება. დიდი გუთნის გამოყენებასთან ერთად საკვლევ ტერიტორიაზე დადასტურებულია აგრეთვე კავი.

13 კახეთის სხვა სოფლებში ზენასთან დაკავშირებული შრომის ორგანიზაციის კოოპერაციულ გაერთიანებას „ამბაზი“-ც ერქვა.

14 მოდგამის საკითხს მრავალი ავტორი შეეხო (მ. მაჩაბელი, ა. ზახანაშვილი, ა. არგუტინსკი, იე. ჯავახიშვილი, გ. ჩიტაია, პ. გუგუშვილი, ალ. რობაქიძე, გ. ჯიბლაძე და სხვ.). მაგრამ მიუხედავად იმისა, ზოგიერთი საკითხი კვლავ კვლევას მოითხოვს. ჩვენი სადღეისოდ მოპოვებული ახალი მასალა თავის მხრივ შეაქვს და დააზუსტებს ამ საკითხის ზოგიერთ მხარეს.

ხენის დროს გუთნეულში მონაწილეთა სარგოს ძირითად ერთულს ალო წარმოადგენდა, მაგრამ ზოგჯერ დღიურიც იხმარებოდა¹⁵.

ალო დღიური სახნავია, დღიური კი მიწის საზომ ერთეულს წარმოადგენს და ერთი დღის მოსახნავი მიწის აღმნიშვნელად იხმარება. თუმცა აკურის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით, დღიურის მოხენა შეიძლებოდა ნახევარ დღეში, ერთ დღეში და დღენახევარშიც, რაც გამწვევი ძალის უნარსა და მოდგამის წვერების შრომისუნარიანობაზე იყო დამოკიდებული.

როდესაც მოდგამი მუშაობას იწყებდა, მოლაპარაკებაში ისიც უნდა აღნიშნულიყო, თუ როგორ უნდა ემუშავათ მათ — დღიურზე თუ ალოზე, რადგან დღიური აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში დიდი გუთნის გამოყენების პირობებში მოზრდილი ერთეული იყო და ნახევარ ჰექტარს უდრიდა.

შრომის ანაზღაურება მოდგამის წვერთა შორის შემდეგი წესით ხდებოდა: გუთნისდელას და ღამის მეხრეს, როგორც მოდგამის ყველაზე უფრო მთავარ წვერებს, ზოგჯერ დღიურის მიხედვით უხნავდნენ, დღის და სახრის მეხრეს კი ისევე, როგორც საქონელს — ალოთი.

ალო დადგენილი წესით ნაწილდებოდა. სოფელ აკურაში, ისევე, როგორც საერთოდ კახეთში, ალოს სხვადასხვანაირად

¹⁵ ხშირად ზეპირსიტყვიერებაში ჩვენ ვხვდებით გამოთქმებს — ერთი ალო — ერთი დღიური. საყურადღებოა, რომ ტერმინ დღიურის ხმარება გაფართოებულია და მას ზოგჯერ ალოს შინაარსი აქვს შეთვისებული, მაგალითად, ხშირად მოდგმის ყველა წვერის სარგოს ძირითადი ერთეულის აღმნიშვნელად დღიურია დასახელებული და ეს დღიური ყოველთვის მიწის საზომი ერთეული დღიური კი არ არის, არამედ ალოს, როგორც სახნავის აღმნიშვნელად იხმარება. აქ ჩვენ ამ ტერმინების აღრევა კი არ გვაქვს, არამედ ფაქტი, თუ რატომ მოხდა რომ დღიურმა თანდათან დაიჭირა ალოს ადგილი.

აქ ჩნდება საკითხი ტერმინ დღიურის რაობის და სადაურობის შესახებ და ამ ტერმინების ურთიერთობის შესახებ. ისმის კითხვა, ხომ არ იყო დღიური, ვიდრე ის მიწის საზომი ერთეულის აღმნიშვნელი იქნებოდა, თანაბარი ცნება ალოსი? სამწუხაროდ, უძველეს დოკუმენტებში და XIX საუკ. ადრეულ წყაროებშიც ცნობები მოდგამის წვერთა შორის ანაზღაურების — ალო და დღიურზე, თუ გაყიდული ალოს დღიურზე ხენის შესახებ არ გვაქვს, თუ არ ჩავთვლით იმ მასალას, რომელიც აქ იქნება მოტანილი.

ანგარიშობდნენ. აკურაში, მაგალითად, „ქართული გუთნით“ ზენის დროს გუთნისდელას თავისი ინვენტარით ერგებოდა 6 დღე, ორ ღამის მეხრეს — 4 დღე, ორ დღის მეხრეს — 2 ალო, მაგრამ თუ ის გუთნისათვის წკნელს მოჭრიდა და კვირა დღეს საქონელს მოუვლიდა, 2 ალო ეძლეოდა. სახრის მეხრეს ისევე, როგორც მჭედელს¹⁶ ალოს უხნავდნენ. ხარს 1 ალო ჰქონდა, 8-უღელს 16 ალო ეკუთვნოდა. (როდესაც მიწა ძნელი დასამუშავებელი იყო, მაშინ 8-უღელა საქონლით უხნავდნენ, ადვილი დასამუშავებელი მიწა კი 5- ან უღელა საქონლით იხვნებოდა) გარდა ამისა, გუთნისდელას უღელი კამეჩი ჰყავდა გამოყოფილი სახნავში თესლის ჩასატანად, რომელსაც 2 ალოს აძლევდნენ, ცხენს 1 ალო ჰქონდა¹⁷, გუთანს 2 ან 3 დღეს უხნავდნენ, სახნის - 2, საკვეთს 1 ალო ეკუთვნოდა, რომლის საქონელი ღვედებით¹⁸ იყო შებმული, მის პატრონს (რომელიც უმეტეს შემთხვევაში გუთნისდელა იყო) 1 ალო ეძლეოდა, როდესაც საქონელის გადაბმა საყვერებით დაიწყეს, ალოს აღარ იხდიდნენ, თასმის ტყავის ჯამბარას¹⁹ 1 ან 1/2 ალოს უხნავდნენ, მაგრამ შემდეგ წკნელის ჯამბარას ალო აღარ ჰქონდა, ზოგჯერ ჯამბარის მოვალეობას რკინის ჯაჭვი ასრულებდა²⁰. მატყლისაგან დაწნული აპეურებისათვის²¹ 1/2 ალო იყო გათვალისწინებული.

როგორც ვხედავთ, ალოების განაწილებაში პირველი ადგილი გუთნისდელას ეკუთვნოდა.

16 მჭედელს 1 ალო 1 ალოვნობაში ეძლეოდა. ალოვნობა მოდგამის მუშაობის მთელი პერიოდი, იგი წელიწადში 2 ან 3-ჯერ იყო, გაზაფხულში და შემოდგომით, როდესაც გუთნისდელას 6 დღე ჰქონდა, მჭედლის ალოს საკუთარი დღიურიდან იხდიდა. ზოგჯერ გუთნისდელა მჭედელიც იყო. ამიტომ სახნის-საკვეთისა და სხვა წერილი „შინაური იარაღის“ გამოწვევაში ალოს არ იღებდა, მიუხედავად იმისა, რომ ცუდი მიწის ზენის დროს „დასქელპირებულ სახნის ხშირი „გამოწვევა“ სჭირდებოდა“. სახნის ძირითადი საქმიანობა კარგადაა გამოსახული ხალხურ ლექსში — „მეტისმეტი წინამძღოლობით წინა კბილი არ მრჩებაო“.

17 როდესაც საქონელი და ცხენი გუთნისდელის საკუთრება იყო, ის ალოს არ იღებდა.

18 თასმით (ტყავით) დაწნული საბელი.

19 კამეჩის ტყავის ჯამბარა 10 მანეთი ღირდა.

20 შდრ. გ. ჩიტაია, მიმოხილველი 1. 1949, გვ. 372.

21 კახეთის სხვა სოფლებში აპეურს სამალდე ჰქვია.

რკინის გუთნით ხვნის დროს ალო სხვაგვარად ნაწილდებოდა. გუთნისდელას 3 ალო ეძლეოდა, ღამის მეხრეს — 2, დღის მეხრეს — 1, მეტი მეხრეს — 1 ალო, გუთანს 2 ალო ჰქონდა²².

კახეთის ზოგიერთ სოფელში, მაგ., წინა მხარში, ალოთი განაწილება ცოტა სხვანაირად იყო, აქ ადამიანებს ნაკლები წილი აქვთ, ამიტომ დღიური 30 ან 33 დღე კი არ იყო, არამედ 23 ან ნაკლები და ამით სრულდებოდა ერთი მთელი ალო²³.

ყურადღების ღირსია ალოს გაყიდვის წესი. ზედმეტი ალოს გაყიდვა შეეძლო მოდგამის თითოეულ წევრს: ხის გუთნით ამოხნული ალო 2 მან. იყიდებოდა, რკინის გუთნით მოხნული კი — 3 მან. 3 მან. და 50 ან 20 კაპიკად. გაყიდულ ალოს ზოგჯერ ქართული დღიურის (16 თოკი—საბელი) მიხედვით ხნავდნენ, რადგან ალოზე მოხნული ხშირად დღიურის ფართობზე ნაკლები გამოდიოდა. მოდგამი რუსული დღიურის (20 საბელი) მიხედვითაც მუშაობდა, მაგრამ თუ მოსახნავე ფართობი 20 საბელს აღემატებოდა, მაშინ განსაზღვრულ ღირებულებაზე მეტს იღებდა. გაყიდული ალო ხშირად ნარდად იხვნებოდა.

აქ აღნიშნული საკმარისია იმის საჩვენებლად, რომ ალოსა და დღიურის განაწილების საქმეში დიფერენციაცია არსებობდა, და რომ ეს მოდგამის მთავარ წევრებს ეხებოდა. ჩვენ არ ვსვამთ საკითხს იმის შესახებ, თუ როგორ იყო საქმე XIX საუკუნემდე, რადგან ჩვენი მასალა ამ ქრონოლოგიურ საზღვრებს არ სცილდება.

მოდგამში ორი მხარეა წარმოდგენილი: გარკვეული ურთიერთობაა დამყარებული როგორც მოდგამის წევრებს შორის, ასევე გუთნისდელასა და წევრებს შორის; ეს არის ამ სამეურნეო ორგანიზაციის ერთ-ერთი თავისებურება.

22 შდრ. გ. ჩიტაია, თიანეთის ეთნოგრაფიული ექსპედიციის მოკლე ანგარიში, ენიმიკის „მოამბე“, ტ. XI, თბ., 1941, გვ. 63—64, პ. გუგუშვილი, გუთნეულის ეკონომიკური ორგანიზაცია, საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, ტ. V, #3, თბ., 1944 გვ. 331—332.

23 სტ. მენტეშაშვილი, ქიზიყური ლექსიკონი, გვ. 6.

გუთნისდელაზე იყო დამოკიდებული მოდგამის ხენა-თესვის კარგად დამთავრება. გუთნისდელის როგორც მოდგამის უფროსის სურვილისა და მიხედვით ხდებოდა მოდგამის წევრების და საქონლის შერჩევა. ამიტომ ხენა-თესვის დაწყებამდე მოდგამის მომავალი წევრები იკრიბებოდნენ და ამ ორგანიზაციის საქმეს აწესრიგებდნენ. გუთნისდელა არჩეულ მოდგამის წევრებს იმისდა მიხედვით, თუ რა სახის გუთანი იყო ხმარებაში, ან რა იხვნებოდა — ნაოში თუ ანეული²⁴. გათვალისწინებული იყო სახნავი მიწის მდებარეობა და ხარისხიც.

მოდგამის წევრები გუთნისდელის გაფრთხილების შემდეგ დილით „სახნავის ბოლოზე“ იკრიბებოდნენ.

პირველ დღეს სამუშაოდ საქონელი შებმული მიდიოდა, ურეში კი უკან მიჰყვებოდა. გაზაფხულ-ზაფხულის ხვნის დროს, როდესაც სიმინდი და ფეტვი ითესებოდა, გუთანთან ერთად კაბდოც ურმით ან ღირღიტებზე დაკრული მოჭქონდათ, რადგან დღისით მოხნული საღამოს ან „შუა ალოზე“ უნდა დათესილიყო და კაბდოთი დაფარცხულიყო.

პირველ დღეს გუთანი უნდა დაეკინძათ — გაემართათ. უნდა მომზადებულიყო სახრე, წნეხი, ტაბაკი. დაკვალავდნენ მიწას და ამ დღეს, რადგან მუშაობა მოგვიანებით იწყებოდა, გათრეულას ეძახდნენ. გათრეულას გუთნისდელას უხნავდნენ, ის ალოთა განაწილებაში არ შედიოდა, რადგან ძალიან ცოტა იხვნებოდა²⁵.

გუთნისდელა ანაწილებდა სამუშაო დღეებს. მუშაობას პირველად იქ იწყებდნენ, საიდანაც გუთანი გაიტანეს, ე. ი. სადაც გათრეულა მოხსნეს. ხოლო შემდეგ, მოდგამის ყველა წევრისათვის დღეები თანაბრად ნაწილდებოდა ისე, რომ ყველას შეძლებოდა

24 იხ. ა. რობაქიძე, მოდგამი, როგორც ექსპლუატაციის ერთი ფორმა რევოლუციამდელ საქართველოში. საქ. სსრ. მეცნი. აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ინსტ-ის მიმომხილველი ტ. II, 1951.

25 შდრ. პ. გუგუშვილის დასახ. ნაშრ. გვ. 331—332. სადაც გათრეულა ქერიე-ობოლთა მიწის ხენას ეწოდება.

მისი მამულის ნაწილი დროზე მოეხნა. ასე მეორედებოდა რიგი. „კაი ყელის ნახნავი კაი მოდის და უხეირო დროს ნახნავი ცუდი, ამიტომ პირველ ხვნაზე თითო დღეს ყველას უხნავდით“²⁶.

საველე მუშაობა იწყებოდა დილით ადრე და შზის ჩასვლამდე გრძელდებოდა. არა მარტო სამუშაო, არამედ ჭამისა და დასვენების დროც მოდგამის წევრთა შორის ზუსტად იყო დაცული. ისინი დღის განმავლობაში სამჯერ ჭამდნენ²⁷ — საუზმე, სადილი და სამხარი, ღამე კი ვახშმობდნენ.

მუშაობის პროცესში ცოტა ხნით ისვენებდნენ. მათი აზრით, ნახნავის დიდხანს დატოვება არ შეიძლებოდა, რადგან მაშინ ყანაში შერია ჩნდებოდა.

სამუშაო დღის განმავლობაში საქონელს 6-ჯერ ასვენებდნენ. სამჯერ ისინი შებმულები უნდა მდგარიყვნენ — „ქარს იღებდნენ“, ხოლო უღლიდან სამხარზე უშვებდნენ; ამ დროს მათ აჭმევდნენ, წყალს დაალევინებდნენ. როდესაც მუშაობას დაამთავრებდნენ, ვიდრე „ვახშამის ყავლი“ დადგებოდა, საქონელს გამოუშვებდნენ და აბალახებდნენ²⁸.

გუთნისდედის მოვალეობა იყო წინა დღით გაეფრთხილებინა ის ოჯახი, რომლის მიწაც იხვნებოდა, რომ მოემზადებინათ თესლი და სადილი.

გათრეულაზე სადილი მთელი მოდგამისათვის გუთნისდედას უნდა წაეღო. მოდგამის წევრები „ორი-სამი კაბდოს მოხვნის შემდეგ“ საქონელს გამოუშვებდნენ, ისაუზმებდნენ და დაილოცებოდნენ: „გაუმარჯოს ჩვენს ხარ-გუთანსო, ჩვენ ერთი მეორეში შეთანხმებასო. ღმერთსა ვთხოვ გემრიელად გვეკვებარებინოს ეს ალოვნობაო, სხვა დროსაც კარგად შეავრილიყავითო; პირნათლათაო, კრგი მოსავალი მოგესლოდენო“²⁹.

26 მთხრ. შაქრო მიტროს ძე პარწიკანაშვილი 62 წლის, შდრ. ალ. რობაქიძე, დასახ. ნაშრ, გვ. 416.

27 საჭმლისათვის განკუთვნილი ჯამ-ჭურჭელი გუთნისდედას უნდა მოეტანა.

28 მთხრ. იოსებ ვენატეს ძე მჭედლიშვილი, 82 წლის.

29 მთხრ. იაკობ ივანეს ძე გვეუტიშვილი, 69 წლ.

გაზაფხულ-ზაფხულის ხენა-თესვის დროს, გუთნისდელა დი-
ლით მოვიდოდა იმ ოჯახში, რომელსაც იმ დღით უხნავდნენ და
სადილად ერთად წამოიღებდნენ სიმინდსა და ფეტვის თესლს. შემო-
დგომის თესვაზე კი ის ურმით ან ცხენით მიდიოდა, რადგან სათესლე
ხორბლის წაღება ტრანსპორტის გარეშე შეუძლებელი იყო.

გუთნისდელას ბევრი და მძიმე სამუშაო ჰქონდა. ის ხელით
აწესრიგებდა ხენის გეზს, ხენის სიღრმეს და ბელტის სიგანეს, რომ
ნახნავს ხარეუზი არ გასჩნოდა, მიწა დაკვალული ან დავაკებული
არ ყოფილიყო. გუთნისდელა „აზედავებდა“ გუთანს, როდესაც
ველისკენ წავიდოდა და კვალს არ ეკიდებოდა, ხოლო დაკვალვის
დროს, როდესაც გუთანი კვალს მოიკიდებდა — შიგნით წავიდოდა
— მას ასწორებდა და მეხრეებს „გამაიშო“ ეძახდა.

გუთნისდელა უნდა მიხმარებოდა მეხრეებს ხარების შებმაში,
გაესწორებინა აპეურები, ხენის პროცესში ოროველა ემღერა და
მეხრეები შეძახილებით გაემხნეებინა. როდესაც სახნის-საკეთის
ნამჯა შემოედებოდა, გუთნისდელას ის ორკაპა ჯოხით უნდა
გაესუფთავებინა, ხოლო როდესაც სახნისი ქვას მოედებოდა, მას
გუთნისათვის „მეჯი“ უნდა მიეცა.

„გუთნისდელას ხელი უჭირავ ხელკუდზე, ის უმარჯვენებს,
მოუმატებს კვალსა, მოუკლებს. როდესაც ერთ შემოუვალი
შავატყობ მომატება უნდა თუ მოკლება. მაღლიდან მიწას გად
აფხეკავს, ბელტი ყირაზე დადგება, მაშინ კვალს უნდა მოუმატოთ.
როცა დიდი კვალი მიაქვს, აქეთ იქით ბელტსა ყრის და მიწას არ
აკუწუწებს, მაშინ უნდა მოკლება, ხის გუთანს სოლები ჰქონდა,
მოკლების დროს ერთ სოლს ამოვწევდით მომატების დროს სოლს
მიუმატებდით რამდენიც საჭირო იოყო“³⁰.

გუთნეულში ყოველ უღელს და უღელში გაბმულ ხარებს
განსხვავებული სახელები ჰქონდათ.

1. გუთნითავის ხარები ან კამეჩები — გუთნითავის უღელი
2. გრძელისები — გრძელის უღელი

30 მთხრ. იოსებ ჯნატეს ძე მჭედლიშვილი, 82 წლ.

3. შუა ხარები — შუა უღელი

4. წასაკრავი ხარები — წასაკრავის უღელი

5. სადგომის ხარები — სადგომის უღელი

6. წინა ხარები — წინა საჯდომი უღელი³¹.

6 უღელში სამი უღელი კამეჩი იყო და სამი უღელი ხარი, 5 — უღელში კი შუა ხარები საჭირო აღარ იყო.

გუთნეულში მომუშავე მეხრეებიც საქონლის სახელების მიხედვით იხსენიებოდნენ „გუთნი თავი მეხრე“, „შუა სადგომი მეხრე“ და ა. შ.

აკურელ მეურნეთა შორის, გუთანში საქონლის შებმასთან დაკავშირებით, სხვადასხვა აზრი არსებობს. ზოგიერთი მთხრობლის აზრით „გუთნი თავში“ ხარები უნდა შებმულიყო, კამეჩი კი, როგორც ღონიერი საქონელი, „საძირეში“ და „გრძელისებში“ უნდა შეებათ. „კამეჩებს გუთნის თავში არ აბამდნენ, ცოტა ხეტები არიან, მოუშევრები || კერპები, შენ ჭკუაზე ვერ გაატარებ, ხან ამააგდებენ გუთანს, ხან ჩააგდებენ, ხან ზედაობით წაიღებენ. გუთნი თავში ხარები უნდა შააბა, ხარებს მორჩილობს კაცი³²“.

ერთი მთხრობლის თქმით „გუთნი თავში ზანტი საქონელი ჯობს, ფიცხი არ ვარგა“. „გუთნი თავში კამეჩი იმიტომ აბია, რომ მოხრაში ხარი უფრო ცოდუა, კამეჩი ღონიერია და ადვილად მოტრიალდება; ხარი ღონდება იქა, კისერი გაუფუჭდება, კამეჩი კი აიტანს. ხარი კვალს უსწორებს კამეჩს, ამას გუთნი თავის კამეჩები პქვია“.

კამეჩები და ხარები უღელში შემდეგნაირად იყო განაწილებული

1. გუთნითავის კამეჩები

2. გრძელისები ანუ წასაკრავი ხარები { 4 უღელი

3. შუა სადგომის კამეჩები

4. საყევრის ხარები და ა. შ.

31 შდრ. გ. ჩიტაია, ქართული ეთნოგრაფიული ექსპედიცია 1948 წლისა. საქ სსრ მეცნ. აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტი. მიმოხილველი, I, 1949, გვ. 389; გ. ჯალაბაძე, აღმოსავლეთ საქართველოს სამიწათმოქმედო იარაღების ისტორიიდან, თბ., 1960, გვ. 82.

32 მთხ. გაბრო ვასილის ძე ჭურღულაშვილი, 75 წლ.

ცნობილია, რომ კამეჩიანი გუთანი ძლიერი იყო და გუთნეულს ამით „შელავათი ჰქონდა. მათ ხართან შედარებით 0,5 ღლით მეტი ეძლეოდათ“³³.

კამეჩს და ხარს უღლები განსხვავებული ჰქონდათ. საქონელს გუთანში ჯამრი — თავდახრილი უღელი ჰქონდა, კამეჩს კი სწორი — თავისი უღელი, რადგან კამეჩი მაგარ საქონლად ითვლებოდა, ამიტომ მას სრულ უღელს უკეთებდნენ. უღელს წყვილი აპეური და რამდენიმე ტაბაკი სჭირდებოდა. მოდგამში ყველა წევრს თავისი აპეური ჰქონდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ აკურაში საქონლის უღელზე დაჯდომა არ იყო მიღებული, მაგრამ თუ ასეთი შემთხვევა იყო, ისინი შუა და სადგომ ხარებს მარცხნივ (ველისკენ) უსხდებოდნენ; რადგან ველის საქონელი მოუხნავე ველზე დადიოდა, გუთნის ველის ღირღიტაც თავისუფლად გორავდა და მაღლა იდგა. დიდი ღირღიტა კვალში დადიოდა, საქონელს უჭირდა კვალში სიარული და მასზე მეხრეს დაჯდომა არ შეეძლო. ამიტომ სამხრობის (შუადღის) შემდეგ მას ცვლიდნენ „ველის ხართან“ — კვალის საქონელი ველისკენ უნდა შეებათ და ველისა კვალში.

უღელში შებმული საქონელი ერთმანეთის შესაფერისი უნდა ყოფილიყო, ამიტომაც მოდგამის წევრები და გუთნისდედა ხენათესეის დაწყებამდე გუთნეულში შებმულ საქონელს შეარჩევდა.

თავის ფუნქციებით მოდგამში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ღამის მეხრეს. ღამის მეხრე ვალდებული იყო ღლისით გუთანში შებმული „გუთნი თავის ხარები“ და „გრძელისები“ გაერეკა. ღამე ხარებისათვის მოეწყო, ეძოვებინა, დაესვენებინა და სხე.

ვახშმის შემდეგ გუთნისდედა შინ ბრუნდებოდა, ღამის მეხრეები კი გუთანთან რჩებოდნენ და იქვე იძინებდნენ.

მძიმე იყო ღამის მეხრის მოვალეობა ანეულის ხენის დროს, როდესაც ყანები ამოსული იყო და ღამე საქონლის საბალახოდ გაშვება უმეტესადაა ურთიერთდ არ შეიძლებოდა.

³³ გ. ჯალაბაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 83.

საღამოს, როდესაც საქონელი ბალახის ძოვას დაამთავრებდა და ცაზე „მრავალი აღიმართებოდა“, დღისით წყვილად შებმული საქონლის მარჯვენა და მარცხენა წინა ფეხს გრძელი ღუშაყებით — აპეურებით გადააბამდნენ ისე, რომ როდესაც ერთი საქონელი ძოვდა, მეორეს დასვენება შეძლებოდა. ამის გამო ისინი შორს ვერ მიდიოდნენ და ბალახს ერთმანეთის საწინააღმდეგო მიმართულებით შეექცეოდნენ. გადაბმულ საქონელს მეხრები ზოგჯერ უმეთვალყურეოდ ტოვებდნენ და იძინებდნენ.

როდესაც ღამის მეხრე ცაზე „ჭყვიტა“ ვარსკლავს შენიშნავდა, საქონელს ფეხებს გაუხსნიდა და აბალახებდა. ზოგი მთხრობლის თქმით „დღლით ცისკრის ვარსკლავი ან მრავალი რომ წარმოდგება ერთი გუთნის გაშლაზე“³⁴, ერთი გუთნის ტოლათ, მაშინ ხალხზე უნდა მიერეკათ საქონელი — ეძოვებინათ და მერე გუთანზე მიეყვანათ“.

მოდგამის მუშახელს შემოდგომით ერჩია მუშაობა, რადგან მაშინ ისინი უკეთ იკვებებოდნენ, დღისმეხრეებს საქონლის უმეთვალყურეოდ გაშვება შეეძლოთ და დასვენების საშუალებაც ჰქონდათ.

დღის მეხრესაც მნიშვნელოვანი ფუნქციები ჰქონდა დაკისრებული; იგი გუთნეულში ედგა წინა სადგომის ხარებს, თვალყურს ადევნებდა გუთნისდღის მუშაობას და თავის საქონელს ამისდა მიხედვით წარმართავდა. დღის მეხრე აბრუნებდა საქონელს კვალზე და მუშაობის პროცესში ველისაკენ მიყვებოდა მას. დღისით ანეულის გუთანზე, როდესაც ღამის მეხრე იძინებდა, საქონელს დღის მეხრე უვლიდა შემოდგომის გუთანზე და ღამის მეხრე საჭირო არ იყო.

სახრის მეხრეს, თუ მას მოდგამში საქონელი არ ება და მარტო სახრე ეჭირა, ერთი დღის ხვნა ეკუთვნოდა. მისი მოვალეობა იყო მოდგამში წვრილფეხა საქონლისათვის მოეელო. „მეტი

34 „გუთნის გაშლა“ ზომის ერთეული იყო. ეს ის მანძილია, რაზედაც ერთი გუთნელი გაიშლება.

მეხრე მეტებს დაიდევდა, ფურ-კამეჩის ზაქებს უვლიდა. ურმის საქონელს, რომელთაც თესლი და შეშა მოიტანეს, იმათ უვლის³⁵. იგი ვალდებული იყო ცეცხლი აენთო. საჭმელი გაეცხელებინა, წყალი მოეტანა. წანელი მოეჭრა. სახრეები გაეკეთებინა, ტაბიკისათვის ხე მოეჭრა და სხვ. სახრის მეხრეს შეეძლო დღის მეხრობა გაეწია.

როდესაც ერთი კვირის სამუშაოს გაათავებდნენ, შაბათს მოდგამის წევრები შინ მიდიოდნენ, ხოლო საქონელთან სახრის მეხრე რჩებოდა. საღამოს კი ღამის მეხრე მიდიოდა საქონელთან, რადგან სახრის მეხრის იმედით მათ ვერ ტოვებდა. მოდგამის სხვა წევრები სამუშაოდ ორშაბათს ბრუნდებოდნენ.

როდესაც ხვნას გაათავებდნენ — ა ლ ო ს გ ა მ ო ი ყ ვ ა ნ - დ ნ ე ნ, შეშას და ფიჩხს შეაგროვებდნენ, ურემს დაუდებდნენ და გუთნისდელას მიუტანდნენ. გუთნისდელა მათ კარგად უნდა გამასპინძლებოდა.

თუ მოდგამის წევრები ურთიერთშეთანხმებით მუშაობდნენ, მათ შეეძლოთ რამდენიმე წელს ერთად ეხნათ.

ხვნის დროს მოდგამის წევრები სხვადასხვა სახის სიმღერებს მღეროდნენ. ძირითადად ოროველები იმღერებოდა, რომლებიც მუსიკალური ფოლკლორის საუკეთესო ნიმუშებია და ქართულ გუთანთანაა დაკავშირებული. შრომის ამ პროცესთან ცნობილია: გუთნის, გუთნისდელის და მეხრის შრომის ამსახველი ლექს-სიმღერები³⁶.

სოფელ აკურაში გუთანზე შემდეგი ლექსები იმღერებოდა:

„სანთლი გულთან ავაშენებ,
შიგ შავაბამ უღელს მღევსა,
ზღვაში ეხნავ და ზღვაში ვთესავ,
მშრალზე ვინადირებ თევზსა.

35 მთხრ. იაკობ ივანეს ძე გუგუტიშვილი, 69 წლ.

36 თ. ოქროშიძე, შრომის სიმღერები, თბილისი, 1960, გვ. 6—7.

ყინულზე კალოს გაველწავ,
და მორევში ჩაყერი ქერსა,
ჭიანჭველას გოდორ მოეკიდებ,
კამეჩებ დაუყრი ბზესა“

„ხარმა თქვა, ხარი ვერა მჯობს
მეხრე არ მომიკვდებაო,
დილით რო ადრე ადგება,
ბალახზე გამიძღვებაო“.

გუთნისდედამ კარგად იცოდა თუ ხენის პროცესში რა მნიშვნელობა ჰქონდა სიმღერას, ამიტომ ნებით თუ უნებლიეთ თვითონაც მღეროდა და მოდგამის წევრებსაც ამღერებდა. ერთ-ხელ მათე ჭარელიშვილისათვის (ყოფილი მეხრე, 67 წლ.) გუთნისდედას უთქვამს „სანამ 42 ოროველას არ იტყვი, ზაკუსკას არ გაჭმევო“. შესაძლებელია ეს რიცხვი გაზვიადებული იყოს, მაგრამ იგი მიუთითებს, როგორც ქართული ოროველების სიმრავლეზე, ასევე მის სპეციფიკურობაზედაც, რომლის შესრულებასაც შრომის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა³⁷.

მიწის მოხენა, გარდა მოდგამისა, შეეძლო „გუთნეულს“ და „სახრეზე მხენელებსაც“, რომელთა გარკვეული მსგავსება არ გამოორიცხავს ცალკეული მათგანისათვის სპეციფიკური თავისებურების არსებობას.

მოდგამისა და გუთნეულის შესახებ არ არსებობს აზრთა ერთიანობა. ასე მაგალითად, ზოგიერთი მეცნიერი ფიქრობს, რომ მოდგამის, როგორც შრომის კოოპერაციული გაერთიანების სინონიმად, გუთნეულიც არის ცნობილი³⁸. სხვების აზრით კი, გუთნეული არის მოდგამის შესატყვისი, იგი გულისხმობს გუთნისათვის საჭირო გამწევ ძალას. ზოგჯერ გამწევ ძალასა და

37 შდრ. თ. მამალაძე, შრომის სიმღერები კახეთში, თბილისი, 1963, გვ. 12.

38 პ. გუგუშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 329—336.

ინვენტარსაც³⁹. ეჭვის გარეშეა, რომ სოფელ აკურაში გუთნეული ერთი მეკომურის მიერ საკუთარი გამწვევი ძალით მუშაობას გულისხმობდა.

ლიტერატურაში „გუთნეულის“ ქვეშ იგულისხმება გამწვევი ძალა და ინვენტარი ან მხოლოდ გამწვევი ძალა.

საკუთარი გუთნეულის პატრონ ოჯახს შეეძლო სხვისი მიწა მოეხნა, როგორც ნ ა ც ვ ა ლ გ ა რ დ ა თ — სამაგიეროს ანაზღაურება შრომა მოგებით, ასევე გუთნეულის დაქირავებული შრომის ანაზღაურებით — ფ უ ლ ზ ე მ უ შ ა ო ბ ი თ (მათ ჭირნახული არ აინტერესებდათ).

გუთნეულის მუშაობა შემდეგნაირად ფასდებოდა. ერთი ალოს მოხვნაში გუთნეულისათვის 8 დღის საფასური უნდა მიეცათ, მაშინ როდესაც ერთი კაცის შრომის ღირებულება 1 მანეთი იყო. მაგრამ თუ გუთნეული ნაცვალგარდობის საფუძველზე ხნავდა და თესავდა, მიწის პატრონს შეეძლო გუთნეულის პატრონისათვის სამაგიეროდ ფიზიკურად ეშველა — ყანა გაეთოხნა, ახო გაეტეხა, ან მას სხვა სამეურნეო საქმიანობაში დახმარებოდა; ამ ორგანიზაციაში შრომა ყველას ერთნაირად უნაზღაურდებოდა.

„სახრეზე“ ხენა გულისხმობდა შემდეგს: გუთნისდელას შეეძლო შეეყენებინა ღამის და დღის მეხრე. ასეთ შემთხვევაში საქონელი გუთნისდელის საკუთრება იყო. დღისა და ღამის მეხრეს ალოები ნაკლები ეკუთვნოდათ, ვიდრე მოდგამში, რადგანაც ამხანაგობაში საქონელი არ ჰყავდათ. ხენის ამ წესს „მეხრეზე“ ან „სახრეზე“ მოხენა ერქვა.

ასეთია ხენა-თესვასთან დაკავშირებული შრომის მართვის საერთო სურათი.

როგორც ზემოთ უკვე იყო აღნიშნული, აკურაში მიწა იხვნებოდა კავით და ქართული ხის გუთნით, XIX საუკუნის ბოლოს რუსული გუთნის ხმარება დაიწყო.

საგულისხმოა, რომ XIX—XX საუკუნის ტექნიკურმა პროგრესმა გარკვეული ცვლილებები გამოიწვია ქართულ სახენელებ-

³⁹ გ. ჯალაღაძე. დასახ. ნაშრ. გვ. 80—81.

ში, სახელდობრ, ქართულ გუთანში ხის ნაწილები რკინის ნაწილებით შეიცვალა. მაგ. მუხრანულ გუთანს ქუსლი, ხმალა, ფრთა და კაკბები რკინის გაუკეთდა⁴⁰. გაუმჯობესების ცდები თითქმის მთელ აღმოსავლეთ საქართველოს მოედო⁴¹. გუთნის ნაწილების მასალის შეცვლით დაწყებული საქმე გუთნის აგებულების გარდაქმნით დამთავრდა, რომლის ერთ მაგალითად თელავის რაიონში დამოწმებული „კაკაბური გუთანი“ ითვლება⁴².

მე-19 საუკუნეში გარედან შემოსულმა რკინის რუსულმა გუთანმა აქაური სამეურნეო-გეოგრაფიული პირობების მოთხოვნილება გაამართლა. მიუხედავად ამისა, ამ სახვნელის მიმართ ადგილობრივი მოსახლეობა დიდი ხნის განმავლობასი უნდობლობას იჩენდა და უპირატესობას მაინც ქართულ გუთანს ანიჭებდა.

გ. გარეჯელი 1888 წელს გაზეთ „მეურნეში“ წერდა: „ვერც ერთი გუთანი ვერ აკეთებს ისეთ ბარაქიან ნახნავს, ვერა ჰშლის და ვერა ჰკლავს ისე ბელტს, როგორც ქართული გუთანი“⁴³.

ქართული გუთანი მიწას ღრმად ხნავდა და ბელტს კარგად შლიდა. მასზე მუშაობას ნაკლები შრომა სჭირდებოდა, სახნის-საკვეთს მხოლოდ ერთხელ უნდოდა დაპირვა და გამოწევა. რუსული გუთნით მოხნული მიწა კი გლეხის აზრით ამობრუნებული და დაუშლელი რჩებოდა, ერთმანეთში ვერ ირეოდა. „რუსული გუთანი ამააბრუნებს მიწას და ეგრე დაადებს, როგორც ფიცარს, მიწას ერთმანეთში ვერ ურევს“⁴⁴.

რკინის გუთნის უპირატესობას გლეხი ვერ ამჩნევდა, ამიტომ ახალი სახვნელის ისე მიღება, რომ უმაღლესი ყოფილიყო უარყოფილი ძველი ქართული გუთანი, შეუძლებელი გახდა. ამას საკმაო დრო და გამოცდილება დასჭირდა⁴⁵.

40 გ. ჩიტაია. საქართველოს ეთნოგრაფიული ექსპედიცია 1948 წლისა, „მიმო-მხილველი“, 1, 1949, გვ. 371.

41 გ. ჯალაბაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 78.

42 გ. ჯალაბაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 76—77.

43 № 11, გვ. 6—7.

44 შინამრეწველობის მასალები, მიწათმოქმედება და სასოფლო-სამეურნეო იარაღები, 1.

45 П. В. Гугушвили, земледельческая техника в Закавказье в XIX – начале XX вв.

XIX საუკ. 60-იან წლებში თბილისში იწყება უცხოური გუთნების შემოტანა და ამ გუთნებით ვაჭრობა⁴⁶. ზოლო ადგილობრივ პირობებთან შეფარდებით მათი მასიური გამოყენება და რეკონსტრუქცია ამავე საუკუნის 80-იან წლებში დაიწყო. „გერმანული კირკლიანი მაღალი გუთანი სოფელ აკურაში 1926 წელს შემოიტანეს და ცხენით ხენაც მაშინ დაიწყეს“. მიუხედავად ამ ვითარებისა, ნიადაგის დამუშავების უმთავრეს იარაღად მაინც ქართული გუთანი დარჩა.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენს დროშიც ქართული გუთანი დიდხანს იყო ხმარებაში. იყო შემთხვევები, რომ მას ტრაქტორს უბამდნენ, რადგან იგი ფაბრიკულ გუთანზე უფრო ღრმად ხნავდა.

„უკანასკნელ წლებში ქართული გუთნის ხმარებიდან საესებით გამოყვანა მხოლოდ თანამედროვე სასოფლო სამეურნეო მექანიზაციამ შესძლო⁴⁷. ამდენად თავის დროისათვის ქართულმა გუთანმა როგორც ერთერთმა მძლავრმა სამიწათმოქმედო იარაღმა გლეხის სამეურნეო ყოფაში დიდი როლი შეასრულა“.

მიწის მოხვნა სამჯერ იცოდნენ გაზაფხულსა და ზაფხულში, რასაც ან ე უ ლ ი ს ნახნავი ერქვა და შემოდგომით, როდესაც ანეულად დადებულ მიწას მეორედ ხნავდნენ. აფხვიერებდნენ — ა ო შ ა ე დ ნ ე ნ .

ზაფხულის ნახნავს ანუ ანეულს მზრალადაც ტოვებდნენ. მზრალად მოხნული ისეთ მიწას ერქვა, რომელიც შემოდგომით მოიხნებოდა და გაზაფხულზე ისევ გადაიხვნებოდა. მზრალად მოხნულშისიმიინდი, ფეტვი და დიკა ითესებოდა.

ყანის მომკის შემდეგ ნაწვერალის ანუ ნაყანობის მოხვნა ორჯერ იცოდნენ. მომკის ყანის ნ ა წ ე ე რ ა ლ ს მოხნავდნენ,

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია, ეკონომიკის ინსტიტუტის შრომები, XIII, 1962, გვ. 167-169.

46 „დროება“, 1967, # 26.

47 И. В. Чкония, Некоторые результаты экспедиционной работы в цинандальском совхозе (1957-1958 гг.), საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის შრომები ტ. VI. ნაკვეთი I, 1961, თბილისი, გვ. 132.

შემოდგომაზე გადახნადნენ და ხორბალს დათესადნენ. ნაყანობს უხვი მოსავლის მომცემად თვლიდნენ.

მოსახნავი მიწა ნაკვეთებად იყოფოდა და ორგვარად მუშავდებოდა. ერთ შემთხვევაში, როდესაც მიწას პირველად ხნადნენ, ის უნდა დანადრულიყო. ნაკვეთის დამუშავებას კიდეებიდან იწყებდნენ და გუთნის მარცხნივ მობრუნებით, შუაგულისკენ მიემართებოდნენ. ასეთი დამუშავების დროს ნაკვეთის შუა გულში ღია კვალი ანუ ღარი ჩნდებოდა, კიდეებზე კი ზურგი. ხენის ამ წესს ნ ა ღ ა რ ზ ე ხ ე ნ ა ეწოდება. მეორე შემთხვევაში ხენას შუაგულიდან იწყებდნენ და გუთნის მარჯვნივ მობრუნებით კიდეებისკენ მიდიოდნენ. მიწის ასეთი დამუშავების დროს ნაკვეთის შუა გულში მოუხნავი ზოლი ანუ ზურგი რჩებოდა, კიდეებში კი თითო ღია კვალი. ხენის ამ წესს ნ ა ზ უ რ გ ი თ ხ ე ნ ა ჰქვია⁴⁸.

როდესაც მიწის გარკვეული მონაკვეთის ხენას დაამთავრებდნენ, მაშინვე იწყებდნენ იმავე ნაწილის თესვას. იმ დღით სქელ ლობიოს სირსველათ ხახვით და ქონით შეაზავებდნენ, რომ სირსვალეით მარცვალ მოსულიყო. ამოზელილ ლობიოს არ მოიტანდნენ, ყანას გუდაფშუტა არ მოერიოსო.

თესვას მზიან ამინდში, დილით ადრე იწყებდნენ და მზის ჩასვლამდე თესავდნენ. თესავდა ორი კაცი, რომელთაგან ერთს მარცვლით სავსე ხურჯინი მხარზე ჰქონდა გადადებული და მთესველს თესლს აწვდიდა.

მოუსმინოთ მთხრობელს: „პურის წვერზე კაცი მიდიოდა, ეს იმას ნიშნავდა, რომ ყანა აქამდე დათესილი იყო. ასე ებმებოდა ნათესი ნათესს“. „უჯანო-ჯანდაგ მიწაში ცოტა მოლღეთ — თხლათ უნდა დაითესოს, რომ ყანამ შესძლოს თავთავის მოცემა. კარგად გილას თუ გინდ სავსეთ — მჭიდროთ დაითესოს აიტანს“⁴⁹.

სასურველი იყო, რომ მიწა ნაწილ-ნაწილ მოხნულიყო და დათესილიყო. იყო ისეთი მეურნეც, რომელიც ყველა მიწას ერთად

48 შდრ. გ. ჩიტაია, მასალები საქართველოს სახენელი იარაღების ისტორიისათვის, საქართველოს მუზეუმის მოამბე ტ. V. 1932.

49 მთხრ. შაქრო მიტოს ძე პარწიკანაშვილი, 69 წლ.

მოხნადა და მერე დათესადა. ასეთ მიწაზე ბალახი ასწრებდა ამოსვლას და ცუდი მოსავალი მოდიოდა.

დღიურზე ითესებოდა ორი კოდი ქერი, ხოლო 15—16 ლიტრა პური. „დადლილ მიწაზე 16 ლიტრას თესავდნენ, მამძლებზე 15 ლიტრას, იპატრიარქებდა და ხშირ გამაილებდა⁵⁰“. თესვა ისეთივე რიგით ხდებოდა, როგორც ხვნა. „თუ სულ ერთს უთესეს, ნელავდება, მოსავალი აღარ ვარგობს, გვალვა უსწრებს⁵¹“.

თესვის შემდეგ კაბდო უნდა მოეტარებინათ, რომელშიაც 6 ან 8 უღელი საქონელი იყო შებმული. კაბდოს მართავდა ან დღის ან ღამის მეხრე, რომელიც ზედ იდგა. თუ მიწა გოხიანი იყო, მაშინ, კაბდოზე სიმძიმისათვის გუთანსაც დებდნენ. დაყინულ და მაგარ მიწაზე კაბდოს ორჯერ მოტარება იცოდნენ. კაბდო შლიდა მიწის დიდ ბელტებს, მიწის ზედაპირს ასწორებდა და მარცვალს ფარავდა.

როდესაც თესვას გაათავებდნენ, მეხრე წკნელს აიღებდა, თავს ჩაუტეხავდა და მიწაში ჩაარჭობდა, სავსე თავთავი ეგრე დაიხაროსო.

როდესაც პური შემოვიდოდა — შემრეშდებოდა — შეყვითლდებოდა, დილით ადრე ცხელ ამინდში იწყებდნენ მკას. ყანის მკა საშურ საქმედ ითვლებოდა. ყანის „დაბერება“ მეურნის შეუძლებლობაზე ლაპარაკობდა. განსაკუთრებით სწრაფად მკიდნენ იმ ყანას, რომელსაც ჩაწოლისადმი მიდრეკილება ჰქონდა.

ერთი კაცი ყანას ვერ მომკიდა, ამიტომაც გავრცელებული იყო ურთიერთდახმარება, რომელიც ნ ა ც ვ ა ლ გ ა რ დ ა ს სახელით იყო ცნობილი; იცოდნენ მუშის ქირით მოყვანაც. ნაცვალგარდი გულისხმობდა რამდენიმე თანაბარძალიანი გლეხის ერთად მუშაობის სამაგიეროს ანაზღაურებით. სამაგიეროში ივარაუდებოდა არა მარტო მკაში გადახდილი შრომითი საზღაური, არამედ სხვა დროსა და სხვა სამუშაოზე ანაზღაურებული შრომითი

50 მთხრ. იოსებ ჯნატეს ძე მჭედლიშვილი. 82 წ.

51 მთხრ. შაქრო მიტროს ძე პარწიკანაშვილი, 69 წლ.

ღირებულებაც. მაგალითად, თუ გლეხს ერთი დღის მკაში ეინმე მოეხმარებოდა, მას შეეძლო ამ გლეხისათვის ურმით ეშველა, ძნა, შეშა და ფიხი მოეტანა. შრომის ანაზღაურება ნატურითაც იცოდნენ: ყველით და ხორბლით, რომელიც ყველზე და ხორბალზე შევლის სახელით იყო ცნობილი. გლეხი მეჯოგისაგან ყველიერში იღებდა ყველს და მკაში მას ყველის ღირებულების მიხედვით შევლოდა. ერთი დღის მკაში იღებდნენ სამ გირვანქა ყველს ან სამ აბაზს.

მკაში „დაძახილებს“ მუშაობის დასაწყებად წინასწარ აფრთხილებდნენ. მკელს მხოლოდ ნამგალი მიჰქონდა სამუშაოდ, ხოლო ყანის პატრონს, თუ ყანა შორს იყო, ხარჯი უნდა წაეღო, — პური, კერძი, ზოგი საკლავსაც დაკლავდა.

ყანის მკას ერთ დღეში ამთავრებდნენ, რადგან ეშინოდათ აედარს მოსავალი არ გაეფუჭებინა. მომკელთა რაოდენობა (10—15—20—30 კაცი) ყანის ზომაზე იყო დამოკიდებული, მუშაობის დაწყებისთანავე დახელოვნებულ მომკელს მეთაურად აირჩევდნენ. მერე თითო ჯამ ღვინოს დალევდნენ, „თითო ლუკმა პურს“ შეჭამდნენ და დაილოცებდნენ.

მესვეური და მკელები ფართობზე მწკრივად გაიშლებოდნენ. თითოეულ მწკრივს თავის მესვეური ჰყავდა, რომელიც წინ მიდიოდა. მესვეურს უკან მკელები მიჰყვებოდნენ. ღონიერ ყანას ერთ სვეთ ვერ მკიდნენ, ამიტომ მას შუაზე ჭრიდნენ და მუშაობას ყანის შუიდან იწყებოდნენ. ყოველი სვის გატანის შემდეგ, მასპინძელი მკელებს თითო ჯამ ღვინოს ასმევდა, რომ ყანა უფრო ენერგიულად მოეპკათ. მესვეურს „ყანა მიჰქონდა“ — თანატოლ ხელეურებს ჭრიდა. ორ მკელს უკან ერთი მეძნეური მიჰყვებოდა, რომელიც ხელეურს ულოზე აწყობდა და ძნას კრავდა. ყანას ძნად იმიტომ კრავდნენ, რომ თავთავი კარგად გამშრალიყო. გამშრალ ძნას მაგრად კრავდნენ, ოდნავ ნოტიოს კი — თავისუფლად. შეკრულ ძნებს ათეულებად აწყობდნენ.

მკა მძიმე სამუშაოდ ითვლებოდა, ამიტომ წახალისების მიზნით მკელები სკრელის გატანაზე მღეროდნენ, ამბობდნენ „ჯერ

ნელ სიმღერებს, მერე უფრო ჩქარს“, სხვადასხვა სახის შაირებს და წინ წასულ მკელს აქეზებდნენ. სიმღერის რიტმი სამკალის შრომის ტაქტთან და ნამგლის გამოზომილ მოქნევასთან იყო დაკავშირებული⁵².

პორნოგრაფიული და სატრფიალო ხასიათის შაირები მკაში იმდენად მიღებული ყოფილა, რომ თუ ოჯახში მყოფ ან მკაში დამხმარე ქალებს ასეთი შაირით არ მიმართავდნენ, ყანის პატრონი წყენით ეუბნებოდა მკელებს „ჩემი ხარჯი იჭმევა და ჩემ ღედაკაცებს რატომ არ აგონებთო“.

მუშაობის პროცესშივე ხდებოდა ნამგლების გაღვსვა და ნამგლისაგან გასუფთავება, რომლის დროსაც „სამკალისაგან“ განსხვავებული ლექსები ითქმებოდა, იცვლებოდა შრომის რიტმი, რაც მუშებს შესვენების საშუალებას აძლევდა. მკაში მეძნეურებს და მესვეურსაც თავისი ლექს-სიმღერები ჰქონდათ, რომელიც სამკალი სიმღერებისაგან მხოლოდ შინაარსით და ლექსიკით განსხვავდებოდა⁵³. მღეროდნენ აგრეთვე მეხელეურის სიმღერასაც და ძნის დამდგმელსაც სცოდნია დაძახილი⁵⁴.

ზოგიერთ ლექსში მეძნეური და მკელი კეთილ სურვილს გამოხატავდა და გლეხკაცს ლოცავდა. ამ სიმღერას ხშირად მეთაური იწყებდა.

„გაღმიდან გემევესახლე, მე ვარ კიკნაძე ბერია
თორმეტ უღელი ხარი მყავ, ათი იაბო ცხენია,
სულ წინ შენ ჩაგიკლებინო, ჯერ კალო მერმე რთველია,
დაუბერდი შენს პატრონსა, უტკივარი და მთელია“⁵⁵.

როგორც ცნობილია, სამკალში სრულდებოდა საყოველთაო გაერცელებული მუშური „პეგი-ოგა“ და სხვა სიმღერები: მგზავრული, მაყრული და სხვ.

მკით გამოწვეული ჭრილობებისაგან თავის დასაცავად

52 თ. ოქროშიძე, შრომითი სიმღერები, თბილისი, გვ. 11—12.

53 თ. ოქროშიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 11—12; თ. მამალაძე შრომის სიმღერები კახეთში, თბილისი, 1963, გვ. 113.

54 თ. მამალაძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 111.

55 მთხრობელი მათე მარკოზის ძე ჭარელაშვილი, 67 წლ.

კახელი მეურნე საგანგებოდ იცვამდა; ორივე ფეხზე საცვეთებს იკეთებდა, რომელიც ტყავის ან ტილოს მასალისაგან პაჭიჭივით იკერებოდა. მკელი ტანზე ტყავის ან ტილოს წინსაფარს იფარებდა; ძველად კი მოქნილი ტყავისაგან შეკერილ ტყავკაბას ატარებდა, რომელსაც აკურაში სამკბილა ან კბილა ერქვა⁵⁶.

ტყავის სპეციალური ტანსაცმელი ქიზიყში სამკვდილის სახელით იყო ცნობილი⁵⁷.

მკელი მარჯვენა ხელზე იკეთებდა ტილოს ქსოვილის სამკლავე სამაჯურს. გვერდზე გაკერილი სამკლავე მკელს თასმით ჰქონდა ჩამოცმული კისერზე.

მკელს შუბლს უფარავდა ოთხფენად მოკეცილი ტილოს სამშუბლე რომელიც კეფაზე იკერებოდა. იგი თავიდან ჩამონადენი ოფლის შესასრუტად იხმარებოდა და თვალებს იცავდა. მარცხენა ხელის სამ თითზე მკელი სათითევებს ატარებდა.

მკაში მომუშავეები ხუთჯერ ისვენებდნენ, ხოლო ორჯერ ჭამდნენ საჭმელს. ვახშამი მკელის ოჯახში უნდა ეჭამათ, როდესაც მკას დაამთავრებდნენ, მესვეური დაიძახებდა:

„ორმოს ჩადი ძველად გადი,
შენ ძველი და სხვა ახალი.
ღმერთო პატრონს მოახმარე,
ლხინ, თამაშობაშიაო,
ქალების დათხოვებაში,
ვაჟების დაჩენაშია“ და სხვ.

მესვეური ამ სიტყვებს სამჯერ გაიმეორებდა და ხალხიც სამჯერ დაიძახებდა „ვაშას“. მერესაუკეთესო ფხიანითა ვთავისაგან მკის ჯვარს შეკრავდა და ყანის პატრონს ვახშამზე მიუტანდა. ოჯახის დიასახლისის „ჯერის“ მომტანს საჩუქრად აძლევდა მამალს, რომელსაც ჯვრის მამალს ეძახდნენ. მამალს

56 მთხრობლები: მარკოზი ნიკოს ძე ხატიაშვილი 77 წლ, ალექსი ლუარსაბის ძე ბლუიშვილი 88 წლ.

57 სტ. მენთეშაშვილი, კალობა ქიზიყში. საქ. სახ. მუზ. მოამბე, ტ. IX, — გვ. — 60.

იმ დღესვე ყველას აჭმევდნენ, ხოლო მის თავფეხს მესვეურს აძლევდნენ. მკის ჯვარი ცალკე ინახებოდა მომავალი წლის თესვამდე. „თესლის გატანის“ დღეს მას ფშვნიდნენ, „ღვინით აზიარებდნენ“. დასათეს თესლში შეურევდნენ და იტყოდნენ — ასე კაკალივით მარცვალი მოვიდესო.

ათეულობად დადგმულ ძნებს კალოზე ურმით მოიტანდნენ და ფთე მოქცეულათ ურმეულათ დგამდნენ. როდესაც კალოზე ბევრი ძნა იყო მოზიდული და მისი მალე გალეწვა არ ხერხდებოდა. მაშინ მას ფთემოქცეულად — გრძლად აკეთებდნენ, დაწყობის დროს ძნების თავთავებს შიგნით აქცევდნენ, ხოლო შუა წელის შემდეგ თავთავივით გარეთ, რომ წვიმას არ გაეფუჭებინა. ფთემოქცეულს თავზე ძნისაგან ჭაპანს უკეთებდნენ, რომელსაც თავის გავლას ეძახდნენ. ფთემოქცეული სამნაირი იყო: პატარა, საშუალო და დიდი.

ყანის დაურჩმელობა მაშინ იცოდნენ, როდესაც მას ორ-სამ დღეში ლეწავდნენ. ურმულში 15—16 ათეული ძნა თავსდებოდა და მრგვალად იდგმებოდა. ორი ძნა თავთავებით ერთმანეთისაკენ იყო მიქცეული და გულში თითო ძნა ჰქონდა ჩადებული. ასეთი წყობით ურმული თანდათან დავიწროვდებოდა — „აკოკლდებოდა“. კონუსისებურ ურმულს თავზე რამდენიმე ძნას ადებდნენ, რომ წვიმისაგან დაცული ყოფილიყო.

კალო ძირითადად სოფლის ნაპირზე სახნავ მიწასთან ახლოს იმართებოდა, ზოგი სახლთანაც იკეთებდა. კალო ყოველმხრივ ღია და სწორ ადგილზე უნდა მოწყობილიყო. თუ ადგილი ქვიანი იყო, ლამს დაყრიდნენ და „გაძეკავდნენ“, კევრს მოატარებდნენ, მორწყავდნენ, გადაგვიდნენ და გააშრობდნენ. გააშრობად ორისამი დღე იყო საჭირო; ამის შემდეგ ლეწვას იწყებდნენ.

ზოგჯერ კალოს გასაკეთებლად ტყეს, ჯაგებს ჩეხავდნენ, ძირკებს წერაქვით ამოყრიდნენ, მერე ლამს დააყრიდნენ და უკოხო კევრით მოთეგავდნენ; როდესაც მიწა გამაგრდებოდა, მორწყავდნენ, გააშრობდნენ და რამდენიმე დღის შემდეგ ლეწვას იწყებდნენ.

თუ კალო არ იყო დაზიანებული, მას მხოლოდ გადათოხნა და გადაფხეკა სჭირდებოდა. კალოს არნადით ხერეტდნენ, რწყავდნენ და ცოცხით ასუფთავებდნენ. გვალვის დროს, კალო რამდენჯერმე უნდა მორწყულიყო.

აკურაში ლეწავდნენ როგორც დიდი, ასევე პატარა კევრით დიდ კევრში ერთუღელა საქონელს აბამდნენ, პატარაში კი ცხენი იყო შებმული. დიდ კალოზე ორი, სამი კევრით ლეწავდნენ, პატარაზე კი ერთით. ლეწვის პროცესში ძნის ჩაშლა და გადაბრუნება ფიწლით ხდებოდა. იხ. ნახ. 1.

როდესაც ძნა გაილეწებოდა, საქონელს გამოუშვებდნენ, გალეწილ ბზეს ნ ი ჩ ბ ი თ ა და ა რ ს ა დ ი თ შეხეცტავდნენ (იხ. 1, 2) ცოცხით შეგვიდნენ და გაანიაებდნენ. განიავების დროს ცოცხს „უსუროვებდნენ“, რომ პურს „ჯეული“ არ შეჰყოლოდა. გაცხავების დროს პური ქვეშ გადიოდა და ჯეული ცალმხარეს რჩებოდა. დარჩენილ ბზეს საბძელში აბინავებდნენ. წინ გადასულ მსხვილ პურს წვერის პურს ან ხვაკის წვერს ეძახდნენ და სათესლედ ინახავდნენ. ამის შემდეგ, (ნახ. 3) მარცვალს ცხაკეში აცხავენდნენ და ცხრილში ატარებდნენ, სუფთა პურს მზეზე შლიდნენ, ახმობდნენ და საცალოებში ყრიდნენ.

აკურაში წისქვილი არ იყო, მოსავალს ვაჩნადიანის, კი-სისხევის და კონდოლის ორ და სამთელიან სიმინდის წისქვილებში ფქვავენდნენ.

წისქვილში წასაღებად რამდენიმე დღით ადრე ამოიღებდნენ საჭირო რაოდენობის საფქვაკს და ცხრილავდნენ. დაცხრილულ საფქვაკს დაკმაზავდნენ და საფენზე მზეზე შლიდნენ.

წლის განმავლობაში თითო ოჯახში 6 საცალო მარცვალს სამჯერ ფქვავდა⁵⁸. ვისაც საკუთარი ხარები არ ჰყავდა და ურემი არ ჰქონდა, საცალოს წაღებასა და გადმოტანაში თითო აბაზს იხდიდა. თუ ფული არ ჰქონდა ან მეურმე სხვა სახის

58 „ერთ მოზრდილ ადამიანს 6 კოდი პური სჭირდებოდა, მწყემს 7 კოდი, რადგან ის მეტს სჭამდა, სხუასაც აჭმევდა და ზოგჯერ წაღებული პური უფუჭდებოდა. ბაეშეს ნაკლები ხარჯი ჰქონდა“.

სამუშაოს შესრულებით უფრო იყო დაინტერესებული, მაშინ შრომის ღირებულებას თოხნაში დახმარებით ან სხვა სამუშაოთი უნაზღაურებდა.

საფქვავის დაფქვა წყლის ნორმალურ დინებაზე იყო დამოკიდებული. გვალვებისა და ყინვების დროს დაფქვა გაძნელებული იყო და საფქვავის რიგი იდგა. ასეთ შემთხვევაში მესაფქვე საჭმლითა და ღვინით მიდიოდა. ზოგჯერ საფქვავს მთელი კვირა ელოდებოდნენ და ღამეებს ზღაპრების თხრობაში და სმა-ჭამაში ატარებდნენ. იყო ისეთი შემთხვევა, როდესაც მეწისქვილე საფქვავის პატრონისაგან ქრთამს იღებდა და მას სხვებზე ადრე განუსაზღვრავდა დაფქვის დროს. ზოგი საფქვავს წისქვილში ტოვებდა და როდესაც მისი დაფქვის რიგი ღვებოდა, მაშინ მიდიოდა წამოსაღებად.

წისქვილზე დაფქვის გამოსაღებად მინდი იყო დაწესებული. სიმიდზე და ხორბალზე მი ინ დ ს ერთნაირი რაოდენობით არ იღებდნენ⁵⁹; თუ მინდს არ მისცემდნენ, მაშინ 1 ფუთ მარცვალზე 1 კაპიკი უნდა გადაეხადათ. მინდის აღება ძირითადად კასრით და სამინდოთი იცოდნენ. 14 კასრ ხორბალზე მე-15 კასრი მინდისათვის იყო განკუთვნილი. უნდა აღინიშნოს, რომ მინდის ასაღები ჭურჭელი ხშირად იცვლებოდა.

აკურაში დღემდე ფართო მოხმარებაშია მამაპაპური თ ო ნ ე , რომელშიაც საყოველთაოდ ცნობილ შოთ პურებს აცხობდნენ ტაბ. IV, სურ. 1, 2.

ამჟამად აკურაში შექმნილია მრავალდარგიანი სოფლის მეურნეობა, რომლის წამყვანი დარგი მევენახეობაა. ამასთან ერთად, მარცვლეული მეურნეობის, მეცხოველეობისა და მებოსტნეობის განვითარება ყოველწლიურად შეუწელებელი ტემპით მიმდინარეობს. უკანასკნელ ხანებში საგრძნობლად გაიზარდა არა მხოლოდ მარცვლეული კულტურების ნათესი ფართობი, არამედ

59 ხორბლით სავსე სიმიდო ან კასრი თავგადასწორებული უნდა ყოფილიყო, სიმიდინი კი ნაკლები.

მოსავალი თითოეულ ჰექტარზე. როგორც ცნობილია, სოფლის მეურნეობის აღმავლობის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას წარმოადგენს სამუშაოთა მექანიზაცია. ძირითადი და უძნელესი სამუშაოები აკურაში თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო მანქანა-იარაღებით სრულდება; აქ ხენა-თესვა, თავთავიანი კულტურების აღება-ლევვა ტრაქტორებითა და კომბაინებით ხდება, მაგრამ არა იმ რაოდენობით, როგორც ამას მეურნეობის მასშტაბი მოითხოვს.

მიწათსარგებლობის ფორმები

მიწათმოქმედებასთან დაკავშირებით საყურადღებოა ის ცნობები, რომლებიც ქრონოლოგიურად XVIII ს. მიწურულისა და XIX—XX საუკ. აგრარული ურთიერთობის საკითხებს ეხება.

სოფელ აკურაში მიწების უმრავლესობა ძირითადად გლეხობას ეკუთვნოდა, იგი იყო ძირითადი მწარმოებელი. გლეხთან ერთად ადგილმამულის მესაკუთრე იყო ვაჭარი და სასულიერო პირი. აკურაში იყო მცირემიწიან გლეხთა დიდი ნაწილი, რომელთაც მიწა არ ყოფნიდათ ან სულ არ ჰქონდათ. ისინი იძულებული იყვნენ მიწა იჯარით აეღოთ, ეძებნათ დამატებით მიწა აკურის გარეთ მსხვილ მიწისმფლობელებთან (ნაბატონარებთან) სოფელ ვაჩნაძიანსა და ვანთაში, ან სხვა სოფელში წასულიყვნენ დღიურ მუშად⁶⁰. მაგრამ იყო ისეთი შემთხვევები, როდესაც ხოდაშნელები, ვანთელები და ბუშატელები აქ ღალაზე ხნავდნენ მიწას. იჯარით მიწის აღება გამოწვეული იყო აგრეთვე მოუსავლიანი წელიწადით — სურსათის ნაკლებობით, გაუთავებელი ვალებით და სხვ. დაახლოებით 900-იანი წლებიდან ღარიბ გლეხს იმ სახელმწიფო გადასახადის გადახდაც უჭირდა, რომელიც მის მიწის ნაკვეთზე იყო შეწერილი.

აკურაში ვხვდებით იჯარის თითქმის ყველა იმ სახეობას, რომელიც ფეოდალიზმისა და კაპიტალისტური ურთიერთობის დროს იყო გაბატონებული XVII—XX სს. საქართველოში.

60 როგორც 1821 წ. კამერალური აღწერიდან ჩანს, თელავის მაზრაში გლეხობის მნიშვნელოვანი ნაწილი აქირავებდა სამუშაო ძალას. საქ. ცსსა, ფ. # 510.

იჯარით გაიცემოდა სახნავი მიწა, ეენახი, ბალი და სხვ. განსაკუთრებით გავრცელებული იყო სახნავი მიწის იჯარით გაცემა.

იჯარა იყო მოკლევადიანი და გრძელვადიანი. მოკლევადიანი იჯარა ყოველწლიურად ახლდებოდა, 1—3 წლამდე გრძელდებოდა და გარკვეულ შეთანხმებაზე იყო დამყარებული. გრძელვადიანი იჯარა კი წერილობით ფორმდებოდა და 20—25 წელი გრძელდებოდა. ამ ხნის განმავლობაში მეიჯარადრე მიწას ყოველწლიურად ამუშავებდა და მას გარკვეულ ვადამდე მემკვიდრეობით გადასცემდა, თუმცა იგი მიწაზე არც მიჯაჭვული იყო და მიწის მესაკუთრესთან მას არც პირადი დამოკიდებულება ჰქონდა, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში იმ ძალაუფლებას, რომელიც ნებას აძლევდა მიწის მესაკუთრეს თავის სასარგებლოდ ემუშავებინა მიწა-წყლიანი გლეხი.

როგორც მოკლევადიანი, ასევე გრძელვადიანი იჯარის დროს მიწის მესაკუთრესა და მეიჯარადრეს შორის მყარდებოდა გარკვეული შეთანხმება, რომელიც ძირითადად ვალდებულების დროულად შესრულებაში გამოიხატებოდა.

მოკლევადიანი იჯარა უარყოფითად მოქმედებდა მიწათმოქმედების კულტურაზე, მიუხედავად ამისა, მიწის სიმცირის დროს მემამულე მაინც ამ სახის იჯარით იყო დაინტერესებული, რადგან ასეთ შემთხვევაში ის თავისუფლად ამალღებდა იჯარის ქირას, რაც ძირს უთხრიდა ინტენსიურ გლეხურ მეურნეობას და აფერხებდა მის ნორმალურ განვითარებას. ამავე დროს გარკვეული სამუშაოების ჩატარების შემდეგ ცუდი მიწა შეიძლება კარგ მიწად გადაქცეულიყო და იგი უფრო ძვირად გაეცა, ვიდრე ადრე იყო გაცემული.

მიწაზე საიჯარო ფასის აწევა უფრო საგრძნობი გახდა რეფორმის მომდევნო ხანაში, როდესაც მასზე მოთხოვნილება გაიზარდა (პ. გუგუშვილი).

იჯარის მაღალი ქირის მიუხედავად, გლეხი მემამულეს აძლევდა ქრთამს. ქ. თელავის მაზლობლად მდებარე სოფლებში, რომლებიც მჭიდროდ იყო დასახლებული, თუ ერთსა და იმავე მიწაზე რამდენიმე მსურველი გამოჩნდებოდა, მოიჯარე მიწას აძლევდა იმას, ვინც მიწის მესაკუთრეს ზედმეტ ფულს — ქრთამს მისცემდა, დესეტინაზე 1 მან — 1 მან. 20 კაპ., მანეთამდე⁶¹; გარდა ამისა, გლეხს მოიჯარესთვის მოსავლის ნახევარი უნდა მიეცა. ამიტომ, როდესაც იჯარის ვადა გავიდოდა, მას შეეძლო იგივე მიწა უფრო ძვირად გაეცა.

იჯარადართა ურთიერთობა გარკვეულ წესს ემორჩილებოდა. მიწის იჯარით გაცემის დროს პატრონს უფლება არ ჰქონდა გაცემული მიწა სურვილისდა მიხედვით ჩამოერთვა. მაგალითად, როდესაც გარკვეულ მიწის ნაკვეთზე გლეხსა და მიწის მფლობელს შორის ურთიერთობა მყარდებოდა, იგულისხმებოდა, რომ მოიჯარე ანეულს დათესავდა და მოსავალს აიღებდა. მაგრამ თუ მიწის ნაკვეთზე გლეხი სიმინდის მოსავალს აიღებდა, მიწის პატრონს უფლება არ ჰქონდა მეიჯარადრესთან ურთიერთობა შეეწყვიტა. „გლეხს ანეული უნდა მეეჭამა, ისე არ შეიძლებოდა“. იჯარადრობის ურთიერთობა ძირითად ანეულის ზენა-თესვას გულისხმობდა.

საიჯარო გადასახადი იმისდა მიხედვით წესდებოდა, თუ როგორი იყო მიწის ნაკვეთი. საუკეთესო მიწას ძირითადად სანახევროდ ამუშავებდნენ. უვარგისს — სამეათეოდ, სამეხუთედოდ, სამეოთხედოდ, სამესამედოდ და სხვ⁶².

საიჯარო გადასახადის ღირებულება დამოკიდებული იყო აგრეთვე სარგებლობის სახეობაზე, მიწის სიშორე თუ სიახლოვეზე სოფელთან. იმაზე, თუ როგორი მოთხოვნილება იყო

61 СМЭБГКЗК, II, გვ. 419.

62 ბ. გულისშეილის გამოკვლევაში აღნიშნულია რომ 1870 წლამდე მიწებს მემამულეები სამეათედოდ აძლევდნენ, ხოლო 1870 წლების შემდეგ ძირითადად მიწა სანახევროდ, სამეოთხედოდ და სამეათედოდ მუშავდებოდა. პ გუგუშვილი. აგრარული ურთიერთობანი ამიერკავკასიაში მე — 19—20 სს. მიჯნაზე, თბილისი, 1955.

მიწის ნაკვეთზე და რამდენად იყო საჭირო მეიჯარადრისათვის. მოსავალი იმისდა მიხედვით იყოფოდა, თუ მიწის პატრონი რა ხარჯს იღებდა თავის თავზე.

მიწით სარგებლობისათვის საიჯარო ქირა, რომელსაც მისი მომხმარებელი იხდიდა, იყო ნატურალური ხასიათის, ე. ი. ღალა — რენტა პროდუქტებით და შრომითი ანაზღაურების — შრომითი რენტა. მაგრამ იყო შემთხვევები, როდესაც საიჯარო ქირის ანაზღაურება ფულით ხდებოდა, რაც ფულადი რენტის სახელითაა ცნობილი.

საიჯარო ქირა კომბინირებული იყო. კომბინირებული იჯარის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მემამულეთა მიწებს ამუშავებენ გლეხები თავის ინვენტარით, რისთვისაც გასამრჯელოს იღებენ ნაწილობრივ ფულით, ნაწილობრივ ნატურით და შრომითი საზღაურით.

სოფელ აკურაში დადასტურებული საოჯახო გადასახადები ასახავს, ერთი მხრივ კაპიტალიზმამდელ ანუ სასურსათო — ნატურალური მეურნეობის — ბატონყმურ მეურნეობას და, მეორე მხრივ, კაპიტალისტურ მეურნეობას — ფულად მეურნეობას. იჯარისესორივე ფორმა გვხვდება XIX საუკ. მეორე ნახევრის საქართველოში.

ნატურალური მეურნეობისათვის დამახასიათებელია ისეთი მეიჯარადრე, რომელსაც საკუთარი მიწა გააჩნია და თავისი სამუშაო ინვენტარი და ცოცხალი გამწევი ძალით მემამულის მიწასაც ამუშავებდა. როგორც ცნობილია, სასურსათო იჯარის ეკონომიკური საფუძველია გლეხთა მცირემიწიანობა და გამწევი ძალის სიმცირე, რაც აიძულებს მათ აიღონ იჯარით მიწის მცირე ნაკვეთები და თვითონ დაამუშაონ ის.

კაპიტალისტური იჯარის დროს არის ისეთი შემთხვევები, როდესაც მიწას თავის მეურნეობაში ამუშავებს არა იჯარადარი, არამედ მის მიერ დაქირავებული მუშები და ამ შრომის ექსპლუატაციის საშუალებით აწარმოებს პროდუქტს ბაზრისათვის. ხოლო ხშირად მიწას ამუშავებს ისეთი გლეხი, რომელსაც

არც საქონელი ჰყავს და არც ინვენტარი გააჩნია. ასეთ შემთხვევაში გლეხმა „უნდა მიჰყიდოს თავის სამუშაო ძალა იძულებით კაპიტალისტს“⁶³.

როგორც სასურსათო, ასევე კაპიტალისტური იჯარის დროს, სოფელ აკურაში ერთი მხრივ ვხვდებით ისეთ შემთხვევას, როდესაც მიწებს იჯარით აძლევს თავადაზნაურობა ან მემამულე და მას იღებს ძალზე მცირემიწიანი ან უმიწაწყლო გლეხოება. მეორე მხრივ კი მიწას გასცემს ღარიბი გლეხოება და მას ამუშავებს შეძლებული. ჩვენ გვაქვს მასალები იმის შესახებ, რომ ღარიბ გლეხოებას არ აქვს საშუალება მიწის დამუშავებისა, არ აქვს ფული, არ აქვს ინვენტარი, თესლი, არ ჰყავს პირუტყვი.. ეს არის გაჭირვებით გამოწვეული იჯარა. ასეთი შემთხვევის დროს, ხენათესვა და თესლი, სამუშაო იარაღი — გუთანა, ხარები — მიწის მესაკუთრეს ეკუთვნოდა, ხოლო მეიჯარადრე ვალდებული იყო დამუშავებული ყანა ორჯერ გაეთოხნა, ყანის მოტეხვის შემდეგ „ჩიჩქი“ მოეჭრა და შეეკრა. მეორე თოხნის დროს მიწის პატრონი მეღალავეს აძლევდა ერთ კასრ ფქვილს და ათიოდე პურს. თუ მეიჯარადრე დამოუკიდებლად თოხნიდა რამდენიმე დღე, მიწის პატრონი ვალდებული იყო ყოველდღე ეძლია მისთვის საკვები. იყო შემთხვევები, როდესაც მეიჯარადრე საკუთარი ხარჯით თოხნაში სხვას იშველიებდა. ასეთ დროს მიწის მესაკუთრე მეიჯარადრეს სათაოსაც (ერთ ან ორ გოდორ სიმიდს ტაროთი დღიურზე) აძლევდა. გაღალავების ზემოაღნიშნული სხვაობა იყო იჯარის ყველაზე უფრო კაბალური ფორმა, როდესაც მხოლოდ გლეხის შრომის ანაზღაურება ხდებოდა. გლეხი იყო დაქირავებული ყმა, ექსპლოატაციის იარაღი.

კერმიშევს გამოანგარიშებული აქვს თუ რა მოგებას პოულობდა მემამულე თითქმის ანალოგიურ პირობეებში. მემამულეს ერთ დესეტინაზე 24 მან. მოგება რჩებოდა⁶⁴.

63 ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 15. გვ. 86.

64 Х. А. Вермишев. Хозяйство, Кн. Багратиона-Мухранского, ТКОСХ, 1885.

აკურაში დადასტურებულია იჯარის ქირის რამდენიმე ფორმა, სადაც გათვალისწინებული იყო გარდა მიწისა — თესლი, საქონელი, სამეურნეო იარაღები და სხვ. მეიჯარე გლეხს უნაზღაურდებოდა ან მხოლოდ შრომა, ან ასევე მეურნეობის საწარმოო საშუალებები (იარაღი, საქონელი, თესლი).

საერთოდ იჯარით მიწის აღება იმისდა მიხედვით ხდებოდა, თუ რა შესაძლებლობა ჰქონდა მეიჯარეს, რამდენი მუშა-პირ-უტყვი ჰყავდა ან როგორი ინვენტარი ჰქონდა მას. მაგრამ როგორც აღვნიშნეთ, ყველა გლეხს არ ჰქონდა სამეურნეო საშუალებები: არ ჰყავდა საქონელი, არ ჰქონდა გუთანი, თესლი, რომლებიც საიჯარო პირობის ელემენტები იყო. ამიტომ ღარიბი გლეხობა ასეთ მიწას გ უ თ ნ ე უ ლ ი თ ან მ ო დ გ ა მ ი თ — შეამხანაგებული კომლის წევრების საშუალებით ხნავდა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მიწის იჯარით აღება გამიზნული იყო არა მარტო აუცილებელი საჭიროებისათვის, არამედ ზედმეტი შემოსავლის მიღების მიზნითაც. გლეხები ხშირად ამუშავებდნენ ცუდ მიწებს, მას მეურნეობისათვის იყენებდნენ და ამ მიწების მესაკუთრებად ხდებოდნენ; მათ შორის იყვნენ ისეთი მეურნეები, რომელნიც პირადი გამდიდრების მიზნით ხნავდნენ და თავიანთი მონაგებით მდიდრდებოდნენ. ასეთი გლეხები თანდათან აგროვებდნენ თანხას და მიწებს ყიდულობდნენ: ისინი შემდეგ უკვე სხვებს უწევდნენ ექსპლუატაციას.

მიწის იჯარის ქირა არა მარტო აღნიშნულ სოფელში, არამედ მთელ ამიერკავკასიაში უმთავრესად ნატურალური იყო (შრომამიგებიითი და პროდუქტადი რენტა)⁶⁵.

ნატურალური იჯარის პირობებში პროდუქტადი რენტის დროს მეიჯარე ინვენტარით და ცოცხალი გამწევი ძალით მუშაობდა მემამულის ან მიწის მესაკუთრის მამულში, თესლიც ძირითადად მისი იყო, ხოლო ზოგჯერ მიწის პატრონის ან ორივესი.

65 პ. გუგუშვილი, აგარარული ურთიერთობანი ამიერკავკასიასი, თბილისი, 1955, გვ. 42.

ნატურალური ფორმის იჯარა — პ რ ო დ უ ქ ტ ა დ ი რ ე ნ -
ტ ა ანუ ღალა, რასაც გლეხი აძლევდა მიწის სარგებლობის სანა-
ცვლოდ, იყო სამეათედო, სამეხუთედო, სამეოთხედო, სამესამედო
და სანახევრო.

თუ როგორი წესით უხდიდა მეიჯარე მიწის მფლობელს
ღალას, ამას ქვემოთ დავინახავთ.

მიწის იჯარით გაცემის ერთ-ერთი სახე, რომელიც თითქმის
ყველაზე მეტად იყო გავრცელებული სოფელ აკურაში, არის მიწის
საზიარო ანუ სანახევრო გაცემა. მასალაში დადასტურებულია
შემდეგი:

1. მიწის მესაკუთრე ალაღავენს მიწას საკუთარი თესლით,
ხოლო მეიჯარე ასრულებს ყველა სამუშაოს (ხნავს, თესავს, მკის,
ლეწავს). მოსავალი თანაბრად ნაწილდება მას შემდეგ, როდესაც
მიწის მესაკუთრე დახარჯული თესლის რაოდენობას აიღებს.
ასეთი წესით მიწის გაღალავენა მხოლოდ პურეული კულტურების
თესვის დროს იცოდნენ; სიმინდის თესვზე ღალას არ იღებდნენ.

2. იყო ისეთი შემთხვევაც, როდესაც მიწას ხნავდა მიწის
მესაკუთრე, მაგრამ მას მეიჯარე-მელალავე საკუთარი თესლით
თესავდა. ასეთი ანგარიშსწორების დროსაც „სარჩოს“ ნახევარი
შუაზე იყოფოდა.

3. საზიაროდ მიწა ისეთ შემთხვევაშიც გაიცემოდა, როდესაც
საკუთარ მიწას ხნავდნენ, მაგრამ თესლი არ ჰქონდათ. ასეთ
ვითარებაში მელალავე და მიწის მესაკუთრე ყანას საზიაროდ
მკიდნენ. მომკალ ძნებს ან გალეწილ თავთავს კი სანახევროდ
იყოფდნენ.

4. მიწის სანახევროდ გაცემის დროს მიწის დამუშავებისათვის
საჭირო ხარჯების ნაწილს მიწის პატრონიც იხდიდა. თესლი
ორივე მხარეს უნდა გაეღო, ხოლო მიწის მთელ სამუშაოებს
საკუთარი ინვენტარით და გამწევი ძალით მელალავე ასრულებდა.

შემდეგი სახე სატვირთო მიწის იჯარით გაცემისა არის მიწის
ს ა მ ე ო თ ხ ე დ ო გაცემა. რომელიც შემდეგში მდგომარეობს:

1. მიწის სამეოთხედოდ გაცემის დროს მიწის დასამუშავებელ ხარჯებს იხდის მესაკუთრე — ერთი დღე ღეწვაში უნდა უშველოს მეიჯარეს და მრავალი „ნათხალზე“ განაწილდეს.

2. გლეხი-მეიჯარე თავისი ინვენტარით, პირუტყვით და თესლით ამუშავებდა თავადის მიწას. აღებული მოსავლის ძნების გაყოფა კალოზე ხდებოდა. მოსავალი ნათხალზე იყოფოდა, რასაც მიწის ნათხალზე გაღალავება ერქვა. თავადი ან მისი მოურავი, როგორც მთხრობელი ზაქარია ქევხიშვილი მოგვითხრობს, „მხოლოდ საქეიფოდ ჩამოდიოდნენ კალოზე“, რომელსაც მეიჯარადრე იხდიდა ხოლმე.

მიწის იჯარით მოხვნა სამესამედოდ შემდეგნაირად ხდებოდა.

1. მეიჯარე გლეხი ხნავდა და თესავდა გაღალავებულ მიწას. მესაკუთრე ვალდებული იყო ხვნა-თესვასთან დაკავშირებული ხარჯები თვითონ გაეღო. მეიჯარესათვის ერთი დღე თავისი მუშებით ყანის მკაში ეშველა. მოსავლის აღებისა და განაწილების დროს კი შემოსავლის „ნასამედი“ || მესამედი მიეღო.

2. შემდეგი სახე მიწის იჯარით გაცემისა, ეს არის ისეთი შემთხვევა, როდესაც მეღალავე მიწას თვითონ ხნავს და თესავს. ასეთ შემთხვევაში გაღეწილი თესლი კალოზე აირწყვება, მეიჯარე „ნასამედს“ იღებს. ხოლო მესაკუთრე „ნათხალს“.

3. სიმინდის ყანის სამესამედოდ მოხვნა ასე იცოდნენ: იჯარით აღებულ მიწას გლეხი ხნავდა და თვითონ მიწის მესაკუთრე მონაწილეობას იღებდა სიმინდის პირველ და მეორე თოხნაში, ერთი დღე პირველი თოხნის დროს და ერთი დღე მეორე თოხნაში, ერთი დღე პირველი თოხნის დროს და ერთი დღე მეორე თოხნაში. მოსავალი ასეთი გარიგების დროს „ნასამედარი“ იყოფოდა; მიწის მესაკუთრე $\frac{1}{3}$ ღებულობდა. ხოლო მეიჯარე $\frac{2}{3}$ -ს. ხოლო თუ მიწის მესაკუთრე თოხნაში არ მიეშველებოდა, ის „ნათხალს“ მიიღებდა. ცნობილია, რომ სიმინდის ყანის დამუშავება გარკვეულ სიძნელეებს უკავშირდება, იგი ღრმად იხვნება, ორჯერ ან სამ-

ჯერ ითხოვება. ერთი დღიურის ორჯერ გათოხნას 16 კაც-დღე სჭირდება. ამიტომ მიწის მესაკუთრე ორი დღის მოხმარებაში მესამედს ღებულობდა.

პირველი წლის ღალის გადახდისა და სიმინდის ყანის აღების შემდეგ, გლეხი ეალდებული იყო იგივე მიწა მოეხნა და დაეთესა, ანეული აეღო და ყანის ღალაც აღნიშნული წესით გადაეხადა. მოკლევადიანი იჯარის დროს ანეულის აღების შემდეგ მიწა მესაკუთრეს უბრუნდებოდა.

4. სამესამედოდ იყოფოდა ისეთი იჯარით აღებული მიწები, რომლებსაც მეიჯარე თვითონ ხნავდა და თესავდა, თოხნიდა და სიმინდის მოსავალს იღებდა. ხოლო სიმინდის ყანის აღების შემდეგ უსახსრობის გამო ანეულის ყანას ვეღარ ამუშავებდა. ასეთ შემთხვევაში მიწის მესაკუთრე საანეულო მიწას „ნასამედზე“ სხვასთან ალაღავებდა, მკაში მას თავისი მუშახელით ეხმარებოდა, ხოლო ანეულის აღების შემდეგ მიწა მას უბრუნდებოდა.

1. ცნობილია თავადებთან „ნ ა ხ უ თ ა ლ ზ ე ღ ა ლ ო ბ ა ც“, რომელიც გულისხმობს მიწის გაცემას მოსავლის 1/5 ნაწილად. ასეთი ურთიერთობა ავალდებულებდა მეიჯარე გლეხს, რომ მიწა საყანედ, ასევე სასიმინდედ მოეხნა და დაეთესა. გლეხი უვლიდა ნათესს, მკიდა, ტეხავდა, აღებულ მოსავალს ბელელში აბინავებდა და თავადის მამულში „საქონელს ატარებდა“.

2. თავადებთან მიწის იჯარით აღება „ნათალზეც“ იცოდნენ. ე. ი. გადასახადი წინასწარ იყო განსაზღვრული და მოსავლის მეათედს ითვალისწინებდა.

რადგან აკურაში თავადები არ ცხოვრობდნენ, აკურელი გლეხები „მიწას ღალად“ მეზობელ სოფელ ვაჩნაძიანიდან და ვანთის მემატონეებიდან იღებდნენ. „ბატონის შემოსავალი 10 ლიტრს, ე. ი. 1 კოდს უდრიდა“⁶⁶. აქაც გლეხები თავისი თესლითა და ინვენტარით ამუშავებდნენ მემამულეთა მიწებს, ამიტომ მათი მეურნეობა, როგორც ყველგან, აქაც ვერ ვითარდებოდა გლეხური მეურნეობის ტექნიკური ჩამორჩენილობის გამო⁶⁷.

66 მთხრობელი ზაქარია სოლომონის ძე ქევხიშვილი, 75 წლისა.

67 ე. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 15, გვ. 91.

გლეხი მიწით სარგებლობისათვის მემამულეს უხდიდა (პროდუქტადი რენტა) კუთვნილ მარცვლებს, რომლებიც მას შეეძლო გაეყიდა. ეს არის სწორედ XIX საუკ. ბოლო ხანების მემამულური მეურნეობა, რომელშიაც გაერთიანებულია ბატონყმური და კაპიტალისტური სისტემა.

II. როგორც პ. გუგუშვილს აქვს აღნიშნული, შრომა-მიგებითი სისტემა 1890-იანი წლებიდან ორი სახისა იყო. მეიჯარე გლეხი მემამულესთან მუშაობდა საკუთარი ინვენტარით (ხარით, კავით) და მეორე, მეიჯარე გლეხი ვალდებული იყო იჯარის ქირა მემამულის მეურნეობაში მუშაობით აენახლაურებინა⁶⁸, რადგან მას მეტი არაფერი გააჩნდა. გლეხი მუშაობდა მიწის მესაკუთრის მამულში არა საკუთარი ინვენტარითა და გამწევი პირუტყვით (რადგან მოკლებული იყო წარმოების საშუალებებს), არამედ შრომით. შრომითი რენტის დროსაც საიჯარო საზღაური ხშირად შრომამიგებით კი არ იყო, არამედ იგი პროდუქტით, მოსავლის ნაწილით ან ფულით უნდა გადაეხადათ. იჯარის ამ სახის დროს შრომის საზღაური უფრო დაბალია, ვიდრე კაპიტალისტური „თავისუფალი“ დაქირავების დროს. თავისთავად ცხადია, რომ შრომამიგების შედეგია შრომის დაბალი ნაყოფიერება, ე. ი. შრომამიგებაზე დამყარებული მეურნეობის წესები უადრესად რუტინულია; გლეხის შრომა თავის ღირსებით ყმის შრომას უახლოვდება⁶⁹. „მემამულე შრომამოგების დროს გამოდის მევახშედ, რომელიც სარგებლობს მეზობელი გლეხის გაჭირვებით და ჩალისფასად იძენს მის შრომას“⁷⁰.

მუშახელის გამოყენება სხვა სახითაც ხდებოდა, იმისათვის, რომ საკუთარ მეურნეობაში: ხენაში, მკაში, შეშის მოჭრა და მოტანაში გამოეყენებინა შრომავალდებული გლეხი, მემამულე გლეხს აძლევდა ყველს ან ხორბალს. მაგალითად, გლეხი

68 პ. გუგუშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 77.

69 ე. ი. ლენინი, თხზ., ტ. III, გვ. 223.

70 ე. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 15, გვ. 87.

ყველიერში იღებდა ყველს და მკაში ან სხვა სეზონურ სამუშაოზე მას აღებული პროდუქტის ღირებულების მიხედვით შეელოდა. ერთი დღის მკაში იღებდნენ სამ გირვანქა ყველს, ან სამ აბაზს. აღებულ ხორბალში გლეხი ეალდებული იყო ურმით ეშველა მემამულისათვის: ძნა, შეშა, ფიჩხი მოეტანა მისთვის, ან მოეხნა და დაეთესა მისი მამული და სხვ. ფართოდ ყოფილა გავრცელებული აგრეთვე ნატურალური ფორმა. მაგალითად, ღარიბი გლეხი გაზაფხულზე 1 ლიტრ ნასესხებ ხორბალში ზაფხულობით ლიტრანახევარს აძლევდა სესხის გამცემს და სხვ.

შრომითი რენტის დროს გლეხი შემოსავლის $1/5$ $1/4$ ან $1/3$ იღებდა. ეს იყო შემოსავლის ის მინიმუმი, რომლის გარეშე უმიწო გლეხი ვერ იარსებებდა.

აკურაში იცოდნენ მიწის „ჩ ე ჩ ზ ე“ გაღალაგებაც, რომლის დროსაც მიწის მესაკუთრე საკუთარი თესლით მიწას ხნავდა და თესავდა, ხოლო ყანის მოვლა-მარგვლა და თოხნა, მოსავლის მოტეხვა, ფუჩეჩის მოკაფვა და „ჩეჩქის“ შეკვრა მეღალაგეს ევალებოდა. მეღალაგე მიწის მესაკუთრისაგან იღებდა მოსავლის ნახევარს, ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ მეღალაგე სიმინდის ყანას არ მოტეხდა, არც მოკაფავდა და „ჩეჩქს“ არ შეკრავდა, მაშინ მას $1/3$ — „ნასამედი“ ეძლეოდა.

შრომამიგებითი სახისა იყო ბ ზ ე ზ ე გ ა ღ ა ლ ა ე ბ ა ანუ ბ ზ ე ზ ე ლ ე წ ვ ა . მიწის მესაკუთრე ხნავდა, საკუთარი თესლით თესავდა და მკიდა ყანას, ხოლო აღებულ კალოზე მიტანილ თავთავს მეღალაგე — მეიჯარე ლეწავდა. ასეთი ანგარიშსწორების დროს სუფთა მარცვალი მიწის პატრონს რჩებოდა, ბზე კი იმ გლეხს, ვინც ყანა გაღეწა.

III. ფ უ ლ ა დ ი რ ე ნ ტ ა — იჯარის ქირის მესამე სახეობაა, რომლის დროსაც მეიჯარე უხდის მიწის მესაკუთრეს პროდუქტის ნაცვლად მისი ღირებულების ფულს. ნატურალური აღებ-მიცემის ნაცვლად აქ ფულად აღებ-მიცემასთან გაქვს საქმე. აკურაში

იჯარის ეს სახეობა ისე არ იყო გავრცელებული, როგორც პროდუქტადი რენტა⁷¹.

ფულადი რენტის დროს მიწის გაცემა სხვადასხვანაირი იყო. ღარიბი გლეხი გასცემს მიწას გაჭირვების გამო, რადგან მას საშუალება არ აქვს შეიძინოს ოჯახისათვის აუცილებელი პროდუქტები. ხოლო შეძლებული მიწის მფლობელი მიწას აგირავენ ზედმეტი ფულის დაგროვების მიზნით. გლეხის იჯარა, როგორც ვხედავთ, ყოველთვის სურსათის ნაკლებობით არ იყო გამოწვეული. როგორც საველე ეთნოგრაფიული მასალებით ირკვევა, 1900-იანი წლების შემდეგ ერთი დღიური მიწა 10 მანეთი ღირდა, დაბალმოსავლიანი ადგილები კი 5 მანეთი.

სესხით აღებული მიწით სარგებლობა მანამ იყო შესაძლებელი, სანამ ვალს მიწის პატრონი არ გადაიხდიდა მიწის წლიურ გადასახადს ე. წ. „ფოშტი ფულს“ (რომელიც სხვადასხვა დროს სხვადასხვანაირი იყო — 10 შაური ან 1 მანეთი) ამ ხნის განმავლობაში იხდიდა მიწის პატრონი, დაგირავენული მიწით კი სარგებლობდა მეიჯარე.

მიწის გაცემა ფულში გარკვეული ხნით 1,2 და 3 წლის ვადით იცოდნენ, რის შემდეგ მიწა უნდა გამოიხსნილიყო. მაგრამ თუ მიწას დროულად ვერ გამოიხსნიდნენ, მაშინ მიწა თავისი გადასახადით „ხარჯით“ მეიჯარის საკუთრებაში გადადიოდა თუ მეეალე — მიწის პატრონი აღნიშნულ ვალს მაშინ გადაიხდიდა როდესაც მიწა დამუშავებული, დათესილი ან „მოსული იყო მოსამკელათ, მაშინ ის აიღებდა ღალას მოსავლის 1/3-ს ან ფულის პროცენტს — თვეში 10 მანეთზე 10 შაურ სარგებელს“.

იყო ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც გლეხი მეეალეს მოსავლის აღებამდე სარგებლის ანგარიშში (ავანსად) აძლევდა კუთვნილ მარცვლეულს.

თუ გარკვეული ხნის განმავლობაში მესაკუთრე ვერ დაიხსნიდა თავის მიწას, ის უსასყიდლოდ გადაეცემოდა მეიჯარეს,

71 პ. გუგუშვილი, აგრარული ურთიერთობანი ამიერკავკასიაში მე — 19—20 საუკუნეების მიჯნაზე, თბილისი, 1955, გვ. 45.

რაზედაც იგი საკუთრების ქაღალდს იღებდა. სოფლის მამა-სახლისი ან ამორჩეული პირი ადგენდა ხელწერილს, რომელშიც აღნიშნული იყო „რომ მე (ამან და ამან) დავადგინე მიწა 5 მანეთად და ვიდრემდე იუფლე ეს მიწა, ვიდრე მე 5 ან 10 მანეთი არ ჩამიბარებია“. საბუთს ხელს აწერდა ორივე მხარე, მიწის მესაკუთრე და მეიჯარე გლეხი.

IV. ზოგჯერ იჯარით აღებულ მიწაზე, გლეხი მიწის მესაკუთრეს უხდიდა პროდუქტს, ფულს ან ანაზღაურებდა მას შრომით. აქ უკვე შერეული რენტის საიჯარო საზღაურის მაგალითი გვაქვს.

მარცვლეულისა და ფართობის საზომ-საწყისები

მიწის ფართობისა და მარცვლეულის საზომ-საწყაოები საუკუნეთა განმავლობაში ძირითადად სოფლის შინასამეურნეო მოთხოვნილებასა და აღებ-მიცემას ემსახურებოდა.

ამიტომ საზომ-საწყობის სახეობათა შესაბამისად მათი თავისებურებისა და მნიშვნელობის გარკვევაში მთავარ როლს სამეურნეო ფაქტორი ასრულებს.

აკურაში დღემდე ფართოდაა გავრცელებული სხვადასხვა სახის საწყაოები, რომელთაგან ლიტრას დღესაც საწყაოდ იყენებდნენ, ხოლო კოდს მარცვლის შესანახი ჭურჭლის ფუნქცია აქვს დაკისრებული. კასრი და ფოხალი სხვადასხვა სახის პროდუქტის, ჩირის, ფქვილის, ნიგვზის, მარილის და სხვა მარაგის შესანახად არის ხმარებული. აყირო, სამინდო და ხონი ხმარებიდან თითქმის გამოსულია.

მარცვლის საზომ-საწყაო ერთეულები დიფერენცირებული იყო. საწყაოთა ერთი ნაწილი აღებ-მიცემობასა და ყიდვა-გაყიდვის დროს იხმარებოდა: ლიტრა, კოდი, ფოხალი, სამინდო, ურემი; ხოლო მეორე — მეზობლურ ურთიერთობაში სესხისა და შინა მოთხოვნილების ზომა-წონის ერთეულს წარმოადგენდა: აყირო,

კასრი, ხონი, ჯამი: ფართობის საზომად რამდენიმე ერთეული იყო მიღებული: დღიური, საბელი — თოკი და კაბდო⁷²..

აღნიშნული საწყობი მარტო მარცვლეული კულტურებისათვის კი არ იყო გათვალისწინებული, არამედ ისინი მეურნეობის სხვა დარგებისათვისაც გამოიყენებოდა; თვითულისათვის ესა თუ ის საწყაო ტევადობისდა მიხედვით ნაკლებ ან მეტ წონით ერთეულს შეესაბამებოდა. მაგ. სიმინდისათვის ლიტრა 12 გირ. საწყაოს წარმოდგენდა, ხოლო ხორბლისა და ქერისათვის კი 10 გირვანქიანს; გაღწეილი ხორბალი გაულეწავზე მეტი ეტეოდა. კალათი იტევდა ორ ფუთ ტარო სიმინდს, მარცვლად კი სამ ფუთს და ა. შ.

დროის გარკვეულ მონაკვეთში საზომი ერთეულების ოდენობა მყარი იყო. ხოლო დროთა ვითარებაში მათი ცვლილებები და სხვადასხვაობა გამოწვეული იყო როგორც მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობით, ასევე პოლიტიკური ვითარებით. რადგან საზომებისა და საწყაოების შესწავლა ტრადიციული სამეურნეო კულტურის თვალსაზრისით საგანგებო ყურადღებას მოითხოვს, განვიხილავთ თითოეულ მათგანს ცალ-ცალკე იმის მიხედვით, თუ რამდენად გავრცელებული წონითი ან საზომი ერთეული იყო ის (იგულისხმება XIX—XX საუკუნე).

საწყაოებს, რომლებიც ძირითადად ხის მასალისაგან მზადდებოდა, ყველა არ აკეთებდა; მაგრამ სოფელ აკურაში, როგორც მთხრობლები აღნიშნავენ „სამში ერთი საჭირო საწყაოს თვითონ ამზადებდა“, თუმცა ეს იმას როდი ნიშნავდა. რომ მისი მკეთებელი მცოდნე და გამოცდილი მოხელე არ იყო.

აკურაში ყველაზე გავრცელებული საწყაო-საწონი იყო ლიტრა⁷³.

ლიტრასათვის ზოგი ღრუ ხეს გამოასუფთავებდა, ზომაზე გადაჭრიდა და სალტეს გაუკეთებდა. უმრავლეს შემთხვევაში

72 უნდა აღინიშნოს, რომ ამა თუ იმ საწყაოს ყოველთვის ერთი დანიშნულებით არ იყენებდნენ. მაგ. სიმინდი ძირითადად წისქვილში მინდის აღების დროს იხმარებოდა. მაგრამ იგივე საწყაო გამოყენებული იყო მეზობლურ ურთიერთობაში სესხისა და შინამოთხოვნის დროს, ისევე, როგორც ფოხალი, კასრი და სხვა საწყაოები.

73 ბერძნულ-რომაული საზომი ერთეული, რომელიც იხსენიება: სახარება, დაბადება, წმ. ნინოს ცხოვრება. წმ შიოს ცხოვრება და სხვა ძეგლებში.

ლიტრას საგანგებოდ თლიდნენ. საჭურჭლე ხეს ისევე, როგორც ყოველგვარი დგამ-ჭურჭლისათვის განკუთვნილ ხეს, შეარჩევდნენ და ძველ მთვარეზე მოჭრიდნენ, რომ ჭია არ გასჩენოდა. მოჭრილ მორს გააშრობდნენ, დახერხავდნენ ან ცულით ზომავზე დაჭრიდნენ. შემდეგ დაჭრილ მორს გაასუფთავებდნენ. მასალად ძირითადად თელას, ლაფანს, ცაცხვს და თელამუშს იყენებდნენ. ნაჯახით გასუფთავებულ ხეს სატეხით გულს ამოუღებდნენ და „ჩხუტით“ ამოასუფთავებდნენ. ცალკე გამოჭრილ და გასუფთავებულ საძირეს წყლით გაჟღენთილი გულამოღებული ლიტრის ძირში ჩასვამდნენ. გამზადებულ ჭურჭელს გარშემო რკინის ან ხის სალტეს უკეთებდნენ და სიმაგრისათვის კვლავ წყალში ჩადებდნენ. გამზადებული ჭურჭელი სხვა ლიტრიანით გამოირჩევაობდა და ამის ნიშნად შუა წელზე მამასახლისის ან სოფლის უფროსი — „თავკაცი“ ჭურჭლის ზედაპირს თხლად ამოჭრიდა და დალუქავდა (იხ. ნახ. 4).

გამორწყული ლიტრა დროის გარკვეულ მონაკვეთში მოქმედებდა და დადგენილ საწყაოს წარმოადგენდა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დროთა ვითარებაში მისი ზომა-წონა იცვლებოდა. ხშირად ერთი ზომის საწყაო ერთ სოფელშიც კი ძნელად მოიძებნებოდა. გამორწყული საწყაო სოფლის მამასახლისთან ან „თავ-კაცთან“ ინახებოდა, რომლის მიხედვით დროდადრო სოფელში არსებული საწყაოების შემოწმება ხდებოდა⁷⁴.

ამის შესახებ ივ. ჯავახიშვილს აღნიშნული აქვს, რომ „არსებობდა ერთი ძირითადი, მტკიცე კანონიერი ოდენობის საზომი, რომლის საშუალებითაც ყველა დანარჩენი საზომების ნამდვილი სიდიდის გამორკვევა და განსაზღვრა შეიძლებოდა. საზომების შემოწმებას „გამოწყვა“ და შემოწმებულ საზომს „გამოწყული“ ეწოდებოდა⁷⁵.

74 უნდა აღინიშნოს, რომ XX საუკუნის შუა წლებში თუნუქის ლიტრიანების კეთებაც დაიწყო.

75 ივ. ჯავახიშვილი. ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლად, წიგნ. III. თბ. 1925, გვ. 61.

რადგან ერთი ლიტრა მეორესაგან სიდიდით მეტნაკლებობით განსხვავდებოდა, როგორც აღებ-მიცემობაში, ასევე სავაჭრო ხელშეკრულების დადებისა თუ გადასახადის დროს აღნიშნავდნენ, თუ რომელი სოფლის საწყაოთი ზდებოდა ბეგარისა თუ ღალის გადახდა და ყიდვა-გაყიდვა. ამის საილუსტრაციოდ მოგვყავს ამონაწერი კავკასიის კალენდრიდან: “У. У. Мера литра имеется во всех деревнях и у всех почти торгующих на значительную сумму хлебом, но как все эти меры делаются из дерева то, как деревенские, так и городские литры равняются между собою и по виду и по вместимости. Так что собранные в Уездном Управлении образцы этой меры, называемые литриани, сказались более и менее друг друга весом от 1/2 до 1/2 фунта. Покупщикам и продавцам хлеба хорошо известный литриани и потому при заключении торговых сделок о хлебе, означается мерою какой деревни продавец должен отметить покупщику закупленный у него хлеб”.⁷⁶

შემოწმების დროს თუ ლიტრიანი სწორი არ იყო, პატრონს აჯარიმებდნენ.

ერთი და იგივე ლიტრა სხვადასხვა რაოდენობის მარცვლის დამტევი იყო. იმის მიხედვით, თუ როგორ იყო ის გავსებული. ერთ შემთხვევაში იგი შეიძლება თავშებნული ყოფილიყო. მეორე შემთხვევაში კი პირგადასმული. ამ საზომ ერთეულს სხვადასხვა ღირებულებაც ამისდა მიხედვით ჰქონდა.⁷⁷

უნდა აღინიშნოს, რომ ლიტრის მაგიერად ზოგჯერ გამოწონილი რკინა ან ქვა იხმარებოდა.

ძირითადი საწყაო აკურაში ისევე, როგორც მთელ კახეთში, იყო ლიტრა და კოდი, რომელთა მიხედვითაც სხვა საზომ-საწყისების გამორწყვა ზდებოდა.

გარდა ლიტრიანისა არსებობდა ნახევარ ლიტრიანი საწყაო, რომელიც ძირითადად 5 გირვანქას იტევდა.

ჩვენ აქ არ გავყვებით ლიტრის შესახებ არსებული ყველა სახის მასალის კვლევა-ძიებას და განმარტებას, რადგანაც ეს

76 Кавказский Календарь на 1852 г., гл. 563.

77 გ. ჩიტაია, ეთნოგრაფიული პარალელები, 2. „სილა“ და „ლალა“, ხელნაწერი.

საკითხები კარგადაა შესწავლილი⁷⁸. მხოლოდ მოვიყვანთ ზოგიერთ ცნობას, თუ როგორ ცვლილებებს განიცდიდა აღნიშნული საწყაო თელავის რაიონში.

კავკასიის კალენდარში მოყვანილი მასალის მიხედვით, თელავის მაზრაში 1846 წ. ლიტრა 9 რუსული გირვანქის ოდენობისა იყო⁷⁹.

1849 წ. ლიტრა=8 გირ. 86,4 მისხლს⁸⁰.

1852 წ.=12 გირ. 48 მისხალს. 11 გირვანქამდე⁸¹.

1859 წლის კავკასიის კალენდრის მიხედვით ლიტრის წონა მერყეობდა 12 გირვანქასა და 48 მისხალს შორის⁸².

1868, 1869 წ. ლიტრა იგივე წონითი ერთეულია. ხოლო 1880 წელს ლიტრის წონითი ოდენობა 11—12 რუსულ გირვანქას უდრის⁸³.

1901 წელს ლიტრა 11—12 1/2 გირვანქა ყოფილა⁸⁴. ხოლო 1904 წელს, ლიტრის წონითი ოდენობა 12 გირვანქაა⁸⁵.

შინამრეწველობის მასალების მიხედვით კახეთში გაერცელებული ლიტრის წონა 13 გირვანქის ტოლია⁸⁶.

ეთნოგრაფიული მასალებით ირკვევა, რომ სოფელ აკურაში ლიტრა ყოფილა როგორც 10, ისე 12 და 13 გირვანქიანი.

როგორც მასალებიდან ირკვევა, XIX—XX ს. ს. მანძილზე ლიტრა დიდ ცვლილებებს არ განიცდის.

ლიტრა, როგორც გ. ჩიტაიამ გაარკვია, მიწის ფართობის ერთ-ერთი უძველესი საზომიც იყო⁸⁷.

78 ჯ. სონლულაშვილი, მეზინდერეობასთან დაკავშირებული ხის საწყარები აღმოსავლეთ საქართველოში. საქ. სსრ. მეცნ. აკადემია. აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის მოამბე XX—B, თბილისი, 1959; ნ. აბესაძე, მეაბრეშუმეობა საქართველოში, თბილისი, 1957.

79 K. K. на 1846 г., 129.

80 K. K. на 1849 г., 59.

81 K. K. на 1852 г., 563.

82 K. K. на 1859 г., გვ. 186.

83 K. K. на 1880 г., გვ. 142.

84 K. K. на 1901 г., გვ. 17.

85 K. K. на 1904 г., გვ. 20

86 შინამრეწველობის მასალები, ავეჯი და მეჭურჭლეობა, I.

87 გ. ჩიტაია, დასახ. ნაშრ.

კოდი გულგამოთლილი მორის საკმაოდ დიდი საწყაო იყო და გარდა მარცვლეულისა, ყველის ჭურჭლადაც იხმარებოდა, რომელსაც მეჯოგეები მთაში ხმარობდნენ (იხ. ნახ. 5).

კოდი ცაცხვის ხისაგან ითლებოდა. მრგვალ ხეს გარედან და შიგნიდან გათლიდნენ. ან ღრუ ხეს მოძებნიდნენ და ზომაზე გადაჭრიდნენ. გულს პირთხელით და ხოწით გამოუსუფთავებდნენ. ფსკერს ცალკე ამზადებდნენ და მერე ზევიდან ჩადგამდნენ.

კოდის საზომი ერთეული იყო ლიტრა; ამდენად ლიტრის ოდენობის გაზრდა-შემცირებასთან ერთად კოდის ზომა-წონაც იცვლებოდა.

კახეთის საბუთებში აღნიშნულია „ათ ლიტრიანით ორი კოდი ნებალი და ორი ლიტრა სანთელი; — ყოველს წელიწადს ამას უნდა საყდარს მიაართმიდენ“⁸⁸.

1712 წლის ერთ საბუთში ნათქვამია — „როსაც მოსაველს პირი უჩნდეს, ცხრა ლიტრიანის კოდით სამს კოდს ნამცხვარს, ერთ საპალნეს ღვინოს, ორს ცხვარს და სამს ზურგიელს იმ დღეს დახარჯავდეს...“⁸⁹.

ამ შემთხვევაში კი, როდესაც კოდის წონა ცნობილი არ იყო, აღნიშნავდნენ „პურს დიდის კოდით“⁹⁰, „ან ბატონის კოდით მოგვცემენ“-ო.

1730—1739 წ. დათარიღებულ საბუთში აღნიშნულია, რომ ყმების მიერ გადახდილი ღალა უნდა აირწყას ბატონის კოდით. „ესე წიგნი მოგართვათ და დაგიდევით ჩვენ ერთპირად წმინდა დავითის ყმებმა თვალელთა და პატარძელთა: ასე რომ თქვენ ბატონმა წინამძღვარმა ხენა (ხენა?) მოინდომეთ; ვეღარ შევიძლებდით ხენასა, (ხენასა), ზეკასა (?) და ლეწვასა: შემოგვეხვეწეთ ორასაორმოცი თქვენის კოდითა პური მოგცე (მოგცეთ), გალეწილს მოგართმევთ ყოველს წელიწადსა, კინემ

88 თ. ჟორდანიას, ქართლ-კახეთის მონასტრების და ეკლესიების ისტორიული საბუთები. ფოთი, 1903, გვ. 66.

89 იქვე, 64.

90 თ. ჟორდანიას, დასახ. ნაშ. გვ. 32.

(?) მისთანა მსახური არის შეეძლოს იმითაც ნახიკარი (?) უნდა გამოიღოს ნევინოზისშვილსა და ჭკალიჭაულს⁹¹.

მოპოვებული ცნობებით კოდი 10 ლიტრიანი საწყაოა. თუ ლიტრაში 10 გირვანქა ე. ი. 4 კგ. მარცვალ იანგარიშებოდა, შესაბამისად ამისა 10 ლიტრიანი 1 კოდი=100 გირ=2,5 ფუტს=40 კგ. ხოლო თუ ლიტრი=13 გირვანქას, რაც არც თუ ისე იშვიათი შემთხვევა იყო, მაშინ 10 ლიტრიანი კოდი=130 გირ=3 ფ. 10 გირ=52 კგ⁹².

საბას მიხედვით კოდი 10-ლიტრიანი საწყაოა⁹³. ასეთივე ზომის შემცველია კოდი გიულდენშტედტის ცნობითაც⁹⁴.

1849 წ. კავკასიის კალენდრის მიხედვით კოდი=2 ჩანახსა=2 ფუტსა და 9 გირ⁹⁵.

1851 წ. კოდის ზომა-წონა უცვლელია. ხოლო 1852,⁹⁶ 1858,⁹⁷ 1859,⁹⁸ 1868,⁹⁹ 1869¹⁰⁰ წლებში კოდი=10 ლიტრს=3 ფ. 5 გირ.

1887 წ. კოდი 3 ფუტია¹⁰¹.

1901 წ. კავკასიის კალენდარში აღნიშნული კოდი 3 ფუტის, ე. ი. 48 კგ ტოლი იყო¹⁰². ხოლო 1904 წ. საეკლესიო კალენდრის მიხედვით კოდი კახეთში 2 1/2 ფუტი ყოფილა¹⁰³.

კოდი, როგორც მარცვლის საწყაო, ფართოდ იყო გამოყენებული პურეულის მეურნეობაში. დასათესი მარცვლის რაოდე-

91 იქვე გვ. 83—84.

92 8 და 10 ლიტრიანი კოდები დავით გარეჯის მონასტერის 17/12 წ. გუჯარშიც არის მოხსენებული თ. ჟორდანიას, დასახ. ნაშრ. გვ. 64, 66.

93 სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, თბილისი 1928, სიტყვასთან „კოდი“.

94 J. Gildenstädt. Reisen dured Russland und in Causasisebeu Gambürg, sT. Peterburg, 1787, I, B., გვ. 359.

95 K. K. ნა 1849 გ., გვ. 59.

96 K. K. ნა 1852 გ., გვ. 563.

97 K. K. ნა 1858 გ., გვ. 195.

98 K. K. ნა 1859 გ., გვ. 186.

99 K. K. ნა 1868 გ., გვ. 337.

100 K. K. ნა 1869 გ., გვ. 235.

101 K. K. ნა 1887 გ., გვ. 63.

102 K. K. ნა 1901 გ., გვ. 17.

103 K. K. ნა 1904 გ., ოტდ. II, გვ. 20.

ნობაც კოდის მიხედვით იზომებოდა.¹⁰⁴ აღმოსავლეთ საქართველოს საბუთების მიხედვით ჩანს, რომ საბეგრო გადასახადებში კოდის პურის გადახდა ევალებოდათ როგორც სახელმწიფო, ასევე საბატონო გლეხებს.

ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში წარმოდგენილი კოდები სხვადასხვა დანიშნულებით იხმარებოდა. კოდი ერქვა აგრეთვე ფუტკრის გეჯას¹⁰⁵ და წყაროსთან დადგმულ წყლის დასაღვევ ჭურჭელსაც. ამავე დროს, კოდი გულგამოთლილი შვეულად დამდგარი ხის მორია, რომელშიც წისქვილის წყალია დაგუბებული.

არ ვიცით, თუ ძირითადად რა ხასიათის ფუნქცია პქონდა დაკისრებული ამა თუ იმ კოდს ისტორიულად. ერთგვარი გარკვეულობა ამ საკითხში შეაქვს საბუთებს, რომლებშიც კოდი მარცვლეულის საწყაოდაა აღნიშნული.

ფოხალი ეთნოგრაფიული მონაცემებით ნახევარკოდიანი ხის ჭურჭელია. საბას განმარტებით ფოხალი ნახევარი კოდია¹⁰⁶. ასეთივე საწყაოა ის დ. ჩუბინაშვილის განმარტებით¹⁰⁷. აღმოსავლეთ საქართველოს ძეგლებში ფოხალი პირველად „დასტურლამალში“ გვხვდება¹⁰⁸, სადაც პ. უმიკაშვილი (თანდართულ ლექსიკონში) მას ნახევარი კოდის ტოლ ერთეულად მიიჩნევს.

რადგან სოფელ აკურაში ფოხალი შეესაბამება ნახევარ კოდს, ხოლო კოდი აქ 2,5 ფუთს=40 კგ; ან 3 ფ. 10 გირ-ას=52 კგ. მაშინ გამოდის, რომ ერთ შემთხვევაში ფოხალი 1,25 ფუთს 20 კგ,

104 მასალებში აღნიშნულია, რომ დღიურზე ორი კოდი მარცვალი ითესებოდა. მაგრამ თუ სათესლე პურის მარცვალი მსხვილი იყო, კოდნახევარი მარცვალიც კმაროდა. ვახტანგ მეექვსის დასტურლამალის მიხედვით „დღიურზე დაითესების ორ კოდ ნახევარი. უნდა მოვიდეს კოდზედ ურეში“. ვახტანგ VI, სამართლიანი წიგნი, თბილისი, 1955.

თუ ერთი კოდი=2,5 ფუთს=40კგ ან 3 ფ. 10 გირ=52 კგ. მაშინ დღიურზე 5 ფუთი=80 კგ=200გირ. ან 6 ფ. 20 გირ= 104 კგ. მარცვალი უნდა დათესილიყო ან მეტი, როგორც ეს დასტურლამალშია აღნიშნული.

105 აღ. რობაქიძე, მეფუტკრეობის ისტორიისათვის, თბილისი, 1960. გვ. 94-95.

106 საბა ორბელიანი, დასახ. ლექსიკონი, სიტყვასთან „ფოხალი“.

107 დ. ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, სანკპეტერბურგი, 1887, სიტყვასთან „ფოხალა“.

108 ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი, თბილისი, 1955.

ხოლო მეორე შემთხვევაში 1 ფუთი 25 გირვანქა = 26 კგ. საწყაო ერთეული ყოფილა.

ფოხალი ისევე მზადდებოდა, როგორც ლიტრა. იგი ვერხვის ხის მასალისაგან იყო გათლილი, გულს სატეხით და ჩელუხით ამოუღებდნენ, მერე ამოწმენდნენ და ადვილად სახმარს — მსუბუქეს გახდიდნენ; გარედანაც გათლიდნენ და სალტით შეკრავდნენ. ფოხალი მინდის ალების დროსაც იხმარებოდა „მესაფქვე რომ მიდიოდა წისქვილში მას ამ საწყავით უნდა ეედო მინდი. 9 ფოხალი თუ პატრონის იყო, მეათეს მეწისქვილე იღებდა“. ამრიგად, მეწისქვილეს დაფქვაში საფქვავეს 0,1 ნაწილი ეკუთვნოდა.

კასრი სხვადასხვა ზომის გულგამოღებული მორისაგან გაკეთებული ხის ჭურჭელია (იხ. ნახ. 6). იხმარება მარცვლისა და ფქვილის საწყაოდ. აკურაში რძის ნაწარმისათვისაც იყენებდნენ. ძველად აკურაში კასრი ღვინის საწყაოდაც იხმარებოდა. საბა ორბელიანის ლექსიკონში ნათქვამია: „კასრი ჭურჭელი არს ხისა სამწყემსო“ და „კასრი საწყავია ერთი, რომელი შთაიტევს რვას დოქსა“¹⁰⁹.

დ. ჩუბინაშვილის მიხედვით საწყაო კასრი ნახევარი კოდის ტოლი ერთეული ყოფილა¹¹⁰.

აკურაში სხვადასხვა ზომის ყურიანი და უყურო კასრები იყო გავრცელებული — ნახევარ კოდიანი, 2,3 და 5 ლიტრიანები. თუ კასრი არის ნახევარი კოდი და კოდად ისევ აკურაში გავრცელებულ კოდს მივიჩნევთ, მაშინ კასრი ძირითადად 5 ლიტრიანი = 50 გირვანქიანი = 29 კილოიანი საწყაო ერთეული ყოფილა. რადგან სოფელში ყველას სხვადასხვა ტევადობის კასრი ჰქონდა, მიღებული იყო სესხის იმავე კასრით დაბრუნება.

XIX საუკ. ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში კასრი ისევე, როგორც ფოხალი, ძირითადად მინდის ასაღებად და მეზობლურ ურთიერთობაში იყო გამოყენებული.

109 საბა ორბელიანი, დასახ. ლექსიკონი, სიტყვასთან „კასრი“.

110 დ. ჩუბინაშვილი, დასახ. ლექსიკონი, სიტყვასთან „კასრი“.

საწყაოდ იხმარებოდა ნახევარი კასრიც.

ურემი აღრიდანვე და დღესაც ცნობილი საზომი ერთეულია, რომლის წონითი ოდენობა ზუსტად არ არის დადგენილი.

ურემი, როგორც საზომი, 1250—60 წ. სიგელშია მოხსენებული. აღმოსავლეთ საქართველოში, როგორც ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, ურემი „ყველაფრისათვის უნდა ყოფილიყო საზომად მიჩნეული, რითაც ურემით გადატან-გადმოტანა შეიძლებოდა და მიღებული იყო“¹¹¹.

აკურის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით სიმინდის მარცვლისათვის ურემი 20 გოდორს იტევდა, ერთი გოდორი კი 50 კილოს — 125 გირვანქის ტოლი ყოფილა.

სხვადასხვა შემთხვევაში ურემზე ეწყობოდა როგორც მარცვლეულით სავსე გოდრები, ასევე ძნები. ხშირად ურემზე 20—30 კოდი პური ეტეოდა. თუ კოდის შესახებ ზემომოყვანილი გამოანგარიშება სწორია და კოდი მართლაც 2,5 ფუთს ან 40 კგ. უდრის, მაშინ ცხადია, ურემის წონითი ოდენობა 60—65 ფუთი უნდა ყოფილიყო ან მეტი. ეს ზომა-წონა ურემისათვის პირობითია, რადგან ურემი თვითონ სხვადასხვა ტევადობის არის და გარდა ამისა, სხვადასხვა შემთხვევაში ურემზე ეწყობოდა როგორც სხვადასხვა მარცვლეულით სავსე გოდრები, ასევე ძნები, რაც თავისთავად ხელს უშლიდა ტვირთზიდვის ზუსტ გარკვევას.

დაახლოებით ასეთივე ცნობებს ვხვდებით „კავკასიის კალენდრის“ ფურცლებზე.

თელავის რაიონის ზოგიერთი სოფლისათვის „კავკასიის კალენდრის“ 1849, 1851, 1852, 1858, 1859, 1861, 1868, 1869 წ.¹¹² ცნობით, ურემის წონითი ოდენობა 20 კოდს უდრიდა. რადგანაც ამ დროისათვის კოდი დაახლოებით 2—3 ფუთი იყო, ერთი ურემი 45—60 ფუთის ტოლი ყოფილა. ამავე კალენდრის 1887—2001

¹¹¹ ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 77.

¹¹² K. K. na 1849 r., გვ. 59; K. K. na 1851 r., გვ. 97; K. K. na 1852 r., გვ. 563; K. K. na 1858 r., გვ. 197; K. K. na 1859 r., გვ. 186; K. K. na 1861 r., გვ. 173; K. K. na 1868 r., გვ. 337; K. K. na 1869 r., გვ. 235; K. K. na 1869 r., გვ. 63.

წლის ცხრილის მიხედვითაც ერთი ურემი 60 ფუთის ტევადობისა ჩანს¹¹³, 1904 წლისათვის კი ხმარებაში ყოფილა 75 ფუთის ტვირთზიდვის ურემი¹¹⁴.

სოფელ აკურაში ურმის, როგორც წონის საზომი ერთეულის ზომა მერყეობს 60—75 ფუთს შორის. საშუალოდ უნდა ავიღოთ 67—68 ფუთი¹¹⁵.

ს ა მ ი ნ დ ო 20 გირვანქის მოცულობის ხის ჭურჭელი იყო. როგორც თვით სახელწოდება გვიჩვენებს, მისი ძირითადი ფუნქცია მინდის აღება უნდა ყოფილიყო. მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავდა, რომ იგი მინდის აღების გარდა მეზობლურ ურთიერთობაში არ იყო გამოყენებული.

სამინდოთი მინდს სხვადასხვანაირად იღებდნენ, ხორბალზე აღებული მინდი სავსე უნდა ყოფილიყო, სიმინდზე ნაკლები.

გარდა აღნიშნული საზომ-საწყაოებისა, არსებობდა ისეთი საწყაოები, რომლებიც მეზობლურ ურთიერთობაში სესხის საზომად იხმარებოდა. ასეთი საწყაოებია: ხ ო ნ ი , ა ყ ი რ ო და ჯ ა მ ი .

ა ყ ი რ ო მწარე გოგრასაგან კეთდებოდა. მას საგანგებოდ თესავდნენ და როდესაც დამწიფდებოდა, მოწყვეტდნენ და თავს მოჭრიდნენ. თავწაჭრილ აყიროს თესლს გამოაცლიდნენ, დანით გულს ამოუსუფთავებდნენ და გარეცხავდნენ, ამის შემდეგ გაახშობდნენ და ჭურჭლად ხმარობდნენ.

XVIII—XIX საუკუნეში აყირო თესლის შესანახად და სამეზობლო ურთიერთობაში სესხის ოდენობის აღსანიშნავად ერთგვარ საზომადაც იხმარებოდა, ხოლო საწყაოს დანიშნულება მას ადრე უნდა ჰქონდეს დაკარგული. აყირო და კეახი ერთი და იგივე საწყაოები უნდა იყოს. ეს იქიდანაც ჩანს, რომ საბა აყიროს

113 K. K. на 1901 г. II отд., გვ. 17.

114 K. K. на 1904 г. II отд., გვ. 20.

115 მ. გვეგშიძის აზრით ურემზე დადებულ ტვირთის საშუალო წონა 65 ფუთს შეადგენს, მინიმალური 30 ფუთი, მაქსიმალური 120 ფუთი. ზომის გამოხატვა ურმით პირობითია და იმ კუთხის ვითარებას შეეფერება, რომელშიაც ის არის გაერცელებული. მ. გვეგშიძე, ქართული ხალხური ტრანსპორტი, თბილისი, 1956 წ. გვ. 121, 122.

ასე განმარტავს; „ესეცა სამგუარი არიან: აყირო, გოგრა და ხაპი—აყირო არს ქექურქელი. მსგავსი საწდისი, ვიეთნი კუახად სახელს დებენ“¹¹⁶.

გარდა ყელიანი აყიროსი, საწყაოდ იყენებდნენ სქელკანიან გოგრას. აყიროსა და გოგრისაგან გაკეთებულ ჭურჭელს აკურელთა მეურნეობაში დიდი გამოყენება ჰქონდა.

დ. ჩუბინაშვილი კვახს 10 გირვანქიან საწყაოდ მიიჩნევს, მას კოთხოსთან აიგივებს და აღნიშნავს, რომ „კოთხო“ — *тыква, корка которой употребляется вместо посуды*, ბაქრ, 178; ან წონა 10 გირვანქისა, *фунт*¹¹⁷, ავტორი კოთხოს წონით ოდენობას 1887 წ. კავკასიის კალენდრის მიხედვით საზღვრავს¹¹⁸. ასეთივე წონის ერთეულია კოთხო 1901 და 1904 წ. საეკ. კალენ. მიხედვითაც.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ აყირო, გოგრა და კვახი დაახლოებით ამ წონის ჭურჭელს წარმოადგენდა; მას საწყაოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა და ჭურჭლის მოვალეობასაც ასრულებდა¹¹⁹. იმისათვის რომ საწყაო ზუსტი ყოფილიყო, იცოდნენ მასში ჩაყრილი მარცვლის თუ ფქვილის თავზე ჯოხის, სილასლადას

116 სულხან საბა ორბელიანი, დასახ. ლექსიკონი, სიტყვასთან „აყირო“.

117 დ. ჩუბინაშვილი, დასახ. ლექსიკონი, სიტყვასთან „კოთხო“.

118 K. K. на 1887 г., გვ. 63.

119 აყირო და გოგრა, როგორც საწყაო, აღ. საქართველოს საბუთებში არ გვხვდება: ხოლო კვახი დას. საქართველოში ღომის საზომად ნახმარია XVIII საუკ. ზონის წმ. გიორგის ტაძრის საბეგრო ყმების გამოსავლის ერთერთ ნუსხაში. 1790—1803 წლების გუჯარასი აღნიშნულია ბეგარა — „ექვსი კუახი ღომი...“ „ექვსი კუახი ცეხვილი ღომი“... (დას. საქ. საეკ. საბ. II, 127, 132 და შემდეგაც იხსენიება).

როგორც მასალებიდან ჩანს, აყირო და კვახი გავრცელებული საზომ-საწყაო იყო. მაგრამ რადგან ერთი და იგივე ზომის კვახი და აყირო არ იზრდებოდა, ამიტომ ივარაუდება, რომ იგი მდგარი საზომ-საწონის მიხედვით გამოიწონებოდა. ალბათ კვახი და აყირო სხვა საწყაოების მსგავსად თეითონ მეზგერეს ან სოფლის თავკაცებს ჰქონდათ, რომლითაც დებულობდნენ ბეგარას. ცნობილია, რომ მონასტერს გამოირწყული ჭურჭელი ჰქონდა: მონასტრული კოკა საყდრის ლიტრი და სხვა „და იმისგან საზომი ღვინო და ფქვილი, ანუ სეფისკუერისა და ჭიქათა, კოკი და კაბიწი ყველი გამოირწყული იყოს და ჯერე წაიგებოდეს, და მოსაყალი ხოვლესაი, პური და ღვინო, კიდევნად ერთსა სახლსა შიგა დაიგულებდეს“ (რკინის სიგელი XIII ს., ქრონიკები, II, გვ. 137).

1690 # 12 საბუთში აღმოჩენილია „საყდრის ლიტრაზე ერთი ჩარეკი ერბო მიეცათ“ — (თ. ჟორდანიას, დასახ. ნაშრ. გვ. 13).

(იყენებდნენ ბრტყლად გათლილ ხის პატარა ნაჭერს) ან ნაჯახის ტარის გადასმა და ჭურჭლის პირის მოსწორება¹²⁰.

ხო ნ ი ოდნაე მოგრძო კიდეებაწეული ხის დიდი ტაბაკია, რომელიც ძირითადად საოჯახო სახმარ საგანს წარმოადგენდა და მეზობლურ ურთიერთობში სესხების დროს იყო გამოყენებული.

რა ოდენობისა იყო ხონა, ან იყო თუ არა ის თავიდანვე მარცვლისა და ფქვილის საზომი ერთეული, ამის შესახებ ლაპარაკი გაგვიგრძელდებოდა, რადგან ის თავისი ფორმით მარცვლეულისა და ფქვილის ჭურჭელს არ უნდა წარმოადგენდეს; მისი ამ სახით გამოყენება შემდეგი დროის ამბავია. აკურის მასალების მიხედვით, ხონზე დაახლოებით 1 „ვედრო“ მარცვალი თავსდებოდა, მაგრამ ყოფილა უფრო პატარა ზომის 1/2 „ვედროიანი“ ხონიც.

საბას მიხედვით ხონი დიდი ტაბაკია, ხონჩა კი სხუათა ენაა, ქართულად სიფლი და ტაბაკი ჰქვან¹²¹.

ნ. ჩუბინაშვილი ხონს და ხონჩას, გრძელი და დიდი ტაბაკის აღმნიშვნელად ხმარობს¹²². ივ. ჯავახიშვილი მას სპარსულ სიტყვად სთვლის და პატარა მაგიდისა და ძღვენის ერთეულად მიიჩნევს¹²³.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ქალაქის მოურავის ხელისუფლება სარგოს გარიგების წიგნიდან მხოლოდ იმის გარკვევა შეიძლება, რომ ხონჩა შაქრისა და „ნუღლის“ საზომი ერთეულია¹²⁴.

როგორც ჩანს, ხონი მარცვლის საზომ-საწყაო არ უნდა ყოფილიყო, მაგრამ რისთვის იყო იგი ადრე გამოყენებული, ჩვენს საკვლევ სოფელში გარკვეული არ არის.

ჯ ა მ ი იყო ხისა და თოხისა. ჯამს იყენებდნენ მეზობლურ ურთიერთობაში საფანელის სესხების დროს. იგი საოჯახო სახმარ

120 გ. ჩიტაიას აზრით სილა და ლაღა ძველ საქართველოში საწყაო ჭურჭელი უნდა ყოფილიყო; სილა საწყაო ერთეული ყოფილა: სუმერეთში, ასურეთში და ბაბილონში. გ. ჩიტაიას, დასახ. ნაშრომი.

121 ს. ორბელიანი, დასახელებული ლექსიკონი, სიტყვასთან „ხონი“ და „ხორჩა“.

122 ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი, თბილისი, 1961, სიტყვასთან „ხონი — ხორჩა“.

123 ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ. გვ. 130.

124 იქვე, გვ. 130—131.

საგანსაც წარმოადგენდა. ხის და თიხის ჯამს თვითონ აკეთებდნენ, ჩარხში მოჭრილი ჯამები კი თელავიდან შემოჰქონდათ.

მიწის ფართობის საზომად XIX—XX საუკ., თუ უფრო ადრე არა, გამოყენებული იყო საბელი - თოკი. ჩვენი მასალების მიხედვით საბელი=10 საჟენს. 15 საბელი სიგრძე და 1 საბელი სიგანე, რომელიც ქართული საბელის ან თოკის სახელითაა ცნობილი=1500 კვ. საჟენს, ხოლო რუსების ბატონობის დამკვიდრების შემდეგ, როდესაც მიწის ხენა რუსული დღიურის მიხედვით დაიწყეს, საბელის სიგრძე ოთხით გადიდდა, იგი 20 საბელი გახდა, რაც დაახლოებით 2000 კვ. საჟენის ტოლი ერთეული უნდა იყოს.

ლიტერატურის ზოგიერთი მონაცემების მიხედვით „საბელი“ 100 კვ. საჟენის ტოლია¹²⁵. დაახლოებით იმდენივე, რაც ჩვენს მასალებშია აღნიშნული. უნდა ითქვას, რომ აკურაში საბელი სიგრძის ერთეულებით იზომებოდა, ლიტერატურაში ნახსენები საბელი კი კვადრატულ მეტრებშია გაზომილი.

საბელის შესახებ ძველ წყაროებში არავითარი ცნობები არ მოიპოვება. არც საბა ორბელიანს აქვს იგი ნახსენები.

როგორც პერიოდული გამოცემებით, ასევე ეთნოგრაფიული მასალებით¹²⁶ ირკვევა, რომ საქართველოში საბელი მიწის საზომ ერთეულად ყოფილა გამოყენებული. მაგრამ მისი სიდიდე არსად არაა განსაზღვრული.

საბელის შესახებ ქართულ განმარტებით ლექსიკონში ნათქვამია. „საბლას მამული იმ სასოფლო (სათემო) მიწებს ერქვა, რომლებიც მეკომურებს მიეზომებოდათ საბლით ვადიანი სარგებლობისათვის“¹²⁷.

მიწის ამ სივრცის საზომ ერთეულად აქ დღიური აცნობილი, რომელიც ერთ დღის ნახნავს ნიშნავს. უნდა

125 В казахском уезде, Елисаветопольской губернии в нескольких армянских селениях, в коих, в последнее время стали совершаться переделы, вводится ныне измерение пашень веревками ток, “Веревка” в некоторых селениях равняется 100 кв. саж. СМЭБГКЗК. II, 1887, გვ. 232.

126 ყანის ფართობი ხევსურეთში „ბაწრიო“ იზომებოდა. გ. ჩიტაია დასახ. ნაშრ.

127 ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, VI, სიტყვასთან „საბელი“.

აღინიშნოს, რომ სოფელ აკურაში XIX საუკ. ბოლოსა და XX საუკუნეში დღიური მარტო ერთ დღის სამუშაოს განმსაზღვრელად არ იხმარებოდა. დღიური მიწის მოხვნა იცოდნენ, როგორც ქართული (16 საბელი), ასევე რუსული (20 საბელი) დღიურის მიხედვით, რაც დაახლოებით ნახევარ ჰექტარს ე. ი. 5000 კვ. მეტრს უდრის გუთნეულს ან მოდგამს დღიური შეეძლო მოეხნა როგორც ერთ დღეში, ასევე ნახევარ დღეში და დღენახევარშიც.

როგორც აკად. ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავს, დღიური ტერმინი საზომად ძველ ძეგლებში არ ჩანს. ეს ტერმინი მიწის ერთეულად პირველად 1546 წ. მცხეთის სიგელშია ნახსენები¹²⁸.

საზომის აღმნიშვნელი დღიური ვახტანგ მეფის დასტურ-ლამაშიც გვხვდება, მუხლი 12¹²⁹.

ნ. ჩუბინაშვილის მიხედვით დღიური მიწა ერთი დღის მოსახნავია¹³⁰. ასევე განმარტავს მას ს. ზელინსკიც — დღიური ერთი დღის ნახნავი ანდა ის მიწის ნაკვეთი, რომელიც ერთი დღის განმავლობაში იხვნება. ზელინსკის დღიური მიწის საზომადაც აქვს აღნიშნული¹³¹.

1887 და 1904 წწ. კავკასიის კალენდრის მიხედვით დღიური თბილისის გუბერნიაში 1200 კვ. საჟენის ე. ი. 1/2 დესტინის ტოლი ერთეულია.

ქართულ დღიურზე ითესებოდა 15—16 ლიტრი ზორბალი, 2 კოდი ქერი და 2 ლიტრა სიმინდი, ზოლო რუსულ დღიურზე 19—20 ლიტრა ზორბალი. 2,5 კოდი ქერი და 2,5 ლიტრა სიმინდი.

დღიური აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში დიდი გუთნის გამოყენების პირობებში მოზრდილი ერთეული იყო და ნახევარ ჰექტარს უდრიდა. მთის სახვნელით ერთ უღელათი დამუშავებული დღიური კი შედარებით პატარა ერთეულს წარმოადგენდა¹³².

128 ივ. ჯავახიშვილი, დასახ. ნაშრ, გვ. 138.

129 ვახტანგ VI, სამართლის წიგნი, თბილისი, 1955.

130 ნ. ჩუბინაშვილი, დასახ. ლექ. სიტყვასთან „დღიური“.

131 С. П. Зелинский, Объяснительный словарь, Тиф. 1889. სიტყვასთან „დღიური“.

132 ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონი, სიტყვასთან „დღიური“.

კაბლო საქართველოში მიწის საზომ ერთეულად¹³³ და ხნულის ბელტების დასაფშენელ იარაღად არის ცნობილი.

კაბლო აკურაში საფარცხი იარაღის აღმნიშვნელი ტერმინია. უნდა ვივარაუდოთ, რომ კაბლო მიწის საზომი ერთეულის აღმნიშვნელადაც იხმარებოდა. გუთნის დედა იოსებ მჭედლიშვილმა გვიაშბობს „მე სანამ გათენდებოდა ორი კაბლო მქონდა მოხნული, ზოგს კი საქონელი ჯერ არ ებოვნა. სამ მეტროიანი კაბლო მქონდა 4,5, 6-ჯერ რომ შემოუვლიდით გუთანს, ის ერთი კაბლო იყო“.

ა. რობაქიძეს ზემოთ დასახელებულ ნაშრომში შემდეგი ცნობა აქვს მოთავსებული: „ერთი კაბლოს შემოვლების შემდეგ (კაბლო აქ ოთხ-ხუთ ხნულს უდრის) საქონელს დაასვენებდნენ გუთნიდან გამოუბმელად და ისადილებდნენ¹³⁴“.

კაბლოს შესახებ არცერთი სხვა ცნობა არ გვაქვს. კავკასიის კალენდარში კაბლო მიწის ფართობის საზომად მხოლოდ სიღნაღის რაიონისთვისაა აღნიშნული და უდრის 12 მტკაველს. 1 საჟენს. 1 არშინს. 3 ვერშოკს. ამავე მასალების მიხედვით 1 დლიური ფართობი არის მართკუთხედი, რომლის სიგრძე 72 კაბლო, სიგანე კი 6 კაბლოა¹³⁵.

ჩვენ აქ ვერ შევძელით ყველა ის მასალა მოგვეტანა და გაგვეზიარებინა, რომელიც ექსპედიციამ მუშაობის დროს დააგროვა.

ჩვენი ამოცანა მდგომარეობდა იმაში, რომ დაგვედგინა ამ სოფლის მემინდვრეობის ტრადიციული მხარეები და ახალი მოვლენები.

კონკრეტულ ფაქტებზე დამყარებულმა კვლევამ გამოავლინა ბევრ შემთხვევაში მემინდვრეობის გადამწყვეტი მნიშვნელობა, რაც საშუალებას იძლევა ვთქვათ, რომ მემინდვრეობა აკურის მიწათმოქმედების ერთ-ერთი უძველესი და დაწინაურებული დარგია, რომელიც ხალხის გულმოდგინე დაკვირვების წყალობით საუკუნეთა მანძილზე იქმნებოდა.

133 აღ. რობაქიძე. დასახ. ნაშრ., გვ. 413.

134 თ. სახოკია. ქართული ხატოვანი სიტყვა — თქმანი, I, 1950, სიტყვასთან „კაბლო“.

135 K. K. ნა 1869, გვ. 234.